

Základy ekonómie

pre neekonomické študijné odbory

Mária Sabayová

AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU V BRATISLAVE

Mária Sabayová

ZÁKLADY EKONÓMIE

pre neekonomické študijné odbory

Bratislava 2016

Recenzenti:

prof. JUDr. Jozef KRÁLIK, CSc.

prof. Ing. Jozef STIERANKA, PhD.

Ing. Karolína ČERVENÁ, PhD.

© Ing. Mária SABAYOVÁ, PhD.

ISBN 978-80-8054-664-9

EAN 9788080546649

OBSAH

ÚVOD	13
1 STRUČNÝ VÝVOJ E KONOMICKÉHO MYSLENIA	15
1.1 Začiatky ekonomického myslenia	15
1.2 Klasická politická ekonómia a socialisti	18
1.3 Moderný intervencionizmus	23
1.4 Novodobé ekonomické teórie	24
2 EKONÓMIA AKO VEDA	26
2.1 Základné pojmy	26
2.2 Funkcie ekonómie	27
2.3 Metodológia v ekonómii	28
2.4 Chyby a omyly	30
3 ZÁKLADNÉ EKONOMICKÉ KATEGÓRIE A ZÁKONY	32
3.1 Základné ekonomické kategórie	37
3.2 Základné ekonomické zákony	37
3.2.1 Zákon vzácnosti a zákon alternatívnych nákladov	38
3.2.2 Zákon klesajúcich výnosov	40
3.2.3 Zákon dopytu	42
3.2.4 Zákon ponuky	46
3.3 Rovnováha a nerovnováha na trhu	49
3.4 Cenová elasticita	50
4 TRH	53
4.1 Trhový mechanizmus	54
4.2 Konkurencia na trhu	56
4.3 Koordinácia ekonomickej činnosti	59
5 PENIAZE A MENA	63
5.1 Vznik a funkcie peňazí	63
5.2 Peňažný trh	660
5.3 Peňažné agregáty	66
5.4 Banková sústava	68
5.4.1 Centrálna banka	69
5.4.2 Národná banka Slovenska	70
5.4.3 Európska centrálna banka	72
5.4.4 Obchodné (komerčné) banky	74
5.5 Iné subjekty na kapitálovom trhu	77
5.6 Mena a menové systémy	79
5.7 Kurz meny	80
5.8 Medzinárodné menové systémy	82

5.8.1	Obdobie tzv. zlatého štandardu.....	83
5.8.2	Kingstonský menový systém.....	86
5.8.3	Európsky menový systém.....	87
6	ÚLOHY ŠTÁTU V EKONOMIKE A HOSPODÁRSKA POLITIKA.....	89
6.1	Národné hospodárstvo.....	89
6.2	Hospodárska politika.....	92
6.2.1	Nástroje hospodárskej politiky.....	97
6.2.2	Fiškálna politika.....	98
6.2.3	Monetárna politika.....	101
6.2.4	Dôchodková politika.....	105
6.2.5	Obchodná a menová politika.....	106
7	EKONOMICKÝ RAST A EKONOMICKÝ CYKLUS.....	110
7.1	Makroekonomické ukazovatele hospodárskeho rastu.....	110
7.2	Tieňová ekonomika.....	119
7.3	Agregátna ponuka a agregátny dopyt.....	122
7.4	Ekonomický rast.....	125
7.4.1	Meranie ekonomického rastu.....	126
7.5	Ekonomický cyklus.....	130
8	INFLÁCIA.....	135
8.1	Členenie inflácie.....	135
8.2	Meranie inflácie.....	138
8.2.1	Miera inflácie.....	141
9	NEZAMESTNANOSŤ.....	143
9.1	Členenie nezamestnanosti.....	145
9.2	Meranie nezamestnanosti.....	147
9.2.1	Miera nezamestnanosti.....	147
10	MEZDINÁRODNÉ OBCHODNÉ VZŤAHY A OBCHODNÁ POLITIKA.....	151
10.1	Platobná bilancia.....	154
10.2	Ekonomická integrácia.....	160
10.2.1	Stupne integrácie.....	160
10.2.2	Integračné zoskupenia vo svete.....	162
10.2.3	Európsky proces ekonomickej integrácie.....	164
10.2.4	Nové výzvy integrácie.....	166
	ZDROJE.....	168
	REGISTER.....	171

Zoznam grafov:

Graf 1 : Hranica produkčných možností.....	39
Graf 2: Posun po krivke dopytu	42
Graf 3: Posun krivky dopytu	43
Graf 4: Indiferenčné krivky	45
Graf 5: Indiferenčné krivky	46
Graf 6: Posun po krivke ponuky	47
Graf 7: Posun krivky ponuky	48
Graf 8: Trhová rovnováha	49
Graf 9: Trhová nerovnováha	50
Graf 10: Trhový mechanizmus (Spracovala autorka)	55
Graf 11: Special Drawing Rights (SDR) – pomené zastúpenie mien tvoriacich kôš	86
Graf 12: Magický štvoruholník.....	96
Graf 13: Nástroje monetárnej a fiškálnej politiky:	104
Graf 14: Nástroje dôchodkovej a obchodnej politiky	109
Graf 15: Identifikácia tieňovej ekonomiky	120
Graf 16: Odhady tieňovej ekonomiky krajín EÚ v % HDP (rok 2013).....	121
Graf 17: krivka AP v krátkom období Graf 18: dlhodobá krivka AP	123
Graf 19: Krivka agregátneho dopytu	124
Graf 20: Zmeny hranice produkčných možností.....	125
Graf 21: Vývoj miery rastu HDP (v%)	127
Graf 22: Ekonomický cyklus.....	130
Graf 23: Miera inflácie v SR (v %)	142
Graf 24: Krivka ponuky práce.....	143
Graf 25: Maslowova pyramída potrieb	144
Graf 27: Miera nezamestnanosti v SR (v %)	149

Zoznam tabuliek:

Tabuľka 1: Tabuľka klesajúcich výnosov	41
Tabuľka 2: Vplyvy na posun krivky dopytu	44
Tabuľka 3: Vplyvy na posun krivky ponuky	48
Tabuľka 4: Multiplikovaná expanzia vkladov	76
Tabuľka 5: Ilustratívny kurzový lístok komerčnej banky	82
Tabuľka 6 : Klasifikácia produkcie	91
Tabuľka 7: Zoznam hlavných odborov a ich váh v rámci spotrebného koša v roku 2013	139
Tabuľka 8: Štruktúra platobnej bilancie	156
Tabuľka 9: Platobná bilancia SR január až jún 2012	157

Zoznam skratiek:

AD - agregátny dopyt
AFTA - Asean Free Trade Area
AP - agregátna ponuka
ASEAN - Association of Southeast Asian Nations
BCPB - Burza cenných papierov v Bratislave
BRICS – integračné zoskupenie (Brasil, Russia, India, China, South Africa)
CPI - Consumer price index
ČDP - Čistý domáci produkt
ČNP - Čistý národný produkt
ECU - European Currency
EHS - Európske hospodárske spoločenstvo
EMS - Európsky menový systém
EMÚ - úverový mechanizmus hospodárskej a menovej únie
ERM - Exchange Rate Mechanism
ES - Európske spoločenstvo
EÚ - Európska únia
ECB - Európska centrálna banka
ESCB - Európsky systém centrálnych bánk
EZUO - združenie uhlia a ocele
FDI - Foreign Direct Investment
GDP - Gross Domestic Product
GNP - Gross National Product
HDP - Hrubý domáci produkt
HNP - Hrubý národný produkt
LSE - London Stock Exchange
MERCOSUR - Mercado Común del Sur
MMF - Medzinárodný menový fond
NAFTA – North American Free Trade Agreement
ND - Národný dôchodok
NDP - Net Domestic Product
NEW - Net economic welfare
NI - National Income

NNP - Net National Product

NYSE -New York Stock

p.a. - per annum

SB - Svetová banka

SDR - Special Drawing Rights

SDR - Special Drawing Rights

TNC - transnational corporation

TSE - Tokyo Stock Exchange

VZPS - výberové zisťovanie pracovných síl

ÚVOD

„Všetky ekonomické javy, vyplývajú z prirodzenej povahy človeka – egoistu – ktorý sleduje svoj osobný záujem a ten je hybnou silou celého ekonomického vývinu.“

(Adam Smith - Pojednanie o podstate a príčinách bohatstva národov)

Ekonomia vôbec nie je nudnou vedou, založenou na nezrozumiteľných pojmoch, grafoch a vzorcoch, ako by sa mohlo zdať. Je to veda o človeku, ktorý od určitého stupňa spoločenského vývoja racionalizuje svoje konanie tak, aby čo najlepšie využil obmedzené zdroje, a naplnil tak svoje subjektívne ciele a preferencie.

Ekonomia je jednou zo spoločenských vied, a svoje postavenie umocňuje tisícročiami overenou skutočnosťou, že bez ekonomických vzťahov nie je spoločenský život v našom ponímaní možný, keďže ekonomické vzťahy zabezpečujú napríklad aj vzájomnú interakciu medzi ľuďmi. Zároveň o ekonomii možno hovoriť aj ako o interdisciplinárnej vede. Využíva vedecké metódy a výsledky skúmania celého radu iných vedných disciplín, ako sú štatistika, matematika, sociológia, psychológia a pod. Výsledky skúmania sa potom pokúša aplikovať aj do oblastí, ktoré nezainteresovaný človek môže považovať za neekonomické.

Tak, ako ekonomická teória by neexistovala bez reálnej ekonomiky, tak spoločenský vývoj kopíruje dynamiku a tendencie ekonomického vývoja. V tomto zmysle ekonomická teória prináša stále nové, a nové závery a postuláty, a nanovo koriguje svoj prístup k rôznym oblastiam spoločenského života. V takomto duchu, očakávame že budú študenti vnímať túto učebnicu. Napriek tomu, že ide o veľmi zúžený a zjednodušený pohľadom na ekonomické javy a procesy, mala by im pomôcť zorientovať sa v nich a osvojiť si základné pojmy, či vzťahy. A možno vďaka tomu konečne pochopiť aj každodenné dianie cez novú optiku – ekonomickú.

Z metodologického hľadiska, by bolo vzhľadom na postihnutie celého komplexu problémov vhodné, obsah učebnice rozdeliť na viac-menej samostatné časti, a to ekonómiu (economics) - ako teoretickú disciplínu, ktorá všeobecne vysvetľuje správanie sa jednotlivých ekonomických subjektov v trhových podmienkach, a súčasne aplikovanú ekonomickú disciplínu - ekonomiku (economy), ktorá približuje možnosti, a spôsoby konkrétneho použitia výrobných faktorov na dosiahnutie stanovených cieľov. To by naplnilo zámer čo najlepšie priblížiť študentom vzájomnú spätosť ekonomickej teórie a ekonomickej praxe. Otázkam manažérskej ekonomiky sa však budeme venovať v ďalších publikáciách.

Obsah tejto učebnice je určený predovšetkým pre neekonómov. Kládie si za cieľ, oboznámiť študentov s elementárnymi problémami ekonomickej teórie, pomôcť im orientovať sa v nich, a prostredníctvom abstraktných mechanizmov fungovania ekonomického života, lepšie pochopiť logiku reálnych ekonomických procesov. Výsledkom by mal byť napokon postačujúci základ pre štúdium ďalších ekonomických predmetov. Pre oživenie teórie je text doplnený grafmi, aktuálnymi štatistickými údajmi a modelmi.

Bratislava, 2016

1 STRUČNÝ VÝVOJ E KONOMICKÉHO MYSLENIA

1.1 Začiatky ekonomického myslenia

Ekonomické zákony platili oveľa skôr, ako sa nimi začali ľudia zaoberať. Riešenie otázok každodenného života človeka, potom formovalo ekonomické myslenie po dlhé tisícročia. Prvé zmienky o tovarovej výmene, obchode, či peniazoch, vieme identifikovať v mnohých historických artefaktoch z čias starého Egypta, Číny, a napokon i mnohé podobenstvá Biblie majú ekonomickú podstatu. Ekonomické myslenie odrážalo vnímanie ekonomických javov a súvislostí, ktoré priťahovali pozornosť mysliteľov tej doby. Ako také, však bolo celé stáročia súčasťou filozofie. Základné otázky, ktoré si ľudia kládli, sa v ničom neodlišovali od tých, ktoré si kladie spoločnosť dnes, a to, ako prostredníctvom statkov uspokojovať svoje potreby, a ako zlepšovať podmienky svojho života. Čím sa stávalo takéto myslenie rozvinutejším, tým zásadnejšie názory so sebou prinášalo. Svedčia o tom mnohé vyhranené teoretické závery.

Nezastupiteľné miesto v rozpracovaní ekonomickej teórie má nepochybne grécky učenec **Xenofón** (430–355 p.n.l.). Jeho spis *Oikonomikos*¹ je prvým zachovaným spisom o ekonomickom myslení, ktorý napokon aj predurčil názov budúcej vedy. Pod ekonomikou v ňom rozumie rodinné hospodárstvo (naturálne), zabezpečujúce všetko, čo je potrebné na uspokojovanie potrieb domácnosti. Za najprospernejšiu hospodársku činnosť Xenofón považoval síce poľnohospodárstvo, ale zaoberal sa aj tovarovou výmenou, ktorú najskôr odmietal. Neskôr existenciu obchodu akceptoval, avšak za podmienky, že nie je motivovaný ziskom. Rozlišoval už hodnotu úžitkovú, a hodnotu výmennú.

Platón (427- 347 p.n.l.) Okrem známych diel „Ústava“ a „Zákony“, svoje ekonomické myšlienky rozpracoval v rozsiahlom diele „Republika“. Tu rozvíja teóriu o ideálnej podobe štátu, kde podľa neho

---

¹ z gr. oikos - domácnosť, nomos - zákon

dôležitú úlohu hrajú prirodzené rozdiely medzi ľuďmi. Tieto rozdiely ich podľa neho predurčujú k rôznym činnostiam, a teda v konečnom dôsledku aj k určitému postaveniu v spoločnosti. Zamýšľala sa nad ideálnym delením spoločnosti na triedy – *pracujúcich, vojakov a vládcov* s tým, že súkromné vlastníctvo by malo byť výsadou výlučne pracujúcich, nakoľko súkromné vlastníctvo podľa neho vedie k uprednostňovaniu osobných záujmov, a kriví morálku. A to u tých, ktorí vládnu, či bránia vlast' je nepatričné, pretože pre nich by malo byť prioritou, riadiť sa predovšetkým morálnymi hodnotami. Túto tézu ďalej rozpracoval jeho žiak **Aristoteles** (384 -382 p.n.l.). Aj tento učenec po sebe zanechal celý rad ekonomických myšlienok, ktoré neskôr významne ovplyvnili smerovanie ekonomického myslenia novoveku. Jeho názory na peniaze, ktoré chápal v prvom rade ako prostriedok uľahčujúci výmenu (nevidel v ich zatiaľ prostriedok na uchovávanie bohatstva), boli považované za vrchol jeho analýzy. Vznik peňazí, spájaný s rozvojom výmenného obchodu, a ich poslanie zjednodušovať výmenu, alebo slúžiť ako obeživo, považoval síce za prirodzený jav, avšak, ak boli použité pre tvorbu zisku, chápal to ako spreneveru ich poslaniu. Známe je jeho delenie vlastníctva na *prirodzené*, teda také, ktoré vedie k dobrému hospodáreniu (nazval ho *ekonomika*) a *neprirodzené* (nazval ho *chrematistika*), prinášajúce so sebou hromadenie majetku. Práve hromadenie majetku Aristoteles odsudzoval, rovnako ako úžeru, a mnohé ďalšie negatívne sprievodné znaky.

Za reprezentatívny výklad ekonomického myslenia feudálnej spoločnosti možno považovať názory **Tomáša Akvinského** (1225-1274). Bol to známy taliansky teológ a filozof, prívrženec scholastiky, ktorá sa napokon niesla celým jeho dielom. Na ekonomické otázky nazeral skôr z morálneho hľadiska. Poznáme predovšetkým jeho učenie o „spravodlivej cene“, ktoré premietol do zásady, že výmena nemá byť zdrojom obohatenia sa na úkor iných, ale má odrážať skutočné náklady (výrobcu, obchodníka), a primeraný zisk. Za primeraný považoval taký zisk, ktorý zodpovedá nákladom na živobytie (tu nadviazal na Aristotelov negatívny postoj k úžere). Jeho úvahy o cene, v zmysle hodnoty statku, rozpracúvali mnohí jeho

nasledovníci, až sa o niekoľko storočí stalo toto chápanie východiskom pre modernú mikroekonómiu.

Ak sa celé stáročia ekonomické myslenie opieralo predovšetkým o teórie antických mysliteľov, v 14. storočí, kedy dochádza k zásadným zmenám v hospodárení, formovaní slobodného kapitalistického trhového hospodárstva, dochádza aj v ekonomickom myslení k radikálnemu zlomu. Hospodárskou politickou doktrínou sa stáva učenie pod označením **merkantilizmus**. Od 16. až do 18. storočia, predstavoval merkantilizmus prvú ucelenú podobu ekonomického myslenia, ktoré vychádzalo z nového spôsobu chápania bohatstva. Ekonomické názory sa opierali nie len o praktické otázky hospodárskeho života, ale zaoberal sa aj problematikou obchodu, peňazí, a pod. Pozornosť orientoval predovšetkým na vlastníctvo drahých kovov, ktoré vďaka zámorským objavom prúdili do Európy. Vďaka tomu, bohatstvo bolo v období merkantilizmu stotožňované s drahými kovmi. Ich získavanie bolo zabezpečené jednak vlastnou ťažbou, koloniálnou politikou, zameranou často prioritne na oblasti s náleziskami drahých kovov, a samozrejme prostredníctvom zahraničného obchodu.

Idea merkantilizmu pochopiteľne mala vplyv aj na prístup vtedajších panovníkov k deklarovaniu bohatstva svojej krajiny. Mala za následok vznik systému štátnej regulácie, predovšetkým potom zahraničného obchodu, a to v duchu určitej formy ekonomického nacionalizmu. Z hľadiska preferovaných opatrení, môžeme rozlíšiť dve vývojové fázy, a to ranný a rozvinutý merkantilizmus.

V období *ranného merkantilizmu* (doktrína peňažnej bilancie), bolo zamedzované akémukoľvek vývozu peňazí z krajiny. Dokonca, bola stanovená povinnosť cudzím obchodníkom utrácať nadobudnuté peniaze v krajine, kde ich zarobili. V dôsledku toho, krajiny zavádzali prísne protekcionistické opatrenia, v podobe ciel, či rôznych obchodných prirážok. V období *rozvinutého merkantilizmu* (doktrína obchodnej bilancie), sa za hlavný zdroj zväčšovania bohatstva krajiny sa považovala aktívna obchodná bilancia (vývoz prevyšuje dovoz), a s ňou späť prílív peňazí do krajiny. Peniaze začínajú byť chápané ako kapitál, ktorý prináša jeho vlastníčkovi zisk.

Ak by sme chceli identifikovať určité charakteristiky, na ktorých merkantilizmus fungoval, potom išlo predovšetkým o podporu a zvýhodňovanie exportu priemyselného tovaru, zabraňovanie vývozu surovín a nespracovanej poľnohospodárskej produkcie, podporu dovozu potravín, surovín pre vlastný spracovateľský priemysel, obmedzovanie dovozu luxusných spotrebných tovarov a pod..

K najdokonalejšej podobe merkantilizmus rozvinul v Anglicku **Thomas Mun** (1571 - 1641), autor „teórie reexportu“, a neskôr vo Francúzsku **Jean Baptiste Colbert** (1619 - 1683), ktorý bol tiež zástancom aktívneho salda obchodnej bilancie, navyše podporil zrušenie systému vnútorného cla vo Francúzsku, a vytvorenie jednotného národného trhu.

Na prelome 17. a 18. storočia rozvoj a zdokonaľovanie strojovej výroby priniesli so sebou novú triedu priemyselných kapitalistov. S ňou ruka v ruke, nastúpila nová filozofia postavená na individualizme, prirodzených právach človeka (na život, na slobodu, a na vlastníctvo), ktoré podľa jej predstaviteľov musí štátna moc rešpektovať.

Medzi hlavných predstaviteľov smeru filozoficko-ekonomického myslenia, ktoré spočívalo vo vnímaní spoločnosti ako organizmu ovládaného prirodzenými zákonmi nezávislými od vôle panovníka, nepochybne patrí **John Locke** (1632-1704) so svojou „teóriou peňazí“. Locke vyjadril základnú tézu kvantitatívnej teórie peňazí, teda, že so zvýšením množstva peňazí v obehu, zvýši sa cenová hladina. Jeho teóriu širšie rozpracoval **David Hume** (1711-1776), keď spojil rast množstva peňazí v obehu s aktívnou obchodnou bilanciou. Dôsledkom toho podľa neho dochádzalo k zvýšeniu peňazí v obehu, a teda rastu cien, ktoré mali napokon za následok zníženie schopnosti vývozu.

1.2 Klasická politická ekonómia a socialisti

Meniace sa hospodárske podmienky v dôsledku rozširovania manufaktúrnej výroby so všetkými jej dôsledkami, viedli aj v ekonomickom myslení predstaviteľov tej doby, k prehodnocovaniu chápania hospodárstva. Hospodárstvo vnímali ako prirodzený systém

a pokúšali sa odhaliť zákonitosti jeho fungovania, pripodobňujúc ho ku kolobehu v prírode.

Ako reakcia na učenie merkantilistov sa v druhej tretine 18. storočia sformoval vo Francúzsku **fyziokratizmus**². Fyziokrati odmietali glorifikáciu peňazí a drahých kovov, ako základného zdroja bohatstva krajiny. Naopak, razili myšlienku ekonomického liberalizmu, prirodzeného poriadku a laissez-faire³. Za zdroj národného hospodárstva považovali predovšetkým poľnohospodárstvo.

Hlavný predstaviteľ **François Quesnay** (1694 - 1774), ako podmienku normálneho fungovania hospodárstva vymedzil nevyhnutnosť existencie prirodzeného poriadku, pričom za zdroj všetkého bohatstva krajiny a jej obyvateľov, považoval poľnohospodárstvo. Inak povedané, len prácu v poľnohospodárstve považoval za produktívnu. V sociálnej štruktúre spoločnosti vymedzil tri triedy: - *triedu vlastníkov* (pôdy), - *produktívnu triedu* (nájomcovia pôdy, poľnohospodárski robotníci) a - *sterilnú triedu* (remeselníci, pracujúci v ostatných odvetviach hospodárstva). Jeho známa „*ekonomická tabuľka*“ ilustruje kolobeh statkov medzi uvedenými triedami v systéme jednoduchej reprodukcie, a pre ekonómiu bola veľkým metodologickým prínosom.

Obdobie **klasickej školy politickej ekonómie** sa spája s obdobím okolo roku 1776, kedy **Adam Smith** vydal dielo „*Pojednanie o podstate a príčinách bohatstva národov*“ (zaužívaný je tiež skrátený názov „*Bohatstvo národov*“). Je to obdobie, keď do ekonomickej teórie naplno vstupuje idea ekonomického liberalizmu, ktorý sa stáva ústredným motívom aj Smithovho učenia. Zároveň tým, že vo svojom diele sústredil ekonomickú terminológiu, popísal vedecké metódy a základné otázky skúmania, konštituoval ekonómiu na samostatnú vedu, čím ju natrvalo vyčlenil z filozofie. V spomínanom diele spôsob ako konkurencia je schopná sama zabezpečiť efektívnu alokáciu zdrojov, popisuje Smithova dobre známa teória o tzv. „*neviditeľnej ruke trhu*“. V tejto teórii sa trh stáva centrom celého hospodárskeho

---

² Z gréckeho *fyzis* (príroda) a *kratos* (vláda)

³ Z francúzštiny, vo význame „nechajte nás konať“, „nechajte nám voľnú cestu“

systemu. Presadzuje ideu voľnej konkurencie, mechanizmu ktorým systém nadobúda svoju prirodzenú rovnováhu (prirodzený poriadok). Tvrdí, že racionálne správanie jednotlivých subjektov pôsobiacich na trhu sledujúc svoje osobné ciele, a vlastný prospech (človek ako egoista), napomáha rovnováhe v celom ekonomickom systéme.

K zásadnému obratu v tejto škole dochádza aj v chápaní bohatstva a jeho zdrojov. Na rozdiel od chápania merkantilistov, nie sú podľa neho peniaze skutočným bohatstvom. Ich hromadenie v krajine síce nominálne zvyšuje národný dôchodok, na druhej strane ale vedie k rastu cien a poklesu kúpnej sily peňazí. Naopak, Adam Smith bohatstvo videl v reálnom produkte, vytvorenom v krajine.

V Smithovom diele nachádzame aj jeden z prvých ucelených popisov fungovania cenového systému. V snahe nájsť vnútornú hodnotu tovaru, nezávislú na subjektívnom hodnotení spotrebiteľa, vyslovil teóriu hodnoty, v ktorej tvrdí, že *výmenná hodnota nie je závislá na úžitkovej hodnote*.

V teórii rozdeľovania zasa rozlišuje medzi *prirodzenou mzdou* (daná existenčným minimom), *trhovou mzdou* (osciluje okolo prirodzenej mzdy), a napokon charakterizuje *zisk* ako prebytok nad nákladmi.

Priamym pokračovateľom Smithovho učenia bol **David Ricardo** (1772 – 1823). Na rozdiel od svojho predchodcu ktorý skúmal zdroje bohatstva, on hľadal zákonitosti v rozdeľovaní. Nadviazal na Smithovu teóriu hodnoty, ktorej veľkosť je podľa neho určovaná množstvom vynaloženej práce (nie len živej, ale aj tej spredmetnenej vo výrobných faktoroch). Teóriu medzinárodného obchodu rozšíril Ricardo o „*teóriu komparatívnych výhod*“ (pri dobrovoľnej výmene môžu získať z obchodu obe strany, tým, že sa špecializujú na výrobu tých produktov, ktoré dokážu vyrábať s najvyššou produktivitou).

Ricardov súčasník **Thomas Robert Malthus** (1766-1834) je autorom tzv. „*populačnej teórie*“, podľa ktorej sa populácia rozmnožuje rýchlejšie (rastie geometrickým radom) ako zdroje (rastú aritmetickým radom). Tým chcel naznačiť, že hospodársky rast sám o sebe neodstráni chudobu, pretože jeho produkt sa bude musieť rozdeľovať medzi väčší počet ľudí. Aj preto napríklad vojny, či epidémie považoval za pozitívne prekážky rozmnožovania.

Jean Baptiste Say (1767 – 1832) sformuloval vo svojom *zákone trhu* jednu zo základných myšlienok makroekonómie, keď tvrdil, že žiadne vážne realizačné poruchy na trhu nevznikajú, preto že sa dopyt a ponuka automaticky vyrovnávajú, resp. ponuka si podľa neho sama vytvorí primeraný dopyt (tzv. Sayov zákon trhu). Zjednodušene povedané, náklady výrobcov sú vlastne príjmami domácností a podnikov, ktoré ich opäť použijú buď na spotrebu, alebo investície.

Završením učenia klasickej školy, je dielo **Johna Stuarta Milla** (1806 – 1873), najmä potom jeho prvá komplexná učebnica „Zásady politickej ekonómie“, v ktorej možno nájsť syntetický výklad nielen jeho myšlienok, ale i predchádzajúcich teoretických koncepcií.

Klasická škola (napriek alternatívnym prístupom), predstavovala hlavný prúd ekonomického myslenia do polovice 19. storočia, kedy dochádza k takmer revolučnej zmene v podobe *marginalistickej teórie*. Na rozdiel od klasickej školy, **marginalisti** sa sústreďujú napr. na dopyt, kde ústrednou postavou je spotrebiteľ a jeho preferencie. Z metodologického hľadiska, je význam najmä v používaní hraničných veličín.

Medzi najvýznamnejších predstaviteľov patrí autor teórie „*hraničnej užitočnosti*“. S ňou súvisiace zákony sformuloval vo svojej knihe „*Vývoj zákonov ľudského chovania*“ **Wilhelm Hermann Gossen** (1810 – 1858). Gossenove zákony:

1. *zákon klesajúcej hraničnej užitočnosti* (s postupným uspokojovaním určitej potreby jej intenzita klesá),
2. *zákon vyrovnávania hraničných užitočností* (spotrebiteľ maximalizuje svoju užitočnosť vtedy, keď rozdeľuje svoj dôchodok⁴ medzi rôzne statky tak, aby mu každý z nich priniesol rovnaký hraničný úžitok, zjednodušene povedané najviac prostriedkov vynakladá na to čo najviac potrebuje),
3. *zákon ktorý rieši optimálne proporcie medzi pracovným časom a voľným časom* (racionálny subjekt prestáva pracovať v okamihu, kedy úžitok z vynaloženej práce sa rovná námahe).

---

⁴ tak na tomto mieste ako aj v rámci celého učebného textu budeme pod pojmom „dôchodok“ rozumieť akúkoľvek formu príjmu za predaj výrobného faktora (mzda, renta, zisk, úrok), nie len dôchodok v zmysle súčasnej sociálnej politiky ako napr. dôchodok starobný, invalidný a pod.

Teóriu hraničnej užitočnosti rozpracoval ďalej **William Jevons** (1835 – 1882) na základe axiómy, že človek je vedený snahou maximalizovať svoje subjektívne slasti, a minimalizovať strasti, a navzdory tvrdeniam Adama Smitha a jeho nasledovateľov, vyriešil paradox vody a diamantu.⁵

Zmeny v hospodárstve prinášali rôzne nové trhové vzťahy a priniesli aj tzv. **neoklasickú ekonómiu**. Pre začiatok 70.-tych rokov 19. storočia bol príznačný nový prístup k vysvetľovaniu ekonomických súvislostí, v podobe neoklasickej ekonómie, ktorá sa na rozdiel od klasickej ekonómie, orientovala viac na problematiku trhovej rovnováhy. Rozvíjala sa prostredníctvom troch škôl, a to *rakúskej* (napr. **Friedrich Wieser, Carl Menger**), *lausannskej* (**Léon Wlaras, Vilfredo Federico Damaso Pareto**) a *anglo-americkéj* (**Alfred Marshall, John Bates Clark**). Aj keď sa jednotlivé prístupy odlišovali, to čo ich zjednocovalo bol predmet a metodologický prístup.

Marxizmus

Polarizácia spoločnosti, ale aj polarizácia medzi jednotlivými krajinami, významne ovplyvnili formovanie celkom nových myšlienkových smerov. Odlišnosť názorov na prebiehajúcu polarizáciu spoločnosti, napokon mala vplyv na formovanie rôznych názorových skupín. Prvá za dôsledok priemyselnej revolúcie označovala ničenie drobnej konkurencie vznikajúcim veľkopriemyslom. Námezdnú prácu považovala za neprijateľnú, a riešenie videla len v návrate k drobnému vlastníctvu. Ďalšia skupina, hľadala východisko v obmedzovaní súkromného vlastníctva, zavádzaním rôznych foriem skupinového vlastníctva. Jej priaznivci boli dokonca za úplné odstránenie súkromného vlastníctva, ako jediného možného riešenia nedostatkov spoločensko-ekonomického systému tej doby. Najucelenejšiu podobu tohto prístupu možno nájsť v diele **Karla Heinricha Marxa** (1818 – 1883). Marx vychádzal z Hegelovej filozofie, ale aj z názorov utopistov. Jeho filozofia historického materializmu hovorí o zákonitom striedaní

---

⁵ otázka prečo životne dôležité statky ako je voda majú takú nízku hodnotu a naproti tomu pre život nedôležité, luxusné statky majú naopak hodnotu veľmi vysokú

spoločenského zriadenia. Vo svojom najznámejšom diele „Kapitál“, rozvinul teóriu *pracovnej hodnoty*. Pracovnú hodnotu stotožnil s množstvom spoločensky nutnej práce na výrobu tovaru (priamej aj nepriamej, zhmotnenej v strojoch, zariadeniach, budovách používaných vo výrobnom procese apod.), a na nej postavil svoju *teóriu nadhodnoty*. Nadhodnota bola podľa neho výsledkom rozdielu novo vytvorenej hodnoty, a hodnoty pracovnej sily, pričom tým, že si ju kapitalista privlastnil sám, bola v konečnom dôsledku zdrojom vykorisťovania.

1.3 Moderný intervencionizmus

Náznaky neefektivity trhu počiatkom 20. storočia, makroekonomické problémy, či demonetizácia zlata⁶ priniesli aj v ekonomickej teórii mnohé renesančné myšlienky.

Ekonomickú teóriu i praktickú hospodársku politiku napokon na dlhé desaťročia ovplyvnil **John Maynard Keynes** (1883-1946). Jeho myšlienky významne poznačila veľká hospodárska kríza v tridsiatych rokoch 20. storočia. Najmä potom jej dôsledky, vďaka ktorým logicky vyznelo teoretické zdôvodňovanie nevyhnutnosti štátneho intervencionizmu (štátnych zásahov do ekonomiky), a to aj napriek diferenciáciám vo vnútri samotného smeru – neokeynesiánstvo (**Paul Anthony Samuelson**), postkeynesiánstvo (**Joan Robinsonová, Alfred S. Eichner** a ďalší).

John Maynard Keynes teda odmietal automatický mechanizmus obnovenia rovnováhy v ekonomike v duhu premisy Adana Smitha. Naopak, dôvod ekonomickej recesie bol podľa neho práve v nedostatočných podnetoch k investíciám. Riešenie tohto problému videl jednoducho vo vhodnom využití nástrojov fiškálnej politiky a monetárnej politiky štátu.

Základné myšlienky Keynesovej teórie, teda príčiny a dôsledky makroekonomickej nerovnováhy sú obsiahnuté v jeho diele „*Všeobecná teória zamestnanosti, úroku a peňazí*“.

---

⁶ nahrádzanie zlata v obehu papierovými peniazmi, ktoré nie sú zlatom kryté

1.4 Novodobé ekonomické teórie

V 70.- tých rokoch sa ekonomické teórie na vlnách kritiky keynesiánstva vracajú k myšlienke autoregulácie trhového mechanizmu. Aj keď aktivitu štátu v hospodárstve neodmietajú úplne. Pripúšťajú však len minimálny rozsah nepriamych zásahov. Vychádzajú pritom z otázok, ktoré si spoločnosť kladla v súvislosti s (i)racionalitou socialistického ekonomického systému, ktorý potláčal osobné slobody. Hovoríme o konzervativizme v ekonomickej teórii.

O renesanciu liberalizmu sa pokúsil napr. **Fridrich August von Hayek**⁷ (1899-1992). Bol veľkým kritikom keynesiánstva a socializmu a zaoberal sa trhovými systémami, trhovými cenami a peniazmi.

Aj tu dnes nachádzame niekoľko prúdov:

- od **monetarizmu** (**Milton Friedman**⁸), ktorý odmieta štátne zásahy do trhovej ekonomiky a považuje ich za hlavnú príčinu hospodárskych problémov, pričom úspešnosť ekonomiky vidí *v rovnováhe na peňažnom trhu*,
- cez **ekonómiu strany ponuky** (**Arthur Betz Laffer**), podľa ktorej bohatstvo, tak jednotlivca, ako aj spoločnosti, závisí od individuálnej podnikateľskej aktivity, čo znamená, že práve *ponuka* by mala byť tým impulzom, ktorý podnecuje k ekonomickému oživeniu a rastu,
- až po takzvanú **novú klasickú makroekonómiu**, označovanú aj ako monetarizmus II (**Robert Emerson Lucas, Robert Joseph Barro**), vychádzajúcu najmä z *teórie racionálnych očakávaní*, ktorá predpokladá, že podnikatelia a spotrebitelia sa správajú racionálne a cieľavedome pri získavaní a vyhodnocovaní informácií, ako aj pri ich využívaní. Všetky hospodáriace subjekty podľa tejto teórie robia všetko tak, ako najlepšie vedia.

---

⁷ Nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu za rok 1974

⁸ Nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu za rok 1976

Ďalšie súčasné ekonomické teórie

Nová neoklasická syntéza prináša prepracovanie takzvanej starej neoklasickej syntézy spojením niektorých teoretických postulátov keynesovskej a neoklasickej ekonómie do jedného celku.

Nová inštitucionálna ekonómia skúma úlohu inštitúcií, pod ktorými chápe obmedzenia v akejkol'vek podobe, a ktoré akokoľvek ovplyvňujú ekonomické chovanie človeka (príkladom inštitúcie v jeho ponímaní môžu byť aj zákonné normy, etika spoločnosti a pod.)

Teória verejnej voľby skúma politikov na rôznych úrovniach, vlád, štátnych úradníkov atď., a to práve cez optiku ich ekonomického chovania. V podstate stavia politika do pozície kvázi „výrobcu“ a voliča vníma ako „spotrebiteľa“, pričom obidvaja vstupujú do vzťahu, v snahe maximalizovať svoj vlastný prospech.

Ako sme mohli s veľmi zúženého obsahu kapitoly o vývoji ekonomického myslenia vybrať, ekonomické názory a teória sa neustále prispôbujú zmenám v spoločenskom vývoji, preferenciám politických lídrov, a v reakcii na najaktuálnejšie problémy tej ktorej doby, sa formulujú stále nové a nové závery a postuláty.

Kontrolné otázky:

1. Čo je ekonómia?
2. Existuje rozdiel medzi ekonomickou vedou a ekonomickým myslením?
3. Vysvetlite pojem „neviditeľná ruka trhu“ a povedzte kto je jeho autorom.
4. Komu sa pripisuje myšlienka štátneho intervencionizmu, a čo ten pojem znamená?

2 EKONÓMIA AKO VEDA

2.1 Základné pojmy

Ekonomika (angl. economy) predstavuje tú časť spoločenského života, ktorá sa priamo zaoberá ekonomickou činnosťou. Presnejšie, zaoberá sa spoločensko-výrobnými vzťahmi, ktoré vznikajú v procese výroby, rozdeľovania, výmeny a spotreby statkov. Naproti tomu, **ekonómia** (angl. economics) je veda o ekonomike.

Najvšeobecnejšia definícia charakterizuje ekonómiu ako „vedu o hospodárstve“, resp. o „hospodárení“. Vychádza z prekladu anglického označenia „economics“, ktoré je odvodené z pôvodného gréckeho pojmu „*oikonomikos*“ - správa domácnosti. Predmetom ekonómie je skúmanie „ako spoločnosť využíva vzácne zdroje na výrobu užitočných tovarov, a ako ich rozdeľuje medzi rozličné skupiny ľudí“. (Samuleson-Nordhaus,1992)

Z hľadiska zadefinovania diapazónu, v ktorom ekonomická veda operuje, rozlišujeme dve roviny skúmania, a to mikroekonomickú a makroekonomickú. Predstavujú síce do určitej miery odlišné, ale vzájomne sa doplňujúce pohľady na tú istú ekonomickú realitu.

Mikroekonómia (z gr. mikros – malý) sa sústreďuje na analýzu správania sa jednotlivých subjektov (jednotlivec, firma a pod.), alebo jednotlivých trhových štruktúr (napr. automobilový trh, trh s potravinami) a skúma vzťahy medzi nimi. Skúma situácie optimálne pre jednotlivé subjekty, s ohľadom na ich preferencie a motiváciu. Skúma rovnováhu na konkrétnych trhoch, spôsoby tvorby cien jednotlivých produktov, fungovanie rôznych trhových štruktúr v rámci nedokonalkej konkurencie a pod.

Makroekonómia ⁹ (z gr. makros – veľký) skúma príčiny stavu a vývoja ekonomiky (hospodárstva) ako celku. Zaoberá sa tzv. agregátnymi (súhrnnými) veličinami ako je inflácia, nezamestnanosť, monetárna

---

⁹ pojem „makroekonómia“ zaviedol v roku 1933 nórsky ekonóm R.A.K. Frisch, aj keď sa členenie na mikro- a makro- ekonómiu prisudzuje J.M.Keynesovi

a fiškálna politika, ekonomický rast, vzťah k zahraničiu prostredníctvom exportu a importu atď..

Reálne nie je možné vymedziť hranicu medzi mikro- a makro-ekonomiou, nie je možné ich ani úplne separovať. V praxi sú silno previazané, a v mnohých rovinách sa prekrývajú. Takéto členenie má význam čisto z teoretického pohľadu, a to pri systematizácii poznatkov o ekonomických problémoch, a možnostiach ich riešenia.

Z hľadiska interpretácie javov a procesov v ekonomike, rozlišujeme v ekonomickej teórii tiež pozitívny a normatívny prístup k určitým javom.

Kým **pozitívna ekonómia** konštatuje empiricky overiteľné fakty o existujúcich javoch, stave ekonomických ukazovateľov, aktuálnych vzťahoch v ekonomike, teda skúma *aká ekonomika je* (zmena štruktúry výdavkov, zisk podniku, miera nezamestnanosti, výška inflácie a pod.), **normatívna ekonómia** vychádza z poznatkov pozitívnej ekonómie, a prináša hodnotiace úsudky o existujúcich javoch, o stave ekonomických ukazovateľov, o aktuálnych vzťahoch v ekonomike, pričom zároveň dáva akési odporúčania, ako napríklad by bolo možné ich optimalizovať. To znamená, zaoberá sa otázkou, *aká by ekonomika mala byť* (aký spôsobom zmeniť štruktúru výdavkov a zvýšiť zisk podniku, či miera nezamestnanosti, alebo výška inflácie nie sú privysoké, a ako ich riešiť a pod.).

Treba však povedať, že odpoveďou nie je jediné správne riešenie, ale spravidla sa hľadá pomyselný prienik možných riešení.

2.2 Funkcie ekonómie

Poznávacia funkcia umožňuje poznať podstatu ekonomických javov a procesov, tak z hľadiska kvalitatívneho, ako aj z hľadiska kvantitatívneho. Ich identifikácia a objasňovanie pritom nie sú významné len pre ekonómov, ale pre každého človeka, keďže sa s problémami riešenia mnohých stretávame v bežnom živote (rast cien, miezd a pod.).

Praktická funkcia (pragmatická) spočíva v skutočnosti, že z už poznaných javov a procesov ekonomickej reality vieme vyvodiť závery,

ktoré je možné ďalej použiť práve na riešenie konkrétnych ekonomických problémov jednotlivých ekonomických subjektov a to tak ex post, ako aj do budúcnosti.

Metodologická funkcia vychádza z postavenia ekonómie v systéme spoločenských vied, keď využíva poznatky a pojmový aparát mnohých vedných disciplín (napr. práva, histórie, sociológie, psychológie matematiky, štatistiky a pod.) a zároveň tvorí všeobecný teoretický a metodologický základ pre špeciálne ekonomické vedné disciplíny (napr. dejiny ekonomických teórií, odvetvovú ekonomiku, prierezovú ekonomiku a pod.).

2.3 Metodológia v ekonómii

Pod pojmom metodológia vo všeobecnosti chápeme súhrn metód. Existuje celý rad metód používaných pri skúmaní určitých ekonomických javov a procesov. V ekonómii hovoríme o skúmaní ekonomickej reality. V škále metód nesporne kľúčové postavenie má metóda *abstrakcie*. Ekonomické javy a procesy, ktoré sa pokúšame objasniť, alebo by sme ich chceli zovšeobecniť, totiž nie je možné vyňať z ekonomického procesu, kde sú prepojené nespočetnými väzbami a vplyvmi.

Aby sme ale pochopili fungovanie zložitého celku, musíme poznať jeho subsystemy, čo nám umožňujú ďalšie metódy vedeckého poznania, ktoré sú naznačené v nasledujúcich fázach cyklu vedeckého poznania. Všeobecný cyklus vedeckého poznania má niekoľko *fáz*, v ktorých možno známe všeobecné vedecké metódy uplatniť:

1. Identifikácia a *pozorovanie* ekonomického javu.
2. Skúmanie ekonomického javu prostredníctvom kvantitatívnych a kvalitatívnych metód.

Kvantitatívne metódy súvisia s meraním, a kvantitatívnym vyjadrovaním v ekonómii. Využívajú sa napríklad *matematicko-statistické metódy*, lineárne programovanie a modelovanie ekonomických procesov.

Kvalitatívne metódy využívajú *analýzu* (rozklad celku na časti, ak chceme dospieť k určitému výsledkom na základe detailného

poznania) a *syntézu* (spájanie častí, vzťahov, či súvislostí), *indukciu* (z jednotlivých javov odvodenie záveru, ktorý je platný všeobecne), *dedukciu* (uplatnenie všeobecného záveru na jednotlivý jav), pričom pri pozorovaní a hodnotení javov spravidla postupujeme s určitou dávkou abstrahovania od existujúcich súvislostí, od čoho sa ďalej odvíja možnosť zovšeobecňovania.

3. Vyslovenie vedeckej hypotézy (ktorej pravdivosť alebo nepravdivosť musíme overiť – verifikovať, najčastejšie v praxi). Ak to nie je možné, v obmedzenej miere prichádza do úvahy aj *experiment*.
4. Syntéza a formulovanie vedeckého záveru o skúmanom ekonomickom jave. V prípade všeobecne platných poznatkov, prichádza do úvahy aj formulovanie určitých zákonov, alebo zákonitostí.

Nakoľko ekonómia nemá veľa možností na využitie metódy experimentu, často sa znázorňujú vzťahy medzi vybranými premennými prostredníctvom tzv. „modelov“. Tieto môžu byť čisto verbálne, znázornené graficky alebo algebricky a ich úlohou je zjednodušiť určitú ekonomickú realitu tak, aby sme porozumeli základným ekonomickým javom eventuálne vzťahom medzi nimi.

Ekonomický model vychádza z troch základných axiém¹⁰ – *vzácnosti zdrojov, racionálneho ľudského správania* a predpokladu, že *spoločnosť smeruje k rovnováhe*. Efektívnosť takéhoto modelu spočíva v možnosti, prostredníctvom abstraktného myslenia eliminovať nepodstatné detaily tak, aby sme pochopili konkrétny problém. Obvykle sa stavajú deduktívne, s využitím princípu „*ceteris paribus*“.

Ceteris paribus (z lat. „pri rovnakých ostatných podmienkach“, resp. „ostatné premenné nezmenené“), je nevyhnutný metodologický prístup pri analýze a porovnávaní ekonomických situácií. Znamená, že ak napr. hodnotíme vývoj nejakého ekonomického javu v závislosti od zmien iného, z nášho pohľadu ostatné prítomné javy považujeme za konštantné (napr. ak skúmame zmeny dopytu po určitom statku

---

¹⁰ zásada, poučka, tvrdenie, základná nedokázateľná veta

v závislosti od zmeny jeho ceny, vychádzame z predpokladu, že ceny ostatných statkov, a dôchodky sa v danom čase nemenia).

2.4 Chyby a omyly

Práve schopnosť abstraktného myslenia nám pomáha vyvarovať sa subjektivismu a nástrahám, s ktorými sa v hodnotení ekonomickej reality často stretávame. Na ukážku predkladáme niekoľko možností ako je možné sa myliť v určitých ekonomických súvislostiach.

Klam kompozície predstavuje chybné usudzovanie z častí na celok. Ide o nesprávny predpoklad, že to, čo platí pre jednu časť celku, platí paušálne pre celok (napr. konštatovanie, že ak budú mať pestovatelia na Slovensku dobrú úrodu jabĺk, zisky v tomto sektore sa zvýšia, nie je pravdou, pretože rastúca ponuka bude tlačiť na zníženie cien jabĺk). K podobnému spôsobu uvažovania nás zvádza *klam dekompozície*, teda chybné usudzovanie z celku na časti (takým je napr. záver, že v čase, kedy ekonomika zaznamenala ekonomický rast, zákonite každý podnikateľský subjekt mal dobré hospodárske výsledky).

Omyl post hoc je chybný predpoklad, že ak jav „A“ predchádzal z časového hľadiska javu „B“, je jav A príčinou javu B. V takom prípade časovú súvislosť („po tom ako“) sme mylne nahradili súvislosťou príčinnou („v dôsledku toho“), čo nemusí byť vždy pravdou (príkladom je nesprávny záver : potom, ako sa mierne znížila cena benzínu, zvýšila sa nehodovosť na cestách - ľudia viac jazdili. V skutočnosti to nemusí byť také jednoznačné, nakoľko v skutočnosti zvýšená nehodovosť mohla súvisieť s nepriaznivým počasím - poľadovica).

Subjektivismus pri hodnotení ekonomických javov vychádza zo subjektívneho stotožnenia sa pozorovateľa s určitými vedeckými závermi (napr. nás pobúri zvýšenie sadzby dane, preto odsudzujeme vládu za takýto krok. Ak však zároveň sú takto získané prostriedky použité na podporu investícií, môže to byť pre nás v budúcnosti prínosom). Naša schopnosť prijať aj iný uhol pohľadu na určitý jav (aj keď tento nemusí byť pravdivý, alebo je pravdivý len z a určitých okolností), a analýza aj takých informácií, s ktorými sa celkom

nestotožňujeme, nám umožnia vidieť problém v širších súvislostiach, prípadne prehodnocovať svoje postoje v čase.

Neurčitost' (neistota) je typická najmä pre ekonomické zákony. Kým napríklad fyzikálne zákony platia za rovnakých podmienok rovnako (svetlo sa v ktorejkoľvek časti zemegule šíri rovnakou rýchlosťou), ekonomické zákony sú viac menej založené na pravdepodobnosti. Je to v dôsledku toho, že správanie jednotlivých ekonomických subjektov závisí aj od psychologických faktorov, ktoré sú nepredvídateľné, teda v konečnom dôsledku môže byť rovnaká situácia ukončená rozdielne. Hovoríme preto, že ekonomické zákony neplatia pre každý jednotlivý prípad, ale pre veľké množstvo javov. Hovoríme, že *platia v priemere*. Znamená to, že v praxi nie sú vylúčené individuálne rozdiely. Napr. podľa zákona dopytu, ak sa zvýši cena tovaru, zníži sa dopyt po ňom. Vieme však, že toto neplatí pre nedostatkové statky, životne dôležité statky (napr. lieky) a najmä pre investície (napr. zlato, umelecké diela).

Kontrolné otázky:

1. V čom je rozdiel medzi makroekonómiou a mikroekonómiou, pozitívnou a normatívnou ekonómiou?
2. Objasnite funkcie ekonómie.
3. Ktoré metódy využíva ekonómia na skúmanie ekonomických javov a procesov?
4. Vysvetlite pojem „ceteris paribus“, a naznačte v akej situácii by ste ho použili.
5. Ktorých chýb a omylov sa zvyčajne dopúšťame pri hodnotení v ekonómii?

3 ZÁKLADNÉ EKONOMICKÉ KATEGÓRIE A ZÁKONY

3.1 Základné ekonomické kategórie

V ekonomickej teórii v zásade možno ku skúmaniu predmetu ekonómie pristupovať z rôznych úrovní. Jednou z nich je riešenie troch základných otázok, ktoré si kladie :

Čo vyrábať?

Ako vyrábať?

Pre koho vyrábať?

Pochopiť podstatu triády otázok, znamená pochopiť mechanizmus fungovania ekonomiky, a zložitost' ekonomických vzťahov.

Otázka *Čo vyrábať?* hľadá odpoveď na to, ktoré statky z daných obmedzených zdrojov treba vyrábať, v akom množstve, kvalite, sortimente. Riešia ju výrobcovia, v konfrontácii s požiadavkami spotrebiteľov. Obmedzenosť zdrojov ich totiž núti k neustálemu rozhodovaniu. Ak chceme začať vyrábať nový statok, znamená to, že musíme obetovať výrobu iného statku, lebo naše možnosti sú do určitej miery oklieštené.

Otázka *Ako vyrábať?* rieši problém voľby technológie, vhodnosti výberu kombinácie výrobných zdrojov, veľkosti podnikov a pod., a to tak, aby vzácne zdroje boli využívané čo najefektívnejšie.

Hľadaním odpovede na otázku *Pre koho vyrábať?* sa pokúšame nájsť najvhodnejší spôsob prerozdelenia vytvoreného produktu pre vhodnú skupinu spotrebiteľov podľa toho, čo na trhu najviac žiadajú (vyrábať viac luxusné statky, alebo statky bežnej spotreby?, vyrábať viac pre dospelých, alebo pre deti? a pod.) . Odpoveď na našu otázku poskytuje dopyt.

Pod pojmom *výroba* pritom chápeme organizovaný, nepretržitý proces, v ktorom sa transformujú výrobné zdroje, tzv. *inputy* na produkty, v podobe tovarov a služieb, tzv. *outputy*.

Výrobné zdroje (inputy), predstavujú všetko, čo nevyhnutne potrebujeme na zabezpečenie výrobného procesu. Prakticky ide o kombináciu vstupov rôznej povahy (ľudské i materiálne), nakoľko takmer nie je možné zabezpečiť výrobný proces len s jediným druhom vstupu. V ekonomickej teórii používame pre input aj označenie **výrobný faktor**. Ide konkrétne o pôdu, prírodné zdroje, prácu a kapitál.

Pôda a prírodné zdroje predstavujú limitované, nereprodukovateľné výrobné zdroje. Nakoľko sa vyskytujú v obmedzenom množstve, hovoríme o *vzácných zdrojoch*. Sú spravidla voľne dostupné v prírode, resp. nie sú výsledkom prechádzajúcej výrobnéj činnosti. Pod označením prírodné zdroje rozumieme také produkty prírody, ktoré zanikajú vo svojej pôvodnej podobe a transformujú sa do novej podoby, pričom ich spotreba vo výrobnom procese je definitívna (ako voda, uhlie, plyn, ropa, dary lesa a pod.).

Obmedzenosť rozlohy pôdy znamená, že *pôda má pevnú (fixnú) ponuku*.

Z hľadiska využitia môže pôda

- byť základom pre *pestovanie plodín*. Vtedy okrem ceny, dopyt po pôde ovplyvňujú také činitele, ako je klimatické pásmo (priemerné teploty, teplotné výkyvy, vodné zrážky, atď.), úrodnosť pôdy, alebo bonita, a v neposlednom rade poloha pôdy,
- plniť funkciu *stanoviska pre ťažobný alebo spracovateľský priemysel*. Súvisí s existenciou nerastného bohatstva, pričom len samotná prítomnosť surovínových zásob nie postačujúca. Pre dopyt po takejto pôde, a umiestnenie takéhoto podniku, je rozhodujúca o.i. mzdová, energetická, či odbytová náročnosť v danom regióne,
- predstavovať *plochu pod obytnou zástavbou* a dopravnou a komunálnou *infraštruktúrou*. Dopyt po takejto pôde zasa závisí od rozsahu urbanizácie.

Práca je cieľavedomá ľudská činnosť, prostredníctvom ktorej ľudia využívaním svojich duševných a fyzických schopností buď priamo, alebo sprostredkované uspokojujú svoje potreby. Vyznačuje sa množstvom charakteristík, ktoré súčasne s konkrétnymi okolnosťami

determinujú jej množstvo, a kvalitu. Od pojmu práca je potrebné odlišovať pojem *pracovná sila*. Tá je vyjadrením schopnosti človeka konať prácu.

Množstvo vykonanej práce je limitované počtom práceschopných osôb, ktoré sú ochotné pracovať, dĺžkou pracovnej doby, niekedy špecifickými zručnosťami, a prirodzene výškou odmeny za prácu, ktorá je motiváciou pre zvýšenie produktivity práce.

Ponuka práce teda okrem *mzdy*, závisí od *počtu obyvateľov v produktívnom veku, štruktúry obyvateľstva a stupňa vzdelania, či motivácie pracovať*.

Pre dopyt po práci je významná *kvalita práce, produktivita práce*, ale aj požiadavky zamestnávateľov na *vzdelanosť populácie*.

Pod intenzitou práce rozumieme množstvo práce za časovú jednotku. Kvalita práce zasa úzko súvisí s produktivitou práce (účinnosťou vynakladanej práce). O raste produktivity hovoríme, ak s rovnakým množstvom práce dokážeme zvýšiť produkciu. Ako sme už naznačili, okrem zdokonaľovania výrobných postupov, strojov, zariadení a organizácie práce, ovplyvňujú rast produktivity práce tiež, kvalifikácia, vzdelanie, zručnosť a usilovnosť pracovníka.

Kapitál sa od predošlých faktorov líši tým, že sám je produktom výrobných činností. Neslúži však na bezprostrednú spotrebu, ale na výrobu ďalších statkov v úlohe výrobného faktora. Variabilita chápania pojmu „kapitál“ u rôznych autorov úzko súvisí s uhlom pohľadu, z ktorého sa na tento výrobný faktor pozeráme. Vo všeobecnosti by sme ho mohli definovať ako určitú časť vstupov, ktoré sa zúčastňujú tvorby nových výrobkov a služieb.

Možno ho tiež definovať ako zásobu bohatstva k určitému časovému okamihu.

Ide o

- *fyzický (hmotný) kapitál* a to buď
  - *fixný kapitál* (vecným nositeľom sú napr. stroje, budovy, zariadenia), alebo
  - *obežný kapitál* (výrobné zásoby, nedokončené výrobky a pod.),

- *finančný kapitál* – v podobe voľných finančných zdrojov, ako sú predovšetkým úspory obyvateľstva, voľné prostriedky výrobných, obchodných firiem, či rôznych finančných inštitúcií ,
- v súčasných podmienkach už rozlišujeme aj *kapitál ľudský* – pod ktorým rozumieme napr. know how v podnikaní či v riadení (znanosti získané formálnym vzdelávaním, výcvikom, skúsenosťami), alebo invenciu (nápady). Ľudský kapitál je neoddeliteľným vlastníctvom svojho nositeľa, na ktorého je viazaný, hovoríme preto že je „nescudziteľný“.

Obstarávanie (nákup) kapitálových statkov, pri ktorom dochádza k premene peňažného kapitálu na kapitál reálny, označujeme pojmom investovanie, nové kapitálové statky tak predstavujú **investície**. Môže ísť o investície

- *reprodukčné (obnovovacie)*, ktoré sú financované z odpisov (odpisy sú finančným vyjadrením amortizácie),
- *rozvojové (čisté)*, ktoré využívajú ako zdroj financovania úspory (buď vlastné z naakumulovaného zisku, alebo cudzie prostredníctvom pôžičiek).

Výrobné faktory majú svojich vlastníkov, ktorí rozhodujú o spôsobe, a pomere použitia výrobných faktorov spravidla tak, aby boli využité čo najefektívnejšie. Vlastníci výrobných faktorov ich na trhu výrobných faktorov predávajú, za čo získavajú výnos. Pri posudzovaní alternatív použitia, je pre nich rozhodujúca cena výrobných faktorov

- *cena pôdy* má podobu *renty*,
- *cena práce* má formu *mzdy*,
- *cenou kapitálu* je *zisk* (hmotný kapitál), alebo *úrok* (finančný kapitál).

Kombinácia výrobných faktorov je základným predpokladom výrobného procesu, ktorý sme už definovali, ako proces premeny výrobných faktorov (vstupy / inputy) na tovary a služby (výstupy / outputy). Keďže výrobné zdroje sú obmedzené (vzácne), vyvstáva pred samotným procesom výroby otázka najvhodnejšej alternatívy ich použitia, a to pokiaľ možno tak, aby v čo najväčšej možnej miere uspokojili ľudské potreby.

Potreba je pocit nedostatku niečoho a uspokojenie potreby je závislé na spotrebe určitého *statku*. Ide pritom o pocit čisto subjektívny. Avšak práve ten individuálny pocit potreby, jeho naliehavosť, predurčuje chovanie subjektov (napr. v úlohe kupujúcich), núti ich neustále k určitej aktivite. Ak by sme sa chceli pozrieť na ľudské potreby bližšie, identifikovali by sme

- *potreby neekonomické* (potreba športovať, spievať a podobne) a
- *potreby ekonomické*, uspokojované spotrebou statkov, ktoré sú výsledkom ekonomickej činnosti (napr. potreba jesť, bývať, jazdiť autom).

Všetky hmotné i nehmotné veci, ktoré slúžia na uspokojenie potrieb sa v ekonomickej teórii označujú pojmom statky, ich použitie zasa pojmom spotreba.

Spotreba statkov súvisí s rozmanitosťou ľudských potrieb. Niektoré z nich sú bežne dostupné v prírode, možno ich spotrebúvať neobmedzene. Ide o tzv. *voľné statky* (vzduch ktorý dýchame, voda vo vodných rezervoároch). Väčšiu časť potrieb však ľudia uspokojujú statkami, ktoré musia vytvoriť vlastnou prácou. Prejdú teda ekonomicou činnosťou, vďaka čomu dostali pomenovanie ekonomické statky. Keďže ich človek vytvára vlastnou prácou, za pomoci iných dostupných zdrojov ktoré sú obmedzené, hovoríme o nich aj ako vzácných statkoch. V podstate ide o tovary, alebo služby, a sú to výstupy (outputy) ekonomickej činnosti.

Statky, ktoré uspokojujú konkrétnu ľudskú potrebu, označujeme ako *spotrebné statky*, existujú však aj také, ktoré neuspokojujú potreby bezprostredne, ale sú nevyhnutné pre výrobu iných statkov. Vtedy ide o *statky kapitálové* (môže ísť pritom fyzicky o ten istý statok, použitý na rozdielny účel – mrkva ktorú človek zje je spotrebným statkom, ak ňou nakrmi králika ktorého má v úmysle zjesť, stáva sa statkom kapitálovým).

Z hľadiska vlastníctva statkov, existujú statky ktoré nemajú konkrétneho vlastníka, resp. súžia každému, kto ich potrebuje. Preto ich nazývame *verejné statky* (môže ísť tak o statky voľné – napr. vzduch, ako aj o statky ekonomické, ktoré slúžia všetkým – ako napr. štátna cesta). Ak majú statky konkrétneho vlastníka, ktorý rozhoduje o ich používaní, ide o *súkromné statky* (rodinný dom, auto a pod.).

To, či si človek obstará určitý statok, závisí od úžitkovej hodnoty, ktorú preňho predstavuje. Napriek tomu, že ide o subjektívne hodnotenie, možno povedať, že hodnotu statku ovplyvňuje *vzácnosť* statku (vyskytuje sa v relatívne obmedzenom množstve), a zároveň jeho užitočnosť, či lepšie povedané *úžitok* z neho. Úžitkom je subjektívny pocit uspokojenia, dosiahnutý človekom pri spotrebe tohto statku.

Výroba a potreby nielen úzko súvisia, ale sa aj vzájomne ovplyvňujú. Od štruktúry potrieb sa odvíja štruktúra produkcie, a zároveň dynamika vývoja potrieb ovplyvňuje dynamiku výroby.

Zmysel výroby akéhokoľvek statku sa naplňa v momente, keď sa dostane do rúk toho, kto ho skutočne potrebuje. Bezprostredne po výrobe sú teda nevyhnutné *rozdeľovacie procesy*. Mechanizmus premiestnenia statkov od výrobcu k spotrebiteľovi je postavený na priamom rozdeľovaní, alebo výmene. Priame rozdeľovanie je založené na princípe, že to, čo bolo vytvorené, je priamo rozdelené subjektom, ktoré tak uspokojia svoje potreby (dopestujeme si na záhrade zeleninu a spotrebujeme ju). Tam, kde subjekty ktoré pri rozdeľovaní nedostali to čo potrebujú k uspokojeniu svojich potrieb, je nevyhnutná výmena (máme zeleninu, ale chceli by sme kvety).

Výmena prešla historickým vývojom od naturálnej formy priamej výmeny, ktorá je označovaná pojmom *barter*, až po *peňažnú výmenu*. Dnes je rozdeľovanie postavené na tom, že subjekty dostávajú určitý dôchodok (príjem), a za predpokladu existencie delby práce, uskutočňujú jeho výmenu za požadované statky. Až po skončení výmeny dochádza k procesu *spotreby*.

3.2 Základné ekonomické zákony

Ekonomická teória odhaľuje činnosť človeka pri uspokojovaní jeho potrieb, vznikajúce a zanikajúce vzťahy, a vzájomné súvislosti. Výsledky poznávacích procesov následne vyjadrujú určité tendencie javov a procesov v konkrétnych podmienkach, a bývajú napokon premietnuté do tzv. ekonomických zákonov. Poznanie ekonomických zákonov, ich podstaty, a vplyvov na správanie sa človeka, má zásadný význam pre efektívne fungovanie akejkoľvek ekonomiky.

Nerešpektovanie, alebo ignorovanie týchto zákonov, môže viesť k brzdeniu ekonomického rozvoja, či nežiaducej stagnácii ekonomiky. Ekonomické zákony, aj keď ako sme už hovorili platia v priemere, pôsobia automaticky, bez ohľadu na to, či si ich ľudia uvedomujú, alebo nie.

3.2.1 Zákon vzácnosti a zákon alternatívnych nákladov

Ekonomia je veda o racionálnom správaní človeka. Racionalita v tomto prípade nespočíva vo voľbe cieľov, ale vo voľbe prostriedkov na ich dosiahnutie, v už spomínanej snahe maximalizovať svoj úžitok, pri minimálnych nákladoch. Zdroje, ktoré človek využíva, ako sme už povedali sú vzácne, musí sa preto neustále rozhodovať medzi alternatívami podľa toho, ktorá z nich mu prinesie väčší úžitok.

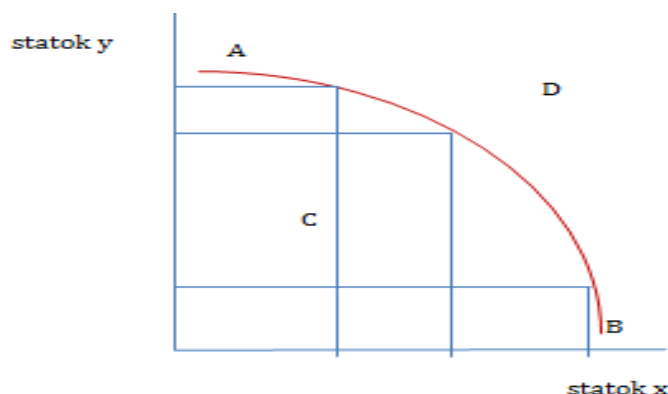
Dnešná úroveň, a možnosti spotreby, sú teda výsledkom ekonomického pokroku, ktorý je sprevádzaný dvoma tendenciami:

- maximalizácia výsledku pri používaní výrobných faktorov,
- hľadanie čo najúčinnnejšej kombinácie dostupných výrobných faktorov.

Spomínaná obmedzenosť zdrojov núti k rozhodovaniu o tom, aké množstvo ktorých výrobných faktorov na konkrétnu činnosť je potrebné využiť, nie len jednotlivcov, ale celú spoločnosť.

Predstavme si, že existuje určité množstvo a kvalita výrobných faktorov, ktorými disponujeme. Vychádzajúc z premisy o obmedzenosti ekonomických zdrojov, technológií a výrobných faktorov, naráža ekonomika na voľbu, čo je lepšie vyrábať napr. z hľadiska vzťahu dvoch výrobkov. Všetky možné kombinácie dvoch výrobkov, ktoré je možné získať s danými zdrojmi, tvoria určitú hranicu. V tomto duchu možno konštatovať, že množina maximálnych výstupov ekonomiky je konečná. Existujúcu hranicu maximálnych výstupov, ktorú dokážeme zabezpečiť označujeme pojmom **hranica produkčných (výrobných) možností**.

Graf 1 : Hranica produkčných možností

Zdroj : Spracovala autorka

Volíme napríklad medzi dvoma druhmi statkov. V našom prípade ide o *potravinu* (statok x) a *oblečenie* (statok y). Existujú dve krajné možnosti, kedy dostupné zdroje využijeme len na výrobu jedného, alebo druhého statku (A, B). Inak ale máme možnosť voliť kombinácie oboch statkov v rôznych pomeroch. Nie je totiž možné za nemenného stavu dostupných výrobných faktorov a za podmienky „*ceteris paribus*“, rozšíriť výrobu jedného statku bez toho, aby sme obmedzili výrobu statku druhého.

Ak ekonomika operuje na hranici produkčných možností (*pohyb po krivke*), vyrába s využitím všetkých dostupných zdrojov. Hovoríme o *výrobnej efektívnosti*. V praxi to znamená, že nemôže vyrábať viac jedného statku bez toho, aby nevyrábala menej iného statku. Pohyb po krivke produkčných možností potom naznačuje všetky možné kombinácie v produkcii dvoch statkov, vrátane extrémnych situácií, kedy na úkor jedného statku sa druhý nevyrába (body A a B).

Každý bod ležiaci pod hranicou, v poli produkčných možností (bod C) naznačuje, že ekonomika *nevyužíva zdroje v plnom rozsahu*, hoci má priestor na to, aby vyrábala viac ktoréhokoľvek statku.

Dosiahnuť úroveň nad hranicou produkčných možností (bod D), pri daných zdrojoch, *ceteris paribus* *nie je možné*, neexistuje dostatok vstupov.

Krivka však vyjadruje ešte inú ekonomickú súvislosť, a to alternatívne náklady (náklady obetovanej príležitosti), čo sa prejavuje sklonom

krivky. Dôvod nakláňania krivky spočíva v špecializácii na výrobu jednotlivých statkov. To znamená, že ak vstupy špecializované na produkciu jedného výrobku použijeme na produkciu iného výrobku, na ktoré nie sú špecializované, znižuje sa produktivita práce a krivka sa zaobľuje.

Hranica produkčných možností sa netýka len dvoch vyrábaných statkov, ale je vyjadrením alternatív v rámci produkcie celej spoločnosti. Ak sa spoločnosť rozhoduje medzi produkciou spotrebných statkov (potraviny, obuv apod.) a kapitálových statkov (stroje, technologické zariadenia a pod.), v zásade rozhoduje o svojom budúcom ekonomickom raste. Kým

- voľba *vyššej produkcie spotrebných statkov* podporí spotrebu súčasnú (dnes),
- voľba *väčšej produkcie kapitálových statkov* znamená potenciál pre budúcu spotrebu, je zdrojom technického pokroku a inovácií.

Keďže hranica produkčných možností zodpovedá množstvu a kvalite dostupných výrobných faktorov, v prípade ich kvantitatívnej zmeny (napr. zmena v množstve kapitálu), alebo kvalitatívnej zmeny (napr. nová, efektívnejšia technológia, nahrádzajúca prácu človeka, alebo naopak zníženie kvality práce), posúvajú celú krivku hranice produkčných možností doľava, alebo doprava. Ak napr. nové poznatky, nové technológie, majú vplyv na zvýšenie množstva, alebo kvality výrobných faktorov, posúvajú hranicu produkčných možností doprava (smerom nahor). Zníženie množstva, alebo kvality faktorov posunú krivku doľava (smerom nadol).

S posunom hranice produkčných možností súvisí zákon klesajúcich výnosov.

3.2.2 Zákon klesajúcich výnosov

Zákon klesajúcich výnosov vyjadruje vzťah medzi veľkosťou vstupov (inputov) a výstupov (outputov) vo výrobnom procese.

Ak pri výrobe statku *ceteris paribus* postupne zvyšujeme jeden z inputov, zvyšuje sa aj celková produkcia tohto statku. Toto však je

možné len do určitého bodu (tzv. inflexný bod), označovaného aj ako *hraničný produkt*. Následné zvyšovanie jednotiek inputu pri nezmenenom množstve ostatných faktorov vedie k následnému postupnému poklesu dodatočného outputu a k spomaleniu rastu celkového produktu. Zákon možno ilustrovať na príklade s pridávaním variabilného vstupu (práca), ktorým je v našom prípade počet poľnohospodárskych robotníkov pracujúcich na stálej výmere poľa (5 ha). V jednotlivých rokoch podnikania sa síce zvyšuje celková produkcia, ale medziročný prírastok produkcie (výnosov) klesá.

Tabuľka 1: *Tabuľka klesajúcich výnosov*

Rok podnikania	Počet ha	Počet jednotiek práce	Počet jednotiek produkcie	Prírastok produkcie
0	5	0	0	0
1	5	10	30	30
2	5	12	40	10
3	5	14	48	8
4	5	16	53	5
5	5	18	55	2

Zdroj : Spracovala autorka

Zákon samozrejme nemusí byť univerzálne platný, a takisto v praxi dochádza spravidla k zmenám vo veľkosti ostatných faktorov. V takom prípade môže dôjsť k situáciám, keď

- rast objemu vstupov vedie k rýchlejšiemu rastu výnosov z nich – rast výnosov z rozsahu,
- rast objemu vstupov vedie k proporcionálnemu rastu výnosov z nich – konštantné výnosy z rozsahu,
- rast objemu vstupov vedie k pomalšiemu rastu výnosov z nich – pokles výnosov z rozsahu.

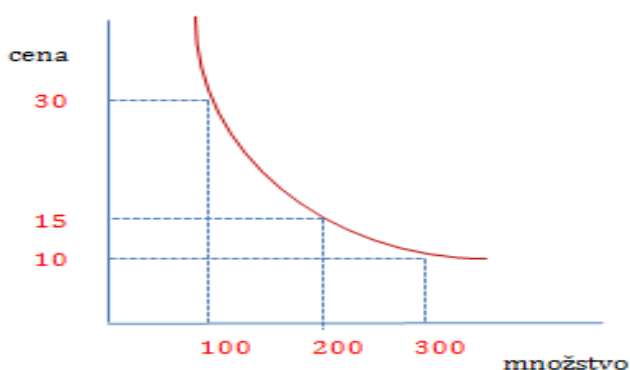
3.2.3 Zákon dopytu

Dopyt je špecifickým prejavom potrieb spotrebiteľov, resp. vyjadrením množstva tovaru, ktorý sú ochotní nakupovať za určitú cenu. Môže ísť o

- *individuálny dopyt* – dopyt jedného spotrebiteľa po určitom statku,
- *čiastkový dopyt* – čo je súčet individuálnych dopytov po určitom statku (od rôznych dodávateľov),
- *agregátny dopyt* – teda súhrn všetkých zamýšľaných dopytov na všetkých čiastkových trhoch.

Vzťah ceny a množstva možno prostredníctvom matematickej funkcie premietnuť do grafickej podoby, ktorá naznačuje *klesajúcu krivku dopytu*.

Graf 2: Posun po krivke dopytu

Zdroj : Spracovala autorka

Čím je statok drahší, tým menej si ho za danú cenu sme ochotní alebo schopní kúpiť (napr. pri cene 30€ len 100 ks), a naopak, ak jeho cena klesne, sme ochotní alebo schopní si kúpiť ich viac (pri cene 10 € aj 300 ks).

Dopyt je teda funkciou klesajúcou. Jedným z dôvodov prečo je to tak je, že na dopyt vplýva *dôchodkový efekt*. Znamená to, že disponujeme určitým obmedzeným množstvom peňazí, a ak stúpne cena statku ktorý sme doteraz kupovali, logicky kupujeme menej, lebo nám na pôvodné množstvo nášho obľúbeného statku nestačí náš dôchodok. Ďalším efektom, ktorý súvisí s dopytom je *substitučný efekt*. Vyjadruje

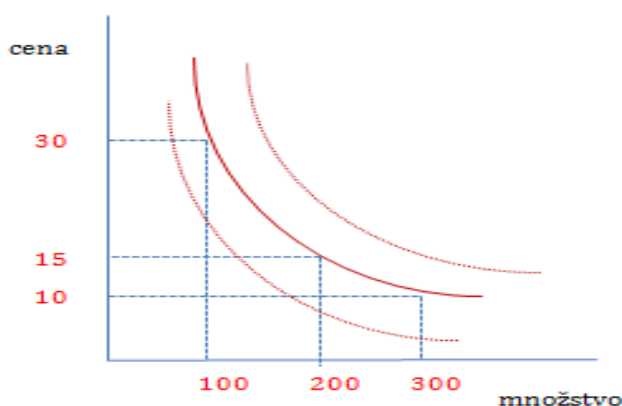
možnosť, nahradiť časť svojho dopytu po určitom statku, nejakým podobným statkom s rovnakým úžitkom (ak stúpne cena malín, aj keď ich máme radi, kúpime si iné ovocie do ovocného koláča, na ktorý máme chuť).

Zákon dopytu teda popisuje závislosť dopytovaného množstva statku od jeho ceny a hovorí, že *s rastom ceny dopytované množstvo statkov klesá, a naopak s poklesom ceny, dopytované množstvo rastie*.

Ak sme už hovorili o tom, že ekonomické zákony platia v priemere, tak to platí aj pre zákon dopytu. Teda aj napriek tomu, že cena rastie, môže v určitých prípadoch rásť súčasne dopytované množstvo. Ide napr. o tzv. Giffenove statky¹¹. Dopyt je totiž okrem ceny, ovplyvniteľný psychológiou, marketingom a pod., a máme na mysli prípady, keď rastúce ceny spôsobujú stále väčší dopyt napr. po pozemkoch, drahých kovoch, a podobných investíciách, alebo to môže byť dôsledok poplašnej správy, že na trhu bude v budúcnosti nedostatok určitej komodity a podobne.

Zákon dopytu ktorý sme už spomenuli, *ceteris paribus* spôsobuje pohyb po krivke dopytu. Určité vplyvy však môžu spôsobiť posun celej krivky. Zmena dôchodku spotrebiteľa (dôchodkový efekt), je jedným z nich. Zvýšenie dôchodku spôsobí posun krivky doprava (za rovnakú cenu sme ochotní kúpiť viac), zníženie dôchodku posunie krivku doľava (limituje nás predsa výška nášho príjmu). Rovnako pôsobia na posun krivky preferencie spotrebiteľa a mnohé ďalšie vplyvy.

Graf 3: Posun krivky dopytu

Zdroj : Spracovala autorka

¹¹ pomenované po anglickom ekonómovi Robertovi Giffenovi (1837– 1910)

Hlavné faktory ovplyvňujúce dopyt teda sú:

- cena statku (vo všeobecnosti s rastom ceny dopyt klesá, a naopak),
- ceny substitučných statkov (dopyt po konkrétnom statku sa môže znížiť, ak máme možnosť kúpiť na trhu statok s podobnými vlastnosťami, ktorý je lacnejší),
- dôchodok (príjem) kupujúcich (výška nášho príjmu nás obmedzuje v tom, koľko statkov si môžeme nakúpiť za určitú cenu),
- počet kupujúcich, resp. rozsah trhu ,
- ceny statku, s ktorým existuje závislý vzťah (komplementy) – ak by cena benzínu výrazne vzrástla oproti naftu, pravdepodobne by sme uprednostnili kúpu auta s naftovým motorom,
- preferencie (ak sa rozhodneme napr. stať vegetariánmi, bez ohľadu na cenu, to ovplyvní náš dopyt po mäsových výrobkoch smerom nadol, a súčasne vzrastie náš dopyt po zelenine),
- iné faktory - počasie, sezónne tovary apod. (vtedy sa výrazne zmení dopyt po konkrétnom statku, napr. v zime po rukaviciach).

Tabuľka 2: *Vplyvy na posun krivky dopytu*

vzrast príjmu	pokles príjmu
zvýšenie ceny substitučného statku	zníženie ceny substitučného statku
zníženie ceny komplementárneho statku	zvýšenie ceny komplementárneho statku
vyššia úžitkovosť statku	nižšia úžitkovosť statku
rast počtu obyvateľov	pokles počtu obyvateľov
zmeny v rozdelení príjmov a majetku vyvolávajúce rast dopytu	zmeny v rozdelení príjmov a majetku vyvolávajúce pokles dopytu

Zdroj : Spracovala autorka

Užitočnosť a úžitok

Spotrebiteľ vstupuje na trh s úmyslom kúpiť statky, ktoré sú preňho užitočné ak sú schopné uspokojiť jeho potreby. Na trhu je množstvo užitočných statkov, ale jeho cieľom je maximalizovať vlastné uspokojenie. Racionálne sa správajúci spotrebiteľ sleduje dve veličiny,

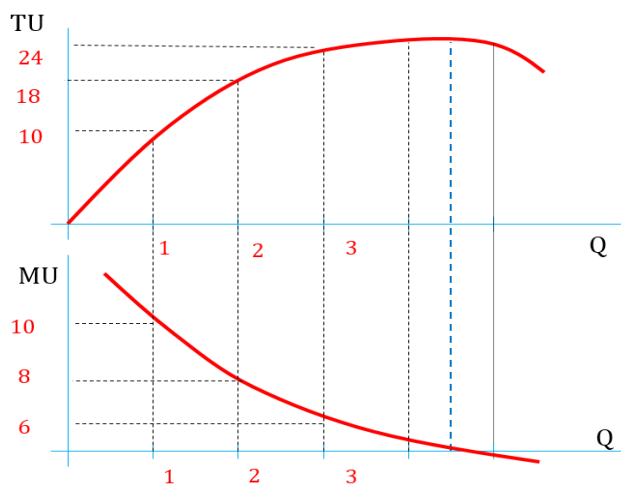
a to rozsah uspokojenia potreby a náklady na daný statok, resp. určitú obeť, ktorú musí naň vynaložiť. Pocit uspokojenia vlastnej potreby pri vynaložení určitej obeť (napr. v podobe peňazí, fyzickej práce a pod.), označujeme ekonomickou kategóriou „úžitok“. Je to kategória subjektívna (iný úžitok pripisuje bravčovému rezňu vegetarián, iný človek ktorý obľubuje mäsitú stravu). V každom prípade, ovplyvňuje rozhodovanie spotrebiteľa, ako vynaloží svoj dôchodok.

Spočiatku teda vychádzala teória úžitku z predpokladu, že úžitok je možné merať (*kardinalistický prístup*).

Hraničný úžitok (*marginal utility - MU*), možno ilustrovať na pohári vody. Vyjadruje, aký je prírastok celkového úžitku, ak sa zvýši množstvo spotrebovaného statku (vody) o jednotku (napr. jeden pohár vody). Veľký pocit uspokojenia nám určite prinesie prvý pohár vody, ak sme smädní. Každý ďalší pohár znižuje pocit uspokojenia z pitia vody. Platí, že s rastúcim množstvom spotrebúvaných statkov hraničný úžitok klesá. Hraničný úžitok teda závisí na intenzite určitej potreby a disponibilnom množstve statku, ktorý ju dokáže uspokojiť.

Celkový úžitok (*total utility - TU*) je určený celkovou úrovňou uspokojenia určitej potreby. Platí teda, že opakovaná spotreba, resp. rastúce množstvo spotrebúvaných statkov zvyšuje celkový úžitok a rovná sa súčtu spotrebovaných jednotiek (v našom príklade súčet pohárov vody). Teda platí $TU = \sum MU$.

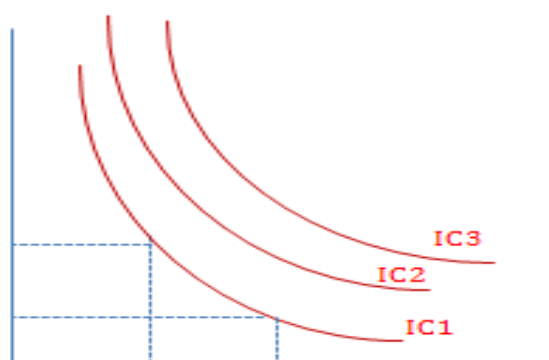
Graf 4: Vzťah hraničného a celkového úžitku

Zdroj : Spracovala autorka

Ukázalo sa však, že nie je celkom možné úžitok merať, je však možné vytvoriť určitú preferenčnú stupnicu (*ordinalistický prístup*), kde spotrebiteľ identifikuje kombinácie spotreby s vyšším a nižším úžitkom. Tieto je možné následne graficky znázorniť prostredníctvom *indiferenčných kriviek*, ktoré pozostávajú z množiny bodov, ktoré sú kombináciou statkov s rovnakou užitočnosťou pre spotrebiteľa. Krivky sa nikdy nepretínajú.

Graf 5: Indiferenčné krivky

Zdroj : Spracovala autorka

3.2.4 Zákon ponuky

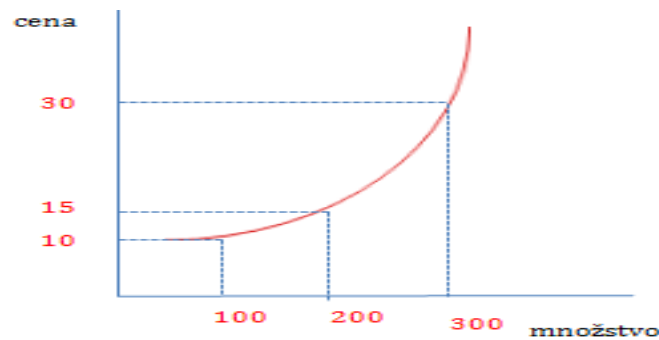
Pri otázke, od čoho závisí množstvo tovaru, ktoré je ochotný výrobca vyrobiť a ísť ho predat' na trh, je potrebné priblížiť analýzu nákladov. Vychádzame z toho, že každý výrobca chce dosiahnuť čo najvyšší zisk. Ak by boli náklady na výrobu tovaru vyššie, alebo rovnako vysoké, ako jeho cena na trhu, nemalo by pre výrobcu zmysel taký výrobok vyrábať. Ak náklady na výrobu sú nižšie, ako cena tovaru na trhu, rozdiel medzi tržbou za výrobok a vynaloženými nákladmi je výrobcom očakávaný *zisk*. Práve ten je hlavnou motiváciou pre výrobcu a o jeho výške rozhoduje cena. Závislosť množstva statku, ktorý sú predávajúci ochotní predat' v závislosti od jeho ceny označujeme pojmom **ponuka**.

Môže to byť

- *individuálna ponuka* – jedným výrobcom dodávané statky na trh,
- *čiastková ponuka* – rovnaké statky dodávané všetkými výrobcami na trhu,
- *agregátna ponuka* – súhrn všetkých statkov, ktoré sú všetci výrobcovia ochotní vyrábať, a ponúkať na všetkých čiastkových trhoch.

Pri vyjadrení závislosti medzi cenou a množstvom predávaných statkov prostredníctvom matematickej funkcie možno vidieť, že ponuka je *funkciou rastúcou*.

Graf 6: Posun po krivke ponuky

Zdroj : Spracovala autorka

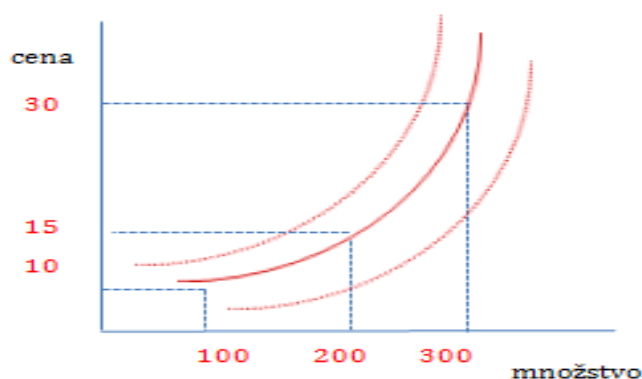
Tento matematický vzťah vyjadruje zákon ponuky, ktorý hovorí, že so zmenou ceny sa mení ponuka tak, že ak cena statkov na trhu klesá, klesá tiež ponuka. Zmenou ceny *ceteris paribus* sa teda *pohybujeme po krivke ponuky*.

Zákon ponuky popisuje teda závislosť ponúkaného množstva statku od jeho ceny, a hovorí, že *ceteris paribus*, *s rastom ceny ponúkané množstvo statkov rastie a naopak*.

Rovnako, ako v prípade dopytu, aj na ponuku majú vplyv popri cene ďalšie faktory, ktoré majú za následok *posun celej krivky*. Napr. zmenia sa ceny výrobných vstupov (energie, pohonné hmoty), ktoré ovplyvnia náklady na výrobu. Alebo sa objavia na trhu substitúty (tovary s rovnakými úžitkovými vlastnosťami), zmení sa postavenie podniku na trhu, zefektívni sa výroba vďaka novej technológii, vyššej

produktivite práce, štát zasiahne cenovou reguláciou vybraných statkov a pod.

Graf 7: Posun krivky ponuky

Zdroj : Spracovala autorka

Ponuku teda ovplyvňujú okrem ceny tovaru aj tieto faktory:

- nové technológie, inovácie,
- ceny vstupov,
- ceny alternatívnych výrobkov,
- regulačné opatrenia vlády,
- organizácia trhu.

Tabuľka 3: Vplyvy na posun krivky ponuky

zníženie cien ostatných statkov	zvýšenie cien ostatných statkov
zníženie cien vstupných faktorov	zvýšenie cien vstupných faktorov
zmena cieľov vyvolávajúca rast ponuky	zmeny vytýčených cieľov spôsobené znížením ponuky
noví výrobcovia zvyšujú ponuku	výpadok iných výrobcov
zníženie cien ostatných statkov	zvýšenie cien ostatných statkov

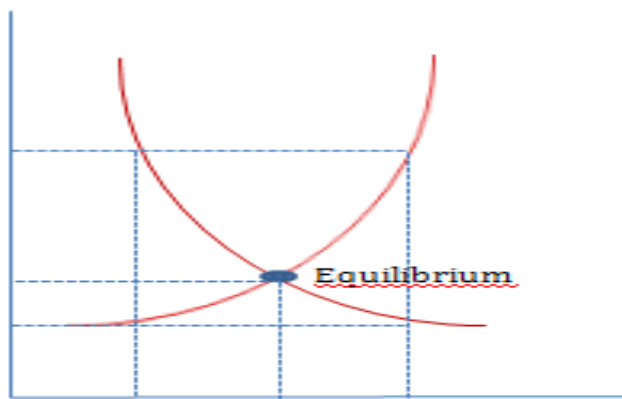
Zdroj : Spracovala autorka

3.3 Rovnováha a nerovnováha na trhu

Trh je miestom, kde kupujúci hľadajú tovary a služby, ktorými by uspokojili svoje potreby a predávajúci ponúkajú svoje produkty. Uskutočnenie obchodnej transakcie je teda v konečnom dôsledku prejavom slobodnej vôle oboch strán a dôjde k nej spravidla vtedy, ak obidve strany z nej majú prospech. Teda v grafickom vyjadrení v tom bode, kde sa stretáva ponuka s dopytom. V priesečníku kriviek ponuky a dopytu, označenom **E – equilibrium** – dochádza k trhovej rovnováhe, a cena za ktorú sú obe strany ochotné dospieť k dohode, je označovaná ako *rovnovážna cena*.

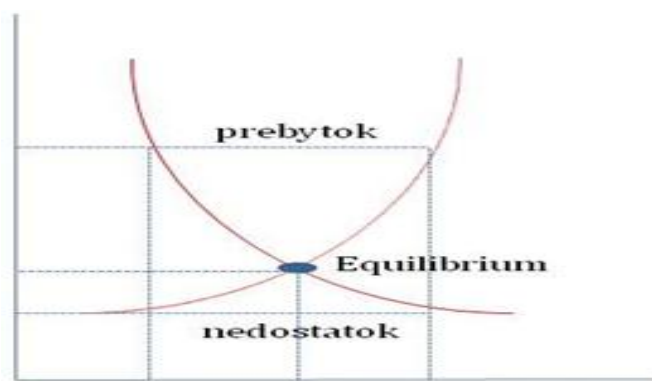
Graf 8: Trhová rovnováha

Zdroj : Spracovala autorka

Vo všeobecnosti platí, že v danom čase, a v daných podmienkach, existuje len jedna rovnovážna cena. V prípadoch, kedy cena na trhu je vyššia ako je rovnovážna cena, sú predávajúci ochotní dodať na trh viac statkov. Avšak neexistuje dostatočný dopyt, v čoho dôsledku dochádza *prebytku* na trhu. Naopak, v prípade, keď cena na trhu je nižšia, ako je rovnovážna cena, sú kupujúci ochotní kúpiť viac statkov. Ponuka tovarov za danú cenu je ale nízka, čo vedie k *nedostatku* statkov na trhu. Hovoríme o **trhovej nerovnováhe**.

Graf 9: Trhová nerovnováha

Zdroj : Spracovala autorka

3.4 Cenová elasticita

Skutočnosť, že na rozhodovanie spotrebiteľov a výrobcov vplýva cena, sme naznačili krivkami ponuky a dopytu. Pri rozhodovaní týchto subjektov však nemalú úlohu zohráva elasticita (pružnosť) ponuky a dopytu. Ide o pomer percentuálnych zmien ponúkaného, alebo požadovaného množstva (Q), v závislosti od zmeny ceny (P). Meria sa koeficientom cenovej elasticity :

$$E = \frac{\% \text{ zmena } Q}{\% \text{ zmena } P}$$

Rozlišujeme:

- *elastický (pružný) dopyt* – týka sa statkov, u ktorých už malá zmena ceny vyvolá výraznú zmenu požadovaného množstva statku, $E > 1$
- *neelastický (nepružný) dopyt* – je typický pre statky, dopyt po ktorých sa zmení len minimálne, a to aj napriek relatívne veľkej zmene ceny, $E < 1$
- *konštantná, resp. jednotková elasticita* ak percentuálna zmena množstva a percentuálna zmena ceny sú rovnaké, $E = 1$

- *dokonale neelastický dopyt* je vtedy, ak akákoľvek zmena ceny nemení požadované množstvo, $E_d = 0$
- *dokonale elastický dopyt* aj pri minimálnej zmene ceny vyvolá nekonečnú zmenu požadovaného množstva, $E_d = \infty$

Nízku elasticitu dopytu majú spravidla také statky, bez ktorých sa nezaobídeme, resp. nedokážeme ich substituovať (elektrina, pohonné hmoty apod.), naopak, vysokú elasticitu majú statky, ktoré dokážeme nahradiť inými (ak máme chuť na ovocie a banány sú drahé, tak určite nájdeme nejaký lacnejší druh ovocia).

Podobne ako u dopytu,

- *elastická ponuka* je taká, pri ktorej percentuálna zmena množstva je vyššia, ako percentuálna zmena ceny, $E_p > 1$
- *neelastická ponuka* je tá, pri ktorej percentuálna zmena množstva je nižšia, ako percentuálna zmena ceny, $E_p < 1$
- *jednotkovej elasticite* hovoríme, ak percentuálna zmena množstva a percentuálna zmena ceny sú rovnaké, $E_p = 1$
- nulová elasticita, inak aj *dokonale neelastická ponuka* - ponúkané množstvo sa nemení bez ohľadu na zmenu ceny, $E_p = 0$
- teória hovorí aj o *nekonečnej elasticite*, inak povedané o dokonale elastickej ponuke, kedy minimálna zmena ceny vedie k nekonečnej zmene ponúkaného množstva, $E_s = \infty$

V situáciách, kedy rast ceny vyvolá rast ponúkaného množstva nie len jedného statku, ale aj statku iného, ide spravidla o *komplementárne statky*, resp. statky ktoré sa vzájomne dopĺňajú (lampa a žiarovka), naopak ak rast ceny jedného statku vyvolá pokles ponúkaného množstva iného statku, ide zväčša o *substitúty* (rôzne druhy ovocia, perá, oblečenie a pod.).

Kontrolné otázky:

1. Ktoré základné otázky rieši ekonómia?
2. Čo sú výrobné faktory?

3. Vysvetlite čo naznačuje hranica produkčných (výrobných) možností.
4. Vysvetlite zákony dopytu a ponuky.
5. Kedy dochádza k trhovej nerovnováhe?
6. Čo rozumiete pod označením elasticita (pružnosť) ponuky a dopytu?

4 TRH

Trh je kategóriou historickou. Vznikal s rozvojom tovarovej výroby, deľby práce a vznikom nadproduktu. Neexistuje jedna definícia trhu, ako ekonomickej kategórie. Podľa Samuelsona je trh mechanizmom, prostredníctvom ktorého sa kupujúci a predávajúci navzájom ovplyvňujú, aby určili ceny a množstvá tovarov vhodných pre určitých spotrebiteľov (Samuelson, Nordhaus, 2000).

Pohľad na trh nám umožňuje identifikovať ho aj ako *priestor*, kde sa stretávajú jednotlivé subjekty trhu. Môžeme si ho tiež predstaviť ako mechanizmus, ktorý zabezpečuje vzťahy medzi týmito subjektmi, prostredníctvom *nástrojov* zabezpečujúcich jeho fungovanie.

Subjektmi trhu sú *domácnosti/jednotlivci, podniky a štát*.

Domácnosti prichádzajú na trh, aby uspokojili svoje potreby. Chcú nakúpiť vzácne statky na trhu tovarov a služieb, ak však nemajú na to peňažné prostriedky, najprv musia predať výrobné faktory ktoré vlastnia, na trhu výrobných faktorov.

Podniky sú podnikateľské jednotky, ktorých činnosť je motivovaná ziskom. Nakupujú teda výrobné faktory, s využitím ktorých v reprodukčnom procese¹² produkujú statky, aby ich mohli so ziskom predať na trhu tovarov a služieb.

Štát má na trhu špecifické postavenie. Sám je spotrebiteľom, keďže nakupuje tovary a služby, a tiež je subjektom trhu, ktorý nakupuje výrobné faktory. Zároveň je štát v určitom smere regulátorom trhu, keď ako autorita ovplyvňuje ekonomické procesy, zasahuje do činnosti trhu, tým že ho reguluje, alebo stimuluje.

Trh plní niekoľko *funkcií* :

- sprostredkúva informácie medzi výrobcami a spotrebiteľmi,
- podnecuje podnikateľskú aktivitu,

---

¹² reprodukčný proces predstavuje nepretržité opakovanie základných fáz – výroby, rozdeľovania, výmeny a spotreby. Môže ísť z hľadiska podniku o reprodukciu jednoduchú, rozšírenú, alebo zúženú.

-rozdeľuje dôchodky.

Na členenie trhu možno pozerat' s rôznych hľadísk.

Z kvantitatívneho hľadiska môžeme trh členiť ako

- *čiastkový* – jeden druh tovaru/služby
- *agregatívny* –trh všetkých tovarov a služieb

Z vecného hľadiska identifikujeme :

- *trh tovarov a trh služieb*
- *trh výrobných faktorov* (trh práce, trh pôdy, trh kapitálu)
- *finančný trh*

Územné hľadisko identifikuje :

- *miestny trh (regionálny)*
- *národný trh*
- *medzinárodný trh*
- *svetový trh*

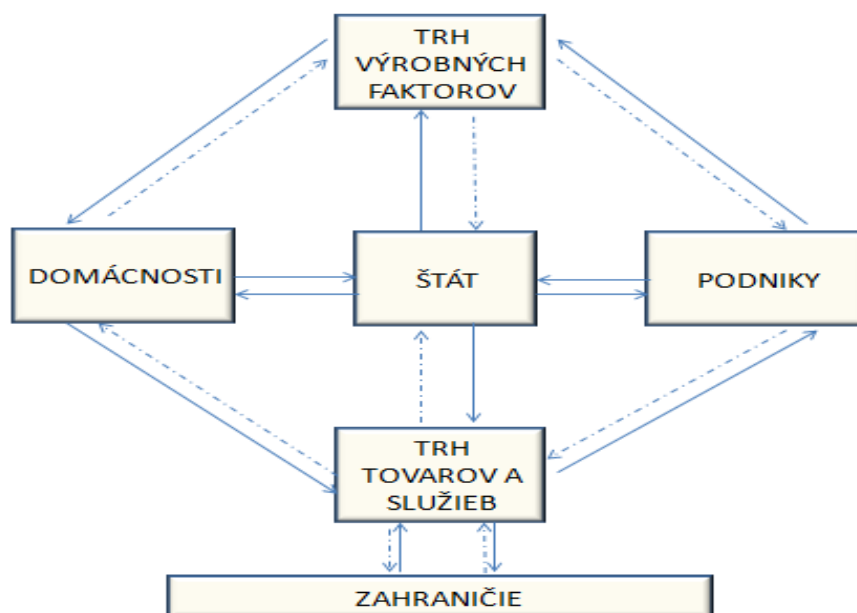
Z hľadiska zákonnosti rozoznávame

- *legálny*
- *nelegálny*

4.1 Trhový mechanizmus

Až na trhu sa výrobná činnosť stáva zmysluplnou, a to práve vo chvíli, keď dôjde k vzájomnej výmene. Trh poskytuje teda nevyhnutné informácie, od ktorých sa odvíjajú očakávania, a rozhodovanie trhových subjektov, v procese vzájomného ovplyvňovania pri formovaní *ponuky, dopytu* a tvorbe *ceny*. Tento proces označujeme ako „trhový mechanizmus“. Jeho úlohou je o.i. usmerňovať zdroje vo vzťahu k potrebám, a vyvíjať tlak na efektívne správanie výrobcov.

Graf 10: Trhový mechanizmus (Spracovala autorka)

————> peňažný tok

- - - - -> fyzický tok

Zdroj : Spracovala autorka

- domácnosti *ponúkajú* podnikom na trhu výrobných faktorov výrobné faktory - prácu, pôdu a kapitál, a to za protihodnotu, ktorú predstavuje príjem, v podobe mzdy, renty, alebo úroku, či zisku,
- podniky potrebujú pre svoju podnikateľskú činnosť výrobné faktory. Preto ich *dopytujú* na trhu výrobných faktorov od ich vlastníkov, kde im platia za úžitok plynúci z nich už spomínanú protihodnotu v adekvátnej podobe,
- časť príjmu domácnosti vynaložia na súkromnú spotrebu (tovary a služby), napríklad tým, že ich *dopytujú* a nakúpia na trhu tovarov a služieb od podnikov,
- podniky, na trhu tovarov a služieb *ponúkajú* svoje výrobky a služby, a po dohode s domácnosťami, získavajú príjem z predaja z realizovanej produkcie. Zároveň môžu nadväzovať obchodné vzťahy so zahraničím, a to exportom (vývozom), alebo importom (dovozom), ponúkaných statkov za protihodnotu,

e) štát, zastúpený rôznymi orgánmi, tiež vstupuje na trh výrobných faktorov, kde nakupuje najmä prácu, a rovnako nakupuje na trhu tovarov a služieb statky, nevyhnutné pre realizáciu svojej činnosti. Na svoje nákupy však potrebuje peniaze, ktoré získava od ostatných dvoch subjektov (podnikov a domácností) prostredníctvom daní a odvodov. Tú časť daní, ktorú štát nespotrebuje, môže znova obom subjektom prerozdeliť v rôznych podobách transferov (dotácie, dávky, podpory a pod.).

Domácnosti, podniky, ani štát, však príjem, ktorý v rámci uvedeného kolobehu získali nemusia utrátiť celý. Časť z neho minú na *spotrebu*, teda na priame uspokojenie potrieb, či už individuálnych, alebo kolektívnych. Môže ísť o spotrebu dlhodobých statkov (chladnička, práčka a pod.), krátkodobých (potraviny, energie a pod.), alebo spotrebu služieb. Zostávajúcu časť môžu v podobe úspor akumulovať (hromadiť), alebo použiť ako *investície*, s očakávaním budúceho prospechu, resp. s cieľom dosiahnuť určitý zisk.

4.2 Konkurencia na trhu

Súhrn vzťahov a procesov pri realizácii tovarov a služieb, ktoré vedú k vzájomnej koordinácii rozhodnutí na strane ponuky a dopytu, je motivovaný cenou, a hybnou silou v tomto procese je nesporne konkurencia medzi subjektmi trhu.

Konkurencia z pohľadu trhových subjektov sa formuje

- *medzi predávajúcimi a kupujúcimi* (medzi ponukou a dopytom) - spotrebitelia chcú v čo najväčšej miere uspokojiť svoje potreby, a to za čo najnižšiu cenu. Naopak, predajcovia chcú predať za cenu pokiaľ možno najvyššiu. Ak je dopyt vyšší ako ponuka, cena na trhu rastie, v prípade nízkeho dopytu, ceny klesajú.
- *na strane dopytu* - je konkurencia stretom záujmov medzi kupujúcimi vstupujúcimi na trh. Typickou je konkurencia, v prípade nedostatku určitého tovaru. Vtedy sú spotrebitelia ochotní zaplatiť za taký tovar aj vyššiu cenu, ako je obvyklá na trhu (umelecké diela,

nedostatkový tovar, rôzne novinky ešte len prichádzajúce na trh a pod.).

- *na strane ponuky* – predávajúci vstupujú na trh, aby predali svoje statky za čo najvýhodnejšiu cenu, a zároveň, aby čo najviac oslabili pozíciu svojich konkurentov na trhu. Najvýraznejšie je to vtedy, keď je prebytok tovarov na trhu, a v dôsledku toho dochádza ku konkurencii medzi výrobcami v podobe :

- a) *cenovej konkurencie* - k dobrovoľnému zlacňovaniu však môže dochádzať, aj keď na trhu nie je nadbytok ponuky. Môže ísť o snahu predať viac, aj keď za nižšiu cenu, alebo jednoducho ovládnuť trh zničením konkurencie neprimerane nízkymi cenami (dumping),
- b) *necenovej konkurencie* - je bežnou súčasťou trhu, najmä u výrobkov s porovnateľnými vlastnosťami, keď predajnosť ovplyvňuje lepšia kvalita, obal, značka, služby navyše, darčeky a pod.

Dokonalá konkurencia

Trhový mechanizmus však nefunguje optimálne. Základným predpokladom, aby využívanie vzácnych zdrojov, a alokácia outputov boli efektívne, je splnenie podmienky dokonalkej konkurencie. Ide o situáciu, kedy žiaden výrobca nemôže priamo ovplyvniť trhovú cenu, čo by teoreticky bolo možné v prípade ak by

- existovalo veľa malých podnikov, resp. porovnateľných podnikov,
- všetky by vyrábali rovnaký, alebo takmer rovnaký výrobok,
- všetky by mali rovnaké informácie o dianí na trhu,
- neexistovali by externality.

Takéto podmienky v bežnom živote však nemožno zabezpečiť, preto o dokonalkej konkurencii možno hovoriť len v teoretickej rovine.

Nedokonalá konkurencia

Vždy existujú podniky, ktoré určitým spôsobom ovplyvňujú, alebo ovládajú cenu vo svojom odvetví, majú lepší, alebo horší prístup k informáciám, alebo vplyv na trhovú reguláciu (niekedy napríklad aj vhodným lobbingom). Hovoríme preto, že na trhu prevláda nedokonalá

konkurencia. Hlavnými príčinami existencie nedokonalej konkurencie, sú *nákladové možnosti*, kedy veľká firma dokáže vyrábať a predávať lacnejšie (hovoríme o úsporách z rozsahu výroby), a *bariéry konkurencie* v podobe rôznych patentov, ochranných znáмок a pod.. Nedokonalá konkurencia má množstvo podôb:

a) *Monopol* je jediným dodávateľom homogénneho produktu, ktorý nemá na danom trhu substitúty, a teda oň prejavuje záujem veľa kupujúcich. K vzniku monopolu spravidla vedie snaha o kontrolu kľúčových vstupov, úspory z rozsahu, a privilégia získané od napr. štátnych autorít. Tým získava podnik absolútnu moc nad spotrebiteľmi. Avšak je treba povedať že aj napriek tomu, rast cien ktorý má v rukách, je limitovaný kúpyschopnosťou spotrebiteľov.

Niekedy sa silné podniky na neoficiálnej úrovni dohodnú na nekalej kooperácii, s cieľom maximalizovať zisk v odvetví. Možno hovoriť o forme *kartelu*, kedy sa inak samostatné podniky vo vzťahu k dotknutému trhu správajú ako monopol, vďaka čomu maximalizujú svoje zisky.

b) *Oligopol* subsumuje niekoľkých výrobcov na trhu, so značnou ekonomickou silou, a s pomerne veľkým vplyvom na cenu. Môže ísť pritom o oligopol v odvetví, kde výrobky majú rovnaké úžitkové vlastnosti (chemikálie, oceľ), alebo sú ich úžitkové vlastnosti diferencované (rôzne značky áut, počítačov a iné produkty s rôznymi parametrami veľkosti, výkonu a pod.). Podobne ako monopol, oligopoly bránia vstupu ďalších výrobcov na trh, teda svojím spôsobom kontrolujú rozsah ponuky, čím prirodzene ovplyvňujú ceny.

c) *Monopolistická konkurencia* predstavuje takú formu nedokonalej konkurencie, kde pôsobí veľký počet predávajúcich, vyrábajúcich rôzne produkty s diferencovanými vlastnosťami, ale len malým vplyvom na cenu na trhu (obuv rôznych firiem sa môže odlišovať kvalitou, značkou, módnosťou, orientáciou na spotrebiteľa a pod.). Využíva sa v tomto prípade skôr konkurencia necenová (obal, služby, darčeky, reklama a pod.).

4.3 Koordinácia ekonomickej činnosti

Trh hľadá odpovede na základné ekonomické otázky (čo?, ako?, pre koho?), a dosiaľ je jediným prirodzeným regulátorom a stimulátorom ekonomického rozvoja. Aj keď je trh považovaný za zásadný vynález spoločenského rastu, má isté nedokonalosti, Hovoríme preto o zlyhaní trhu. Najčastejšie uvádzanými dôvodmi zlyhania sú

a) mikroekonomické dôvody a to najmä

- *nedokonalá konkurencia* – obmedzuje v slobode rozhodovania, tak na strane spotreby, ako aj na strane výroby, tým že umožňuje ovplyvňovať ceny a iné podmienky trhovej výmeny,
- *externality* - vedľajšie nepredpokladané efekty výrobnnej činnosti, ktoré neprechádzajú trhom. Vo všeobecnosti môže ísť o negatívne súčasti ekonomickej činnosti – *negatívne externality* (zápach, hluk, poškodenie životného prostredia), ktoré je nevyhnutné riešiť, a spravidla jediným kto je ochotný, alebo schopný to zabezpečiť je štát. Existujú ale aj *pozitívne externality* ktoré môže so sebou ekonomická činnosť prinášať (nová cesta do priemyselného parku, lepšie osvetlenie, udržiavaný park a pod.), a ktoré v konečnom dôsledku využívajú všetci, nie len samotný podnikateľský subjekt.
- *existencia verejných statkov* – teda takých, ktorých spotreba je určená pre všetkých, bez možnosti vylúčenia zo spotreby, a súčasne je produkcia nákladná a nevýnosná (cesty, verejné osvetlenie a pod.).

b) makroekonomické dôvody

Problémy ktoré nedokáže vyriešiť trh, prevzal na seba štát. Ide najmä o zmierňovanie cyklických výkyvov ekonomiky, zabezpečenie stability ekonomického rastu, cenovej stability (kontrola nad infláciou), udržiavanie prirodzenej miery nezamestnanosti, a optimálneho zahraničného obchodu a pod.. Používa na to široké spektrum nástrojov fiškálnej politiky (zabudované stabilizátory, zámerné opatrenia a pod.), a monetárnej politiky (ako napr. diskontná sadzba, menový kurz a pod.).

c) mimoekonomické dôvody

Súvisia so sociálnou funkciou štátu, a jeho snahami zmierňovať sociálne rozdiely medzi obyvateľstvom, najmä potom zabezpečením optimálneho rozdeľovania dôchodkov, výberom daní a ich redistribúciou, a v neposlednom rade snahami o dosiahnutie efektívnosti. Rovnako, existujú oblasti, ktoré štát a priori nechce zveriť súkromnému sektoru, to sa týka najmä silových zložiek, armády, polície atď.

Uvedené zlyhania trhu, sa vo všeobecnosti predostierajú ako primárne dôvody na nevyhnutnosť zásahov štátu do ekonomiky, či využívaním protimonopolnej politiky, podporou kladných externalít (napr. subvenciami), alebo riešením sociálnej nespravodlivosti cez redistribúciu dôchodkov.

Pri hľadaní odpovedí na základné ekonomické otázky, teda historicky nachádzame odpovede vo zvykoch a tradíciách krajiny, v príkazoch vlády, na trhu (prostredníctvom dopytu a ponuky). Uvedené, nám umožnilo rozlíšiť základné spôsoby koordinácie ekonomickej činnosti.

Ekonomika založená na inštinktoch (človek vykonáva určitú činnosť bez toho, aby si uvedomoval súvislosti), *zvykoch a tradíciách* (určité činnosti sú prenášané z generácie na generáciu), predstavovala ekonomiku spravidla málo rozvinutú, a dnes už historicky prekonanú. Ako príklad predsa len možno aj dnes ešte uviesť niektoré neobjavené kmene Afriky, či Južnej Ameriky.

Príkazová ekonomika (centrálne riadená), je charakteristická tým, že základné ekonomické otázky nie sú riešené trhom, ale príkazmi vychádzajúcimi z centrálneho plánovania. Rozhodujú o nich štátne authority (vláda, parlament, komisie), ktoré sú spravidla podriadené určitým politickým autoritám (napr. socialistické štátne zriadenie). Prevláda v nej štátne vlastníctvo, a ceny na trhu určuje štát. Ak je však výrobca konfrontovaný s centrálnym plánom, eliminuje tým základnú požiadavku hospodárskeho rozvoja, ktorým je racionálne správanie. Príkazová ekonomika preto neumožňuje efektívne využiť výrobné zdroje. Dochádza tu často k plytvaniu, chýba súkromná iniciatíva, znižuje sa výkonnosť ekonomiky, a spravidla sa vytvára rozsiahly

administratívny aparát. Centrálne plánovanie nereflektuje požiadavky trhu, a preto vo väčšine prípadov dochádza k nedostatku, alebo prebytku statkov na trhu. Za pozitívne momenty takejto ekonomiky však možno označiť plnú zamestnanosť, a v určitom zmysle spravodlivejšie rozdeľovanie dôchodkov.

Koordinácia ekonomickej činnosti prostredníctvom trhového mechanizmu vyplýva zo skutočnosti, že práve na trhu sa uskutočňuje výmena, kde spotrebitelia slobodnou voľbou, svojim záujmom, alebo nezaujmom, naznačujú čo je, alebo nie je potrebné vyrábať. Práve trh poskytuje informácie, od ktorých sa odvíja rozhodovanie subjektov.

Trhová ekonomika je založená na systéme slobodného podnikania a voľnej súťaže, štát do hospodárstva nezasahuje. Jeho automatické fungovanie zabezpečuje trhový mechanizmus (proces vzájomného ovplyvňovania dopytu a ponuky). Prevláda súkromné vlastníctvo a voľná tvorba cien, na základe ponuky a dopytu. Prevláda zmluvná sloboda. Avšak ani trhová ekonomika nevie zabrániť vzniku nedokonalkej konkurencie (monopoly, oligopoly) a deformácii cien.

Trhová ekonomika v čistej podobe v praxi neexistuje. Ak dnes používame označenie trhová ekonomika, máme na mysli ekonomiku zmiešanú.

Zmiešaná ekonomika je postavená na fungujúcom trhovom mechanizme, avšak v rôznej miere sa prejavujú príkazové prvky, a tradície. Existujúca sloboda v podnikaní a voľná súťaž /konkurencia/ síce existuje, štát ale zasahuje do ekonomických vzťahov, a usmerňuje ich.

Štát určuje všeobecné pravidlá podnikania, zabezpečuje ochranu spotrebiteľov, pracovných síl, konkurenčné prostredie pred nekalou súťažou, teda plní úlohu akéhosi regulátora. O najideálnejšom pomere súkromného a štátneho vlastníctva v zmiešanej ekonomike sa stále vedú polemiky.

Kontrolné otázky:

1. Aké funkcie plní trh?
2. Uved'te, aké členenia trhov poznáte.
3. Vysvetlite fungovanie trhového mechanizmu.
4. Ako funguje konkurencia na trhu? Ilustrujte príkladmi.
5. Uved'te dôvody zlyhania trhu, a spôsoby koordinácie ekonomickej činnosti.

5 PENIAZE A MENA

5.1 Vznik a funkcie peňazí

Pri otázke, čo sú peniaze, je odpoveď zdanlivo jednoduchá. Bankovky a mince, ktorými platíme bežne v obchodoch sú však iba zlomkom, toho čo dnes možno zahrnúť pod tento pojem. Peniaze sú však nepochybne produktom rozvoja výmeny, a prehlbovania deľby práce.

Ako fungoval obchod do čias kým sa objavili prvé formy peňazí? Skôr než vznikli, existovala *naturálna výmena*, tzv. *barter*. Ľudia boli nútení vymieňať si tovar za tovar ak si chceli zadovážiť to, čo sami neboli schopní vyrobiť, vypestovať, uloviť a pod.. Nie vždy však bolo jednoduché nájsť protistranu, ochotnú vymeniť požadovaný tovar za ponúkaný, čo veľakrát obchod komplikovalo (rybár chcel ryby vymeniť za topánky, avšak obuvník ryby nepotreboval, preto musela na oboch stranách prebehnúť niekoľkonásobná výmena, kým obaja dostali čo chceli). Už nestačila priama výmena výrobku za výrobok. Hľadal sa teda spôsob, ako celý proces zjednodušiť. Preto na rôznych územiach, postupne rôzne tovary (komodity), nadobúdali charakter univerzálneho výmenného prostriedku. Išlo o také tovary, predmety, ktoré boli na danom trhu žiadané, boli jednoducho *deliteľné*, mali určitú odolnosť voči prírodným vplyvom – *trvanlivosť*, boli *porovnateľné*. A aj v pomerne malom množstve im bola pripisovaná *vysoká hodnota*. Preto, postupne dochádzalo k vyčleňovaniu istých konkrétnych tovarov, ktoré bolo spoločenstvo na určitom území všeobecne akceptovať, ako výmenný prostriedok. Najčastejšie išlo kožušiny, dobytok, plátno, vzácne korenia, čaj, diamanty a pod. Hovoríme o *komoditných (tovarových) peniazoch*. Aj tak, niekedy nebolo možné vyhnúť sa komplikáciám s nedeliteľnosťou niektorých tovarových peňazí (ak chcel niekto kúpiť chleba a mal by platiť napr. kravou, išlo by o neporovnateľné hodnoty). Hľadali sa teda jednoduchšie riešenia.

Neskôr výmena preukázala, že najviac zo spomenutých vlastností ktoré sa vo všeobecnosti od peňazí vyžadujú majú drahé kovy. Preto sa postupne z komodít používaných v obchode, začali v obchode preferovať kovy. V počiatkoch tie dostupné, neskôr najmä zlato a striebro, a tak vznikali prvé *kovové peniaze*. Tieto kovy sa vyskytovali v prírode v relatívne obmedzenom množstve, nikto nebol schopný ich vyrobiť, preto ich hodnota bola pomerne stabilná. Nepodliehali skaze, teda ich charakterizovala neobmedzená trvanlivosť, ale hlavne, boli ľahko prenosné a deliteľné. Postupne sa z drahých kovov začali raziť mince, ktoré spravidla vyjadrovali príslušnosť k určitému územi, či panovníkovi, ktorého podobizeň bola na minci vyrazená.

Rozsah obchodných transakcií sa modernizáciou spoločnosti zväčšoval, rozširovali sa územia, kde bolo možné kovové peniaze využiť. Ich váha, a bezpečnosť prepravy sa stala postupom času nepríjemným obmedzením. Ľudia si preto zlato začali ukladať v špecializovaných inštitúciách (bankách), ktoré im vydali za uložené zlato tzv. dlžný úpis - bankovku. Tak sa súbežne s kovovými peniazmi postupne rozširovali *peniaze papierové*. Vyprofilovali sa teda z depozitných listov/dlžných úpisov, ktorými banky potvrdzovali uloženie určitého objemu zlata, alebo striebra v banke, a zároveň boli príslubom na vrátenie týchto kovov alebo z nich razených mincí, po predložení uvedených listinných dokladov bankárovi. Časom banky začali do obehu vydávať papierové peniaze aj nad rámec uloženého zlata, tým že poskytovali úvery. V obehu bolo množstvo rozličných bankoviek od rôznych bánk, a systém bol pomerne neprehľadný. Situácia dospela k centralizácii vydávania bankoviek na území jednotlivých územných celkov, štátov a to poverením jedinej banky v krajine, ktorá mala kompetenciu na ich vydávanie do obehu (predchodkyne centrálnych bánk).¹³

¹³ ako prvá banka na svete získala, a začala uplatňovať emisný monopol na území Anglicka a Škótska, Anglická banka v roku 1844, rozdelením banky na dve nezávislé oddelenia - emisné (Issue Department) a bankové (Banking Department) Pozri bližšie IŠA, J. : GLOBÁLNE CENTRÁLNE BANKOVÉ SYSTÉMY - FEDERÁLNY REZERVNÝ SYSTÉM A EUROSISTÉM.

Dostupné na: <http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/WP08.pdf>

20. storočie bolo teda poznamenané nahradzovaním drahých kovov papierovými peniazmi. Spočiatku, ako sme už uviedli boli kryté najmä zlatom, uloženým v bankách. Systém peňažného obehu v ktorom existuje voľná výmena bankoviek za zlato, označujeme pojmom *zlatý štandard*. V súčasnosti už peniaze nemajú priamu väzbu na hodnotu zlata, a oddelením od obsahu zlata – demonetizáciou peňazí, sú bankovky dnes iba takzvanými znakmi peňazí.

Z hľadiska vývoja možno peniazom pripísať tieto funkcie:

- **výmenný prostriedok** (*transakčný*) - peniaze sa používajú na nákup tovarov a služieb, sú uznávané ako všeobecný ekvivalent ich hodnoty, teda sú schopné sprostredkovať výmenný obchod,
- **zúčtovacia jednotka** - peniaze sú univerzálnym meradlom pre vyjadrenie záväzkov a pohľadávok, sú teda tiež platidlom,
- **uchovávateľ hodnoty** - peňažná zásoba môže byť jednou z foriem majetku, ktorý umožňuje odložené nákupy, teda nákupy v budúcnosti. Inak povedané, dokážu si uchovať určitú kúpnu silu aj do budúcnosti.

5.2 Peňažný trh

Miesto, kde sa v určitom čase sústreďuje dopyt a ponuka po peniazoch, nazývame peňažný trh. Identifikujeme tu úverové operácie medzi bankami, ich reguláciu centrálnou bankou, a úverové operácie medzi bankami a jednotlivými ekonomickými subjektmi.

Cenou peňazí, ako sme už uvádzali v súvislosti s výrobnými faktormi je úrok. A keďže je úrok súčasne aj nákladom za držbu peňazí, je pre dopyt po peniazoch typická, citlivosť zmien úrokových sadzieb. S rastom úrokovej sadzby klesá dopyt po peniazoch, a naopak, s klesajúcou sadzbou, dopyt po peniazoch rastie.

Dopyt po peniazoch vyplýva z potrieb jednotlivých ekonomických subjektov na trhu (domácnosti, podniky a štát) disponovať určitými peniazmi pri svojich ekonomických operáciách. Podľa Keynesa, je motivovaný potrebou ekonomických subjektov realizovať bežné nákupy – *transakčný dopyt*, alebo ide o *opatrnostný dopyt*, ktorý vyplýva z potreby ekonomických subjektov odkladať si určité

množstvo peňazí na budúce nákupy, čosi ako tzv. „železnú rezervu“ pre prípad choroby, straty zamestnania a pod.. Nemenej dôležitý je i *špekulatívny motív*, ktorý súvisí s držbou peňazí a dopytom po nich napríklad ak ide o nákup a predaj meny, ktorý je motivovaný očakávaním zmien kurzu, a teda potenciálnym ziskom.

Ponuka peňazí súvisí s **formami peňazí** na trhu. Ide o :

- a) *mince*, ktoré dodnes zastupujú kovové peniaze, presne stanoveného tvaru, veľkosti a obsahu kovov, ktoré slúžia ako prostriedok peňažného obehu. Spočiatku boli mince plnohodnotné, teda ich hodnota zodpovedala hodnote drahého kovu, z ktorých boli vyrazené. Dnes ich hodnota nezodpovedá obsahu drahého kovu, ale menovitá (nominálna) hodnota môže byť nižšia, alebo vyššia, ako skutočná hodnota kovu, prípadne zliatiny kovov, z ktorých sú vyrazené,
- b) *bankovky* tak ako ich poznáme dnes sú papierové peniaze, resp. znaky peňazí, ktoré vydáva emisná banka. Sú teda obeživom a plnia všetky funkcie ktoré peniazom pripisujeme,
- c) *depozitné peniaze* predstavujú bezhotovostnú formu peňazí, zápisy na účtoch v bankách, alebo iných finančných fondoch, hovoríme im tiež *kvázi peniaze*. Môže ísť o peniaze na požiadanie (možno ich čerpať bez obmedzenia), a depozitá s rôznou výpovednou lehotou, ktorých použitie je viazané práve na túto výpovednú lehotu.

5.3 Peňažné agregáty

Vyššie uvedené formy peňazí sa od seba odlišujú svojou likviditou. *Likvidita* predstavuje určitú spôsobilosť, resp. pohotovosť na realizáciu platobných operácií. Veľmi zjednodušene povedané, naznačuje rýchlosť, akou nimi dokážeme zaplatiť určité záväzky. Hovoríme o *peňažných agregátoch*:

- a) agregát **M1** pozostáva z najlikvidnejších peňazí, ktoré sú bezprostredne schopné plniť napr. transakčnú funkciu. Zahŕňa obeživo (bankovky a mince), netermínované depozitá (úložky) na požiadanie a šeky.

- b) agregát **M2**, označovaný často aj ako peniaze v širšom zmysle, či kvázipeniaze. Umožňuje uchovávanie hodnoty peňažných aktív. Zahŕňa M1 a krátkodobé termínované depozitá.
- c) agregát **M3** obsahuje M2 a dlhodobé termínované depozitá a ďalšie zložky s nízkym stupňom likvidity.
- d) agregát **L** zahŕňa agregát M3 a rôzne cenné papiere, obligácie a štátne peňažné poukážky s veľmi nízkym stupňom likvidity.

Je potrebné upozorniť, že spravidla s rastúcim číslom agregátu, klesá likvidita peňazí, avšak súčasne rastie ich výnosovosť (napr. úrok pri termínovanom vklade je vyšší, ako úrok pri netermínovanom depozite).

Na trhoch sa tok tovarov a služieb, a tok peňazí na ich nákup vyrovnávajú. Rovnosť medzi agregátnou ponukou a agregátnym dopytom v peňažnom vyjadrení, vyjadruje rovnica výmeny

$$P \times Q = M \times V$$

kde

P- priemerná úroveň cien

Q- reálny output

V- rýchlosť obehu peňazí

M- celkové množstvo peňazí v obehu

Za predpokladu, že rýchlosť obehu peňazí (V) je konštantná, pri zvýšení nominálneho produktu (P×Q), zvýši sa množstvo peňazí v obehu a naopak. (Kvantitatívna teória peňazí)

$$M = \frac{P \times Q}{V}$$

Rýchlosť, s akou peniaze prechádzajú medzi ekonomickými subjektmi pri predajoch a nákupoch statkov udáva, koľko predajov a nákupov sprostredkuje v určitom časovom období jedna peňažná jednotka. Rýchlosť obehu peňazí teda závisí od úrovne nominálneho produktu a množstva peňazí v obehu.

Inštitúciami peňažného trhu sú banky, poisťovne a peňažné burzy.

5.4 Banková sústava

Medzi subjekty trhu, ktorých nosným predmetom činnosti sú peňažné operácie, patria už historicky banky. Ide o inštitúcie, ktoré sústredujú voľné peňažné prostriedky od ostatných subjektov trhu (domácnosti, podniky a štát). Poskytujú úvery, ale tiež sprostredkujú platobný styk medzi ekonomickými subjektmi, emitujú a spravujú cenné papiere (dlhopisy, akcie, hypotekárne listy a pod.), a vykonávajú rôzne ďalšie činnosti (úschova cenností, správa majetku a pod.).

Spomenuté operácie, ktoré banky vykonávajú, môžeme teoreticky rozdeliť na

- *pasívne operácie* – prijímanie vkladov od obyvateľstva, firiem, orgánov verejnej moci,
- *aktívne operácie* – poskytovanie úverov širokému spektru subjektov trhu,
- *spostredkovateľské operácie* – sprostredkovanie rôznych finančných derivátov ich spravovanie, zabezpečovanie úschovy a pod.

Z hľadiska cieľa hospodárskej politiky rozlišujeme dva stupne bánk

1. *centrálna banka* ktorú poznáme aj pod označením „ústredná“, „cedul'ová“, „národná“, alebo „emisná“ a *úverové banky zriadené štátom*, alebo verejnými orgánmi na plnenie zvláštnych úloh,
2. *obchodné (komerčné) banky* ktoré sú typickými podnikateľskými subjektmi a orientujú sa na dosahovanie zisku.

5.4.1 Centrálna banka

Centrálna banka má v bankovej hierarchii výsostné postavenie a plní viacero funkcií. Zvyčajne má v názve označenie „národná banka“, a často je označovaná za „banku štátu“, či „banku bánk“. Je nezávislou právnickou osobou, čo znamená, že plní svoje úlohy nezávisle od pokynov štátnych orgánov, či iných orgánov verejnej moci (napr. vláda by mohla mať záujem na znížení úrokovej miery, vďaka čomu by znížila, náklady štátneho dlhu, nemôže to však od centrálnej banky vyžadovať).

Centrálna banka plní celý rad funkcií z ktorých možno spomenúť:

- je *emisnou bankou*, ktorá zodpovedá za emisiu obeživa (vydávanie bankoviek a mincí), a zabezpečuje jeho obeh,
- je najvyšším subjektom *menovej politiky*, má teda vplyv na kurz meny,
- priamo *ovplyvňuje množstvo peňazí v obehu*, napr. tým, že stanovuje podmienky, za ktorých si od nej požičiavajú peniaze ostatné banky, čím následne ovplyvňuje podmienky za ktorých banky obchodujú medzi sebou, a za ktorých požičiavajú domácnostiam a podnikom. Sekundárne takýmto spôsobom *ovplyvňuje stabilitu cenovej hladiny*,
- *dohliada na činnosť na finančnom trhu*, presnejšie na činnosť obchodných bánk, ale aj ďalších finančných inštitúcií (obchodníci na kapitálovom trhu, poisťovne, a subjekty dôchodkového sporenia),
- je *devízovým orgánom*, a manažérom devízových rezerv, ktoré sú významné z hľadiska regulácie platobnej bilancie,
- manažuje štátny dlh,
- vystupuje ako prevádzkovateľ platobných systémov (napr. TARGET),
- zostavuje a zverejňuje rôzne druhy štatistík.

Nástroje menovej politiky centrálnych bánk v trhovách ekonomikách slúžia predovšetkým na reguláciu peňažnej zásoby v ekonomike, a to prostredníctvom riadenia likvidity obchodných bánk, ovplyvňovaním dopytu po peniazoch (dobře nastavenou úrokovou politikou), a v neposlednom rade, ovplyvňovaním vývoja menového kurzu.

5.4.2 Národná banka Slovenska

Národná banka Slovenska vykonáva svoju činnosť na základe zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska, ako nezávislá centrálna banka, od roku 1993. Od roku 2009, zavedením eura v Slovenskej republike, sa stala súčasťou Eurosystemu, kde mnohé činnosti realizuje v spolupráci s Európskou centrálnou bankou, a ostatnými centrálnymi bankami krajín eurozóny, čo do značnej miery zmenilo jej postavenie a obmedzilo funkcie. Za svoj hlavný cieľ si stanovila udržiavanie *cenovej stability*. Za tým účelom sa

- podieľa na spoločnej menovej politike, ktorú určuje Európska centrálna banka pre eurozónu,
- vydáva eurobankovky a euromince podľa osobitných predpisov platných v eurozóne pre vydávanie euro bankoviek a euro mincí,
- podporuje plynulé fungovanie platobných systémov a zúčtovacích systémov, riadi, koordinuje a zabezpečuje peňažný obeh, platobný styk a zúčtovávanie dát platobného styku, a stará sa o ich plynulosť a hospodárnosť,
- udržiava devízové rezervy, disponuje s nimi a uskutočňuje devízové operácie podľa osobitných predpisov platných pre operácie Eurosystemu,
- vykonáva ďalšie činnosti vyplývajúce z jej účasti v Európskom systéme centrálnych bánk, ako je zber a zostavovanie štatistík, medzinárodná spolupráca, podpora finančnej stability v eurozóne a pod.¹⁴

Národná banka Slovenska naďalej vykonáva dohľad nad finančným trhom, t.j. dohľad nad bankami, pobočkami zahraničných bánk, obchodníkmi s cennými papiermi, sprostredkovateľmi investičných služieb, burzami cenných papierov, správcovskými spoločnosťami, podielovými fondmi a subjektmi kolektívneho investovania, poisťovňami, zaistovňami, dôchodkovými správcovskými spoločnosťami, dôchodkovými fondmi, doplnkovými dôchodkovými

---

¹⁴ Pozri <http://www.nbs.sk/sk/o-narodnej-banke/zakladne-informacie>

spoločnosťami, a ďalšími dohliadanými subjektmi slovenského finančného trhu. Dohľad vyplýva zo zákona, event. iných právnych predpisov.

Na dosiahnutie svojich cieľov používa centrálna banka celý rad priamych a nepriamych nástrojov, ktoré majú vplyv na ekonomiku ako takú.

Priame nástroje centrálnej banky sú adresné, a môže ísť napr. o

- *stanovenie pravidiel likvidity* – kedy centrálna banka stanoví obchodným bankám záväznú štruktúru aktív a pasív, prípadne ich väzby,
- *povinné vklady* – kedy určí obchodným bankám povinnosť, ukladať vklady na bežných účtoch centrálnej banky, event. realizovať určité operácie prostredníctvom centrálnej banky,
- *úverové kontingenty* – inak povedané aj úverové stropy, alebo úverové limity, ktorými centrálna banka presnejšie stanoví obchodným bankám, akú časť vkladov môžu obchodná banky využiť na poskytnutie úverov,
- *odporúčania, výzvy, dohody* – sa využívajú najmä pri riešení krízových situácií, či pri pochybeniach obchodnej banky. Vzhľadom na adresnosť takýchto inštrumentov bývajú veľmi účinné.

Nepriame nástroje, ktoré centrálna banka používa a majú plošný účinok sú

- *diskontná sadzba* – je vlastne úroková miera, pri ktorej centrálna banka požičiava komerčným bankám. Reguluje tak záujem bánk o úvery, a následne záujem ostatných žiadateľov o úver v obchodných bankách. Čím vyššia diskontná sadzba, tým menší záujem o úvery a naopak. To všetko vplýva na množstvo peňazí v obehu,
- *operácie na voľnom trhu*, predstavujú nákup, a predaj cenných papierov vo vzťahu k obchodným bankám,
- *povinná miera minimálnych bankových rezerv*, ktoré sú obchodné banky povinné držať.

Nástroje centrálnej banky podrobnejšie rozoberáme v časti 6.2.3 Monetárna politika.

5.4.3 Európska centrálna banka

Európsky systém centrálnych bánk (ESCB) ktorého je NBS členom od 1. mája 2004 sa skladá z:

- *Európskej centrálnej banky (ECB) a*
- *národných centrálnych bánk všetkých členských štátov Európskej únie.*

Európska centrálna banka je právnickou osobou s právnou subjektivitou, pričom národné centrálné banky sú jedinými upisovateľmi a držiteľmi základného imania ECB. Zabezpečuje, aby úlohy zverené jej ESCB boli splnené, či už vlastnou činnosťou, alebo prostredníctvom národných centrálnych bánk, ktoré sú zastúpené guvernérmi týchto bánk..

Zameriava sa predovšetkým na dodržanie jednej z hlavných zásad ESCB, ktorou je *udržiavanie cenovej stability*. Ako benchmark si stanovila Rada guvernérov Európskej centrálnej banky, udržať infláciu na úrovni blízkej 2 %.¹⁵

Na základe povolenia Rady guvernérov má právo, rovnako ako centrálné národné banky krajín eurozóny, *emitovať eurové bankovky* (vydávať ich do obehu), alebo ich *sťahovať z obehu*, aj keď v praxi to zatiaľ nerealizuje. Zodpovedá však za dohľad nad centrálnymi bankami, ktoré eurobankovky a euromince do obehu uvádzajú. Prevádzkuje tiež centrálnu databázu falzifikátov eurových bankoviek, a je zakladateľom Medzinárodného centra pre prevenciu falšovania peňazí.

Spoločne s ESCB podporuje plynulé *fungovanie zúčtovacích a platobných systémov* (TARGET, CCPM, SEPA a pod.), a vydáva

---

¹⁵ Bližšie pozri : Článok 127 Zmluvy o Európskej únii a zmluvy o fungovaní Európskej únie (2012/c 326/01) (pôvodný článok 105 ZES)

nariadenia na zabezpečenie ich účinnosti a spoľahlivosti, resp. vykonáva dohľad nad ich fungovaním.

Prostredníctvom finančných inštitúcií a orgánov dohľadu, monitoruje zdroje rizík, a slabé miesta finančného systému, a zabezpečuje jeho ochranu pred rizikami, ktoré môže prenášať globálna finančná nestabilita na aktérov na finančných trhoch, teda *zabezpečuje finančnú stabilitu*.

V rámci menovej politiky vykonáva devízové operácie, ktoré ovplyvňujú výmenné kurzy, teda v prípade potreby aj spoločne s jednotlivými národnými centrálnymi bankami vykonáva *intervencie na devízovom trhu*, presnejšie nákup a/alebo predaj mien na devízových trhoch, čím ovplyvňuje ich hodnotu.

Spravuje (aj prostredníctvom niektorých národných centrálnych bánk) *devízové rezervy* ECB, ktoré zabezpečujú dostatočnú likviditu na výkon devízových operácií v súlade s menovou politikou, a zabezpečuje strategické rozdeľovanie takýchto aktív.

Zodpovedá za menovú a finančnú *štatistiku*, štatistiku medzinárodných rezerv Eurosystemu, štatistiku nominálnych a reálnych výmenných kurzov eura, a pod. Štatistiky plnia akúsi úlohu dohľadu nad stanovenými menovými kritériami, a môžu byť včasným indikátorom systémových rizík v eurozóne.

Zastupuje *Eurosystem* (ECB a národné centrálné banky krajín EÚ ktoré zaviedli euro) na medzinárodnom poli, zúčastňuje na zasadaniach rôznych medzinárodných fór, na ktorých sa prerokujú otázky týkajúce sa Eurosystemu, a prezentuje jeho stanoviská.

Od roku 1998 má štatút pozorovateľa v Medzinárodnom menovom fonde, má stále zastúpenie vo Washingtone, zúčastňuje sa na stretnutiach krajín G7, G20 a podobne.

ECB je pri plnení svojich úloh nezávislá inštitúcia. Za svoju činnosť sa však zodpovedá, a informuje a zdôvodňuje svoje menovo-politické rozhodnutia. Povinne zverejňuje mesačný bulletin, konsolidovaný týždenný finančný výkaz a výročnú správu, a samozrejme mnohé

d'alšie špecializované publikácie. Prezident ECB podáva pravidelne správu o menovej politike ECB Európskemu parlamentu.

5.4.4 Obchodné (komerčné) banky

Obchodné banky sú finančné inštitúcie, ktoré majú právo poskytovať finančné služby (prijímajú vklady, poskytujú úvery, vykonávajú operácie s cennými papiermi, realizujú investičnú a poradenskú činnosť, správu pohľadávok klientov, poskytujú záruky a pod.). Zároveň sú to typické podnikateľské subjekty, právnické osoby, ktorých primárnym motívom podnikania je dosahovanie zisku.

Z hľadiska vlastníckej formy môže ísť o:

- a) *štátne banky* – vlastníkom je štát, alebo v prípade akciových spoločností je väčšinovým podielnikom. Zabezpečujú aj služby, ktoré sú pre iné banky nezaujímavé z podnikateľského hľadiska (na Slovensku je to napríklad EXIMBANKA),
- b) *družstevné banky* sú založené na báze podielového družstevného vlastníctva. Podnikajú formou svojpomocného hospodárenia (na Slovensku legislatíva neumožňuje činnosť takýmto bankám, ale existujú napr. v Českej republike, Nemecku a pod.),
- c) *súkromné banky* – základná forma bankového podnikania. Druhy súkromných bánk¹⁶:
  - akciové spoločnosti,
  - spoločnosti s ručením obmedzeným,
  - zmiešané (komanditné) spoločnosti,
  - banky jedného majiteľa.

Podľa zamerania vlastnej činnosti môžu byť:

- *univerzálne banky* – ako vyplýva z ich názvu, vykonávajú všetky druhy bankových operácií,
- *špecializované banky* – orientujú sa na určitú špecifickú oblasť bankovej činnosti a to napríklad:
  - hypotekárna banka (poskytuje úvery ručené najčastejšie nehnuteľnosťou),

---

¹⁶ V Slovenskej republike sú obchodné banky akciovými spoločnosťami a ich činnosť upravuje Zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách v znení neskorších predpisov

- investičná banka (poskytuje investičné úvery v spojitosti s dlhodobými investíciami, napr. cennými papiermi),
- akceptačná banka (akcept - zmenka) poskytuje akceptačný úver ktorý je zabezpečený zmenkou dlžníka,
- depozitná banka (sporiteľňa) sa sústreďuje na sporiacu činnosť klientov,
- devízová banka (vo vzťahu k zahraničiu) sa zaoberá financovaním vývozu a dovozu a úverovými operáciami, ktoré sú s nimi spojené,
- eskontná banka (eskont, reeskont zmeniek), umožňuje vlastníkom zmeniek prísť k peniazom tým že ich od nich odkúpi ešte pre dlehotu splatnosti,
- komunálna (menšia, regionálne obmedzená) banka poskytujúca služby najmä mestám a obciam,
- záručná banka (špecializuje sa na podporu malého a stredného podnikania, poskytovaním záruk) atď.

Banky za prijaté vklady vyplácajú úroky (tzv. pasívny obchod), a za poskytnuté úvery zasa úroky vyberajú (tzv. aktívny obchod), tiež realizujú sprostredkovateľské operácie (platobný styk).

Úrok je možné definovať ako cenu za použitie kapitálu. Je vyjadrený úrokovou sadzbou, presnejšie úrokovou mierou, ako percento z požičiavaného kapitálu (istiny). Spravidla sa úrokové sadzby vyjadrujú percentom za jeden rok, s označením *p.a. (per annum)*. Nakoľko úrokové sadzby za poskytované úvery sú nepomerne vyššie, ako úrokové sadzby z vkladov, rozdielom prijatých a zaplatených úrokov je bankový zisk.¹⁷

Ochranu vkladateľov, a elimináciu rizík v súvislosti s potenciálnymi problémami banky, v prípade hrozby bankrotu, či neschopnosti realizovať výplatu uložených súkromných prostriedkov, zabezpečuje:

- inštitút ručenia štátu za vklady,
- ukladanie povinných minimálnych rezerv v centrálnej banke,
- povinnosť prispievať do spoločného fondu bánk¹⁸.

---

¹⁷ toto je pomerne zjednodušený, a čisto ilustratívny pohľad na tvorbu bankového zisku, keďže činnosť bánk je spravidla široko orientovaná

¹⁸ V Slovenskej republike je to Fond ochrany vkladov, ktorý následne z týchto prostriedkov poskytuje náhrady za nedostupné vklady v bankách, a to v rozsahu a za podmienok ustanovených zákonom.

Vo svojom podnikaní banka využíva **vlastný kapitál**, teda zložený základný kapitál pri zakladaní banky emisiou akcií, investovaný zisk a povinné a účelové rezervy, a samozrejme používa cudzí kapitál. Za **cudzí kapitál** sa považujú vklady klientov v banke pôžičky banky, ako sú *vklady na požiadanie* (ukladané na bežných účtoch, ktoré sa využívajú za účelom realizácie platobného styku), *termínované vklady* (pri uzatváraní zmluvy sa vkladateľ zaväzuje nedisponovať na určité časové obdobie s týmto vkladom), *úsporné vklady*, *depozitné certifikáty* a *bankové obligácie*.

Obchodné banky nemajú právo tvoriť bankové peniaze. Napriek tomu, vďaka bankovému systému, keď na trhu funguje veľké množstvo obchodných bánk, dochádza v ekonomike k procesu *multiplikovanej (viacnásobnej) expanzii bankových vkladov*, a to až dovtedy, kým sa pôvodný vklad nepremení na nové vklady. Potom celkový prírastok vytvorených vkladov je daný prírastkom pôvodného vkladu, vynásobeného multiplikátorom, ktorý sa rovná obrátenej hodnote povinnej miery rezerv.

Pre ilustráciu, ak napríklad centrálna banka stanoví povinné minimálne rezervy vo výške 10 % z realizovaných vkladov, možno expanziu vkladov ilustrovať takto:

Tabuľka 4: *Multiplikovaná expanzia vkladov*

	vklady	povinné rezervy	Investície = nové vklady
banka 1	1 000	100	900
banka 2	900	90	810
banka 3	810	81	729
banka 4	729	73	656
banka 5	656	66	590
banka 6	590	59	531
:	:	:	:
:	:	:	:
	10 000	1 000	10 000

Zdroj : Spracovala autorka

5.5 Iné subjekty na kapitálovom trhu

Burzy cenných papierov sú inštitúcie kapitálového trhu, ktoré organizujú obchodovanie s cennými papiermi. Ide o úzko špecializované inštitúcie, definované ako miesto, kde sa v určitom presne stanovenom čase, a na určenom mieste stretáva ponuka s dopytom po voľnom kapitále, prostredníctvom cenných papierov. Burza, ako vysokoorganizovaná inštitúcia, garantuje transparentnosť a dôveryhodnosť obchodov.

Na burzách sa obchoduje so širokým spektrom cenných papierov, ako sú akcie, dlhopisy, depozitné certifikáty, a rôzne deriváty (forwardy, futures, opcie, swapy).

Ak ide o obchod s prvou emisiou cenného papiera, hovoríme o *primárnom trhu*, každý ďalší predaj cenného papiera sa obchoduje na tzv. *sekundárnom trhu*.

Z časového hľadiska sú obchody na burze členené na

- *promptné* (okamžité) – kedy k obchodu dochádza v momente dohody,
- *termínované* (odložené) – kde v snahe minimalizovať riziká pohybu cien, sa zúčastnené strany dohodnú uskutočniť obchod v budúcnosti, za vopred dohodnutú cenu,
- *opčné* (budúce) – založené na dohode o práve (nie povinnosti) na kúpu, alebo predaj určitej hodnoty, v určitom čase (alebo do určitého času) cenného papiera, za vopred dohodnutú cenu.

Špecifickou burzovou činnosťou sú špekulatívne obchody, predovšetkým na trhu s akciami, keď kurzový pohyb burzový podnikateľ využíva pre svoj finančný prospech.

V súčasnosti väčšina obchodov je realizovaná elektronicky, a podlieha prísnyim pravidlám, najmä čo sa týka inštitucionalizácie, obchodovania a vysporiadania obchodov. Nutnosťou je získanie licencie od príslušnej regulačnej autority. Samotné obchody vykonávajú z poverenia obchodníka makléri, od ktorých sa tiež očakáva splnenie určitých kvalifikačných predpokladov.

Z hľadiska typu cenných papierov identifikujeme burzu akciovú, dlhopisovú, derivátovú.

Z hľadiska kvality a množstva trh kótovaný, nekótovaný, voľný.

Najznámejšie burzy cenných papierov vo svete:

New York Stock Exchange (NYSE) - realizuje viac ako $\frac{3}{4}$ obratu amerických búrz

Tokyo Stock Exchange (TSE)

London Stock Exchange (LSE)

Na Slovensku existuje *Burza cenných papierov v Bratislave* (BCPB)¹⁹. Organizuje obchodovanie s cennými papiermi na regulovanom trhu, ktorý je členený na trh *kótovaných cenných papierov* (hlavný a paralelný) a *regulovaný voľný trh*. Predmetom obchodov sú akcie, dlhopisy a podielové listy uzatvorených podielových fondov. Obchodovanie s cennými papiermi prebieha denne podľa časového harmonogramu, prostredníctvom elektronického burzového operačného systému. Zúčtovanie a vyrovnanie burzových obchodov zabezpečuje Centrálny depozitár cenných papierov SR.

Poist'ovne sú špecializované inštitúcie finančných sprostredkovateľov na poistnom trhu, kde sa stretáva ponuka a dopyt po špecifickom druhu tovaru – poistnej ochrane. Poist'ovňa vzniká na zmluvnom základe, ako právnická osoba. Poist'ovne sú akciovými spoločnosťami, ktoré vykonávajú poist'ovaciu činnosť, zaist'ovaciu činnosť²⁰, alebo sprostredkovanie poistenia, na základe povolenia špecializovaného orgánu (v Slovenskej republike je to Národná banka Slovenska) a ponúkajú :

a) životné poistenie

- pre prípad smrti, alebo dožitia,
- na zabezpečenie vena, alebo prostriedkov na výživu detí,
- poistenie spojené s kapitalizačnými zmluvami, a investíciami,
- dôchodkové poistenie,

---

¹⁹ Oficiálnym indexom BCPB je SAX – kapitálový index, ktorý porovnáva trhovú kapitalizáciu vybraného súboru akcií, s trhovou kapitalizáciou toho istého súboru akcií v referenčnom dni.

²⁰ Zaist'ovacia činnosť je preberanie poistných rizík postúpených zahraničnou poist'ovňou, zaist'ovňou alebo ich pobočkami, riadenie prevzatých rizík, správa zmlúv, poskytovanie plnenia zo zmlúv, poskytovanie poradenskej činnosti a pod..

- pre prípad úrazu alebo choroby.

b) neživotné poistenie

- pre prípad úrazu alebo choroby cestujúcich (jednorazové, opakované),
- pre prípad vzniku škôd na pozemných dopravných prostriedkoch,
- poistenie dopravy tovaru počas prepravy,
- poistenie škôd na majetku, spôsobených požiarom, výbuchom, víchricou, prírodnými živlami a pod.,
- poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla, alebo iného dopravného prostriedku,
- poistenie úveru,
- poistenie rôznych finančných strát vyplývajúcich z výkonu povolania, z nedostatočného príjmu, finančných strát,
- poistenie právnej ochrany atď..

Poistenie i zaistenie vzniká za *podmienky podmienenej návratnosti* (to znamená iba v tom prípade, ak je splnená určitá podmienka – dôjde k poistnej udalosti), a na princípe *neekvivalenčnosti* (náhrada môže byť vyššia, alebo nižšia ako skutočne zaplatené poistné).

Zriadenie, a prevádzka poisťovní, býva upravená samostatnými zákonmi, a podlieha licenčnému konaniu. V praxi možno odlíšiť

- komerčné poisťovne,
- verejnoprávne poisťovne,
- dôchodkové (tzv. penzijné) fondy.

Vložené peniaze môžu tiež poisťovne zhodnocovať využívaním rôznych nástrojov finančného trhu.

5.6 Mena a menové systémy

Mena je označenie národnej sústavy peňazí, pričom názov a hodnotu peňažnej jednotky, spôsob emisie a obehu, ako aj vzťah k iným menám sú stanovené zákonom.

Vzájomný pomer, v ktorom sa dve meny navzájom vymieňajú, resp. cena jednej meny vyjadrená v jednotke inej meny, sa označuje pojmom *menový kurz*. Býva spravidla centrálnu bankou uverejnený v kurzovom

lístku, napr. v ekonomickej tlači, na vybraných internetových stránkach a pod.. Takýto záznam (kotácia) menového kurzu býva buď priamy, alebo nepriamy.

Ak kurz vyjadruje koľko jednotiek domácej meny (EUR) stojí jedna jednotka cudzej meny (CZK) ide o *priamy kurz* (napr. 0,04 EUR / 1 CZK), v opačnom zápise ktorý, vyjadruje koľko jednotiek zahraničnej meny možno vymeniť za jednu jednotku domácej meny, ide o *nepriamy kurz* (napr. 1 EUR / 27,18 CZK).

Medzinárodný obchod, a iné medzinárodné vzťahy vyžadujú transakcie na medzinárodnom trhu peňazí, ktorý zabezpečujú banky a špecializované burzy. Tieto obchodujú s

- a) **valutami** (menová hotovosť, teda bankovky a mince cudzej meny) a
- b) **devízami** (bezhotovostné platobné prostriedky znejúce na cudziu menu splatné v zahraničí). Aj pri medzinárodných obchodných transakciách dochádza k výmene jednej meny za druhú.

5.7 Kurz meny

Menové kurzy sa neformujú živelne, ale podľa presných pravidiel, pričom systém menových kurzov možno rozdeliť do troch foriem:

- *pevné (fixné) menové kurzy* sú stanovené štátom, resp. centrálnou bankou, ktorá ich udržiava na rovnakej úrovni, alebo len v minimálnej odchýlke. Môže však v dôsledku nepriaznivého hospodárskeho vývoja tento kurz oficiálne zmeniť (devalvovať alebo revalvovať),
- *voľne plávajúce menové kurzy* sú určované výlučne ponukou a dopytom po mene na peňažnom trhu, štát do nich nezasahuje. Aktívna platobná bilancia napr. zvyšuje dopyt po mene, a rastie kurz meny, zlacňuje import (dovoz) a export (vývoz) zdražuje. Časom sa situácia vymení, takže platobná bilancia by sa mala postupne vyrovnávať,

- *riadené menové kurzy* sú založené na vzťahu ponuky a dopytu po danej mene, centrálna banka však intervenuje na devízovom trhu (nakupuje, alebo predáva vlastnú, alebo cudziu menu), aby ovplyvnila vývoj menových kurzov.

Menové kurzy sú nie len spojnicou medzi domácou ekonomikou a zvyškom sveta, ale ovplyvňujú finančné hospodárenie všetkých ekonomických subjektov v štáte, vrátane štátu samotného. Ovpľývňujú totiž ceny dovozu a vývozu, pohyb kapitálu, pohyb jednotlivcov po svete, či hodnotu devízových rezerv štátu. Tak, ako na ktoromkoľvek inom trhu, dochádza na medzinárodnom peňažnom trhu k stretávaniu ponuky a dopytu po konkrétnych menových prostriedkoch, kde rovnováhu medzi nimi vytvára menový kurz.²¹ Zmena kurzu, vyvolaná zmenami dopytu a ponuky po mene, môže viesť k **depreciácii**, resp. znehodnoteniu meny (ak kurz meny klesne), alebo **apreciácii** meny, teda zhodnoteniu meny (ak kurz v dôsledku rastu dopytu po mene stúpne). Znehodnotenie domácej meny v praxi znamená, že za podmienky *ceteris paribus*, sa tovar a služby v danej krajine stávajú lacnejšími pre cudzincov, zlacňuje sa vývoz a zdražuje dovoz. Pri zhodnotení je efekt opačný.

Na vývoj ponuky a dopytu po určitej mene vplýva teda

- vývoj zahraničného obchodu (ak vylúčime možnosť zahraničného obchodu v iných menách, rast vývozu z krajiny spôsobí dopyt po mene vyvážajúcej krajiny), rastúci dopyt tlačí na kurz meny smerom nahor, ak sa ponuka meny výrazne nemení,
- vývoj reálnych úrokových sadziieb z vkladov (podnikatelia majú tendenciu umiestniť svoje zdroje v krajinách s vyššími úrokovými sadzbami, teda rastie dopyt aj po mene tejto krajiny), opäť rastie dopyt po mene,
- vývoj inflácie (ak ceny v domácej krajine rýchlo rastú, budú domáce subjekty mať tendenciu nakupovať v zahraničí, kde sú ceny nižšie. V dôsledku toho stúpne dopyt po cudzích menách a súčasne sa domáca mena znehodnocuje).

---

²¹ Menový kurz je cenou menovej jednotky vyjadrenej v iných menových jednotkách. Ak sa menový kurz neformuje na trhu, ale je úradne stanovený, hovoríme vo vzťahu k iným menám o *menovej parite*.

Oficiálne zníženie pevného, alebo riadeného kurzu meny voči ostatným menám, označujeme pojmom **devalvácia** meny, a naopak oficiálne zvýšenie kurzu meny voči ostatným menám je označované pojmom **revalvácia**. Efekty vo vzťahu k medzinárodnému obchodu sú identické s efektami pri zmene pohyblivých kurzov (devalvácia meny zlacňuje vývoz a zdražuje dovoz, revalvácia pôsobí opačne).

Tabuľka 5: *Ilustratívny kurzový lístok komerčnej banky*

Krajina	Kód		Devíza nákup	Devíza predaj	Devíza stred	Valuta nákup	Valuta predaj	Valuta stred
Austrália	AUD	↗	1,4732	1,4354	1,4543	1,5122	1,3964	1,4543
Chorvátsko	HRK	↗	7,7135	7,5155	7,6145	7,9153	7,3137	7,6145
Česká republika	CZK	↘	26,012	25,344	25,678	26,448	24,908	25,678
Dánsko	DKK	↘	7,5544	7,3606	7,4575	7,6775	7,2375	7,4575
Japonsko	JPY	↘	134,97	131,51	133,24	138,3	128,18	133,24
Južná Afrika	ZAR	↗	13,8198	13,465	13,6424	0	0	0
Kanada	CAD	↗	1,4154	1,379	1,3972	1,449	1,3454	1,3972
Maďarsko	HUF	↘	302,61	294,85	298,73	310,53	286,93	298,73
Nórsko	NOK	↗	8,2304	8,0192	8,1248	8,397	7,8526	8,1248
Poľsko	PLN	↘	4,2809	4,1711	4,226	4,3929	4,0591	4,226
Rumunsko	RON	↗	4,5228	4,4068	4,4648	0	0	0
Rusko	RUB	↗	44,238	43,102	43,67	0	0	0
Švajčiarsko	CHF	↘	1,2405	1,2087	1,2246	1,2515	1,1977	1,2246
Švédsko	SEK	↗	8,8013	8,5755	8,6884	9,0316	8,3452	8,6884
Turecko	TRY	↗	2,7853	2,7139	2,7496	0	0	0
USA	USD	↗	1,3729	1,3309	1,3553	1,396	1,3146	1,3553
Veľká Británia	GBP	↘	0,8522	0,8304	0,8413	0,8708	0,8118	0,8413

Zdroj: Tatrabanka, a.s.

5.8 Medzinárodné menové systémy

Menový systém, často označovaný aj ako menová sústava, predstavuje vydávanie národných peňazí (meny), a ich obeh, vo vnútroštátnom i medzinárodnom meradle. Postupne sa formoval s rozvojom tovarovej výroby, peňazí. Spočiatku len v rámci jednotlivých štátov, vznikom svetového trhu prerástol do medzinárodných rozmerov. Formoval sa tak medzinárodný menový systém. V súčasnosti úloha medzinárodného menového systému spočíva v sprostredkovaní platieb medzi jednotlivými krajinami, ktoré sa

realizujú v medziach medzinárodných obchodných vzťahov, a pomáha vyrovnávať platobné bilancie.

Keby sme sa vrátili späť k téme „peniaze“, identifikovali by sme v určitom období *bimetalizmus*, ktorý bol predstaviteľom metalickej peňažnej sústavy. Všeobecný ekvivalent v tomto období tvorili dva kovy, a to zlato a striebro. Nerovnosť ťažby viedla k poruchám bimetalizmu, a koncom 19. storočia sa za všeobecný ekvivalent začalo považovať výlučne zlato. Peňažná sústava, v ktorej vystupuje ako všeobecný ekvivalent jeden kov (zlato alebo striebro) označujeme pojmom *monometalizmus*. Neskôr s príchodom papierových peňazí, a iných aktív, ktorými je mena „krytá“, možno v menových systémoch identifikovať zlatý štandard, čistý výmenný štandard, a ich kombinácie.

5.8.1 Obdobie tzv. zlatého štandardu

Zlatý štandard je charakteristický ako peňažná sústava, založená na zlatom monometalizme, teda taká, v ktorej zlato vystupuje ako obeživo buď neobmedzene, alebo v obmedzenej miere, prípadne sa pripúšťa vymeniteľnosť papierových peňazí za zlato, alebo vymeniteľnosť domácej meny za cudziu menu, ktorá je vymeniteľná za zlato.

Samuelson a Nordhaus (1992) popisujú zlatý štandard ako systém, kde krajina

- vyhlasuje svoju menovú jednotku za ekvivalent určitej fixnej váhy zlata,
- disponuje zásobami zlata, ktoré môže slobodne kupovať, a predávať za vyhlásenú cenu,
- nijako neobmedzuje vývoz alebo dovoz zlata.

Štandard zlatej mince fungoval v období do prvej svetovej vojny, a opieral sa o voľné razenie mincí, a o voľnú vymeniteľnosť (konvertibilitu) peňažných znakov za zlato. Krajiny v rámci tohto systému museli súhlasiť s fixovaním ceny svojej meny k zlatu. Zjednodušene povedané, krajina sa zaviazala, zaplatiť určité množstvo zlata každému, kto mal záujem o výmenu jej meny za zlato. Bola tak

zabezpečená relatívna stabilita hodnoty peňažnej jednotky, a samozrejme, aj ich vzájomná vymeniteľnosť pri pevných kurzoch. Dôležitá bola požiadavka, aby na tento účel krajina mala dostatočné množstvo rezerv zlata, čo umožnilo regulovať množstvo peňazí v obehu, a teda brániť inflácii.

Prvá svetová vojna priniesla o.i. aj upustenie štátov od zlatého štandardu, kedy vlády v snahách financovať nákladné vojenské aktivity nechali tlačiť nekryté peniaze, tzv. „štátovky“. Po skončení vojny bolo niekoľko pokusov o znovuzavedenie zlatého štandardu. Príkladom boli krajiny s relatívne vysokými zásobami zlata, keď prešli k vymeniteľnosti papierových peňazí za zlaté prúty – tehličky (ingoty) s hmotnosťou 12,4 kg. Toto obdobie sa označuje ako *štandard zlatého zliatku*, a zlato v tomto období sa vymieňalo za bankovky len v zákonom predpísanom minimálnom množstve, aj to len pre potreby zahraničného obchodu.

Ďalšou z foriem zlatého štandardu bol *štandard zlatej devízy*. Znamenal výmenu bankoviek za zahraničnú menu (dolár alebo libru) vymeniteľnú za zlato.

Po II. svetovej vojne, na medzinárodnej menovej a finančnej konferencii OSN (1944) v Bretton-Woode (USA), boli položené základy povojnového usporiadania medzinárodných menových a úverových vzťahov. Dnes ich poznáme ako **Bretton-Woodsky menový systém**. Spočíval v uplatňovaní relatívne pevných menových kurzov, a fungoval na základe nasledovných princípov:

- Menová sústava sa opierala o pevné menové kurzy, na základe tzv. *zlatej parity* (určovala vzťah hmotnosti zlata a rôznych mien). Trhové menové kurzy pritom mohli oscilovať okolo danej parity v rozmedzí $\pm 1\%$.
- Na vyrovnávanie schodkov platobných bilancií sa naďalej používalo zlato, alebo niektorá zo svetových rezervných mien (britská libra šterlingov a americký dolár, neskôr len dolár).

- USA sa zaviazali, že budú vymieňať zahraničným centrálnym bankám americké doláre za zlato, v pomere 35 amerických dolárov za 1 trójsku uncu zlata.²²
- Zmeny menových parít, teda pomer menovej jednotky ku zlatu, alebo k inej mene vymeniteľnej za zlato, sa pri jednotlivých menách mohli uskutočniť iba v povolenom rozsahu (inak sa vyžadoval súhlasu Medzinárodného menového fondu).

Pre potreby koordinácie menovej politiky, a s cieľom podporiť stabilitu menových kurzov, vznikol už spomínaný *Medzinárodný menový fond (MMF)*. Bol založený štyridsiatimi piatimi krajinami²³, a okrem už spomenutej stabilizačnej politiky, dodnes je jeho hlavnou úlohou poskytovať členským krajinám s primeranými zárukami peňažné zdroje, v snahe pomôcť im korigovať nerovnováhu ich platobnej bilancie. Poskytuje však práve len pôžičky na prekonanie problémov spojených s nerovnováhou platobnej bilancie, a iba dočasne.

Súčasne s MMF bola založená aj *Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj* (Svetová banka). Jej úloha spočíva o.i. v tom, že dopĺňa činnosť MMF, poskytovaním dlhodobých investičných úverov.

Začiatkom 70. rokov došlo ku kríze Bretton-woodskeho menového systému. Hospodárska politika USA šesťdesiatych rokov (najmä expanzívna monetárna) spôsobila, že sa ich platobná bilancia začala rapídne zhoršovať. Na druhej strane, mnohé silné západoeurópske krajiny mali vysoký prebytok platobnej bilancie.

Obavy z možného problému, ktorý by priniesla neočakávaná požiadavka na výmenu amerických dolárov na zlato, viedli k tomu, že v auguste 1971 vtedajší prezident USA Richard Milhous Nixon formálne zrušil voľnú vymeniteľnosť amerického dolára za zlato, a následne devalvoval dolár. Tento krok mal za následok výkyvy kurzov mnohých ďalších mien, a ich dlhodobú destabilizáciu. Preto sa

²² Trójska unca je tradičnou jednotkou hmotnosti zlata, 1 trójska unca = 31,1034807 gramov zlata, 32,15 trójských uncí = 1 kilogram zlata

²³ Československá republika (ČSR) bola zakladajúcim členom MMF, avšak v roku 1954 bolo jej členstvo prerušené. Česká a Slovenská Federatívna republika (ČSFR) obnovila členstvo v MMF v r. 1990, podpísaním Dohody o MMF. Po rozdelení ČSFR na dve samostatné republiky, získali od 1.1. 1993 nástupníctvo v MMF obe krajiny.

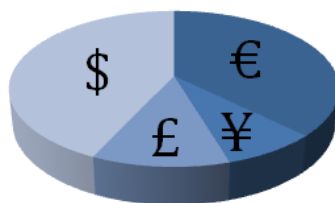
v roku 1976 členské krajiny MMF dohodli v Kingstone (Jamajka) na novom medzinárodnom menovom systéme.

5.8.2 Kingstonský menový systém

Kingstonský menový systém znamenal od roku 1976

- *prechod na pohyblivé menové kurzy* s intervenčnými zásahmi centrálnych bánk a
- *demonetizáciu zlata* (znižovanie úlohy zlata v menovej oblasti). Funkciu základného rezervného prostriedku, namiesto dolára a zlata, začali plniť ešte v roku 1969 zavedené, tzv. „osobitné práva čerpania“ - SDR (z angl. Special Drawing Rights). Jednotka SDR sa používa dodnes ako medzinárodné rezervné aktívum, a zároveň ako zúčtovacia jednotka členských štátov Medzinárodného menového fondu, a ďalších inštitúcií, vrátane Svetovej banky. Pôvodne išlo o „kôš“ 16-tich hlavných svetových mien, ktorých podiel v koši bol úmerný podielu ich ekonomík na svetovom exporte. Dnes je SDR tvorená košom mien, ktorý pozostáva z amerického dolára, eura, japonského jenu a britskej libry šterlingov (USD, EUR, JPY, GBP).²⁴ Pre tento menový systém je charakteristický prechod od pevných menových kurzov k pohyblivým menovým kurzom, a aktívnym ovplyvňovaním menového kurzu intervenčnými zásahmi centrálnych bánk.

Graf 11: *Special Drawing Rights (SDR) – pomerné zastúpenie mien tvoriacich kôš*

Zdroj : Spracovala autorka

²⁴ Výkonná rada MMF v novembri 2015 rozhodla, že od 01.10.2016 bude do koša zahrnutý čínsky jüan ako piata mena

5.8.3 Európsky menový systém

Európsky integračný proces, ktorého cieľom bola v dlhodobom horizonte i menová únia, inicioval vznik Európskeho menového systému (EMS).²⁵ Začal fungovať od marca 1979 medzi členskými krajinami Európskeho spoločenstva – Nemecká Spolková Republika, Francúzsko, Taliansko, krajiny Beneluxu²⁶, Veľká Británia²⁷, Dánsko, Írsko. Postupne sa do systému zapojili aj nové členské krajiny – Grécko, Španielsko a Portugalsko, neskôr ďalšie prístupujúce krajiny, vrátane Slovenskej republiky.

Východisková koncepcia spočívala v kompromise medzi systémom pevných a pružných výmenných kurzov, vo vytvorení samostatnej vzájomnej zúčtovacej menovej jednotky, ktorou sa stalo ECU (European Currency Unit). Bol zavedený mechanizmus devízových kurzov ERM (Exchange Rate Mechanism), a v neposlednom rade úverový mechanizmus.

Hodnota ECU bola daná košom mien (spoločná hodnota všetkých zúčastnených mien), pričom váha jednotlivých mien v menovom koši závisela od rôznych kritérií (napríklad brala do úvahy podiel na vzájomnom obchode, dosiahnutý národný produkt a pod.).

Maastrichtská zmluva (1991), obsahovala o.i. aj súhlasné vyjadrenie členských štátov s dobudovaním hospodárskej a menovej únie (EMÚ), súčasťou čoho malo byť zavedenie jednotnej európskej meny – **euro**, a súčasne záväzná spoločná menová politika.

Zafixovaním výmenných kurzov medzi menami zúčastnených členských štátov EMÚ navzájom, a zároveň k euru, sa od roku 1999 spoločnou menou skutočne stalo euro. Spočiatku sa používalo výhradne v bezhotovostnom platobnom styku, popri stále používaných národných menách. Od 1. januára 2002, sa euro zavádza ako zákonný platobný prostriedok v podobe eurobankoviek a euromincí.

Slovenská republika sa stala súčasťou európskej menovej únie 1. januára 2009, pričom do 17. januára 2009 fungoval na území štátu tzv. duálny obeh. To znamená, že do uvedeného termínu mohli byť pri

---

²⁵ Pozri bližšie v kapitole 10.2.3 Európsky proces ekonomickej integrácie

²⁶ Belgicko, Holandsko a Luxemburgsko

²⁷ Anglická libra bola od začiatku v koši, ktorý tvoril menovú jednotku ECU, ale v skutočnosti možno Veľkú Britániu považovať za člena EMS až od roku 1990, keď sa pripojila ku kurzovému mechanizmu EMS.

platbách použité popri eure aj slovenské koruny. Nakoľko však už de facto išlo o zaniknutú menu, počas duálneho obehu výdavok bol realizovaný výhradne v eurách, a zaniknutá slovenská koruna sa postupne sťahovala z obehu. Po uvedenom termíne, platnou menou na území Slovenskej republiky sa stalo výhradne euro.

Kontrolné otázky:

1. Aké funkcie plnia peniaze, a aké formy peňazí poznáte?
2. Vysvetlite, čo sú peňažné agregáty a čo ich odlišuje.
3. Vysvetlite rozdiely medzi centrálnou bankou a obchodnou (komerčnou) bankou.
4. V čom je rozdiel medzi pojmami „peniaze“ a „mena“?
5. Aké menové systémy existovali/existujú historicky na našom území?

6 ÚLOHY ŠTÁTU V EKONOMIKE A HOSPODÁRSKA POLITIKA

6.1 Národné hospodárstvo

Pojem národné hospodárstvo, inak aj národná ekonomika, označuje územne vymedzený štruktúrovaný súbor vzájomne prepojených hospodárskych činností ekonomických subjektov danej krajiny. Tieto činnosti sú úzko späté, a spravidla vzájomne závislé.

Možnosti štruktúrovania ekonomiky sú podľa odvetví, podľa sektorov, podľa územného členenia, alebo podľa klasifikácie produkcie.

Jedna z možností štruktúrovania je podľa odvetví, presnejšie podľa podnikov s rovnakým alebo príbuzným predmetom činnosti.

Odvetvová štruktúra národného hospodárstva rozlišuje

- a) *výrobné odvetvia* – priemysel, poľnohospodárstvo, stavebníctvo, výrobné služby atď.
- b) *nevýrobné odvetvia* – zdravotníctvo, školstvo, kultúra, nevýrobné služby, osobná doprava atď.

Jednotlivé odvetvia sa ďalej môžu členiť na pododvetvia, ako napríklad priemysel –strojársky, chemický, textilný a pod.

Odvetvia charakterizované podobnými znakmi, vytvárajú sektory národného hospodárstva.

Sektorová štruktúra rozlišuje

- a) *primárny sektor* – tvoria ho odvetvia, ktoré transformujú prírodné zdroje na základné suroviny a materiály (napr. ťažobný priemysel, poľnohospodárstvo, lesníctvo),
- b) *sekundárny sektor* – tvoria odvetvia ktoré spracúvajú výstupy primárneho sektora do podoby tovarov, ide teda o odvetvia spracovateľského priemyslu a stavebníctvo (potravinársky, textilný, odevný priemysel, elektronický priemysel),
- c) *terciárny sektor* – zahŕňa všetky druhy služieb (stravovacie, bankové, poisťovacie atď.). Tiež obchod, dopravu a spoje. Ide

o najrýchlejšie sa rozvíjajúci sektor z hľadiska inovácií, technológií a rozsahu,

- d) *kvarciárny sektor* – je tvorený oblasťami ktoré priamo neprodukurujú hodnoty ale sú pre ekonomiku dôležité a najčastejšie ich možno identifikovať pod pojmom verejné služby kam patrí veda a technika, výskum a vývoj, školstvo a zdravotníctvo apod..

Oblastná (územná) štruktúra vyplýva z územno-správneho členenia danej krajiny (v prípade SR napr. obce, VÚC), prípadne iné možnosti územného členenia, ako sú NUTS.

Na NUTS (z fr. Nomenclature of territorial units for statistics) nadväzuje delenie nomenklatúry územných štatistických jednotiek na menšie jednotky (na Slovensku sú to konkrétne okresy a obce), označované anglickým akronymom LAU (Local Administrative Units). Pôvodne existovali aj úrovne NUTS 4 a NUTS 5, ktorým dnes zodpovedajú jednotky LAU 1 a LAU 2. NUTS definuje minimálne a maximálne hranice počtu obyvateľov pre veľkosť regiónov, ktoré mu prislúchajú.

Členenie národného hospodárstva podľa ***klasifikácie produkcie***, slúži na kategorizáciu produktov pre potreby štatistického spracovania, na účely štátnej štatistiky, pri zostavovaní národných účtov , kategorizáciu v oblasti daní a odvodov a pod..

Cieľom je vytvorenie rovnorodých skupín ekonomických činností²⁸, vychádzajúcich z medzinárodne platných pravidiel. Napríklad európsky štandard pre členské krajiny Európskej únie je klasifikácia NACE (z fr. Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté européenne), čo je klasifikácia ekonomickej činnosti vydávaná Európskou komisiou..

---

²⁸ Predtým tzv. OKEČ

Tabuľka 6 : Klasifikácia produkcie

Kód	Názov
A	PRODUKTY POĽNOHOSPODÁRSTVA, POĽOVNÍCTVA A LESNÍCTVA A RYBOLOVU
B	ŤAŽBA A DOBÝVANIE
C	PRODUKTY PRIEMYSELNEJ VÝROBY
D	ELEKTRICKÁ ENERGIA, PLYN, PARA A STUDENÝ VZDUCH
E	DODÁVKA VODY; ODPADOVÉ VODY, NAKLADANIE S ODPADOM A OZDRAVOVACIE SLUŽBY
F	STAVBY A STAVEBNÉ PRÁCE
G	VEĽKOOBCHOD A MALOOBCHOD; OPRAVA MOTOROVÝCH VOZIDIEL A MOTOCYKLOV
H	DOPRAVA A SKLADOVANIE
I	UBYTOVACIE A STRAVOVACIE SLUŽBY
J	INFORMAČNÉ A KOMUNIKAČNÉ SLUŽBY
K	FINANČNÉ A POISŤOVACIE SLUŽBY
L	SLUŽBY V OBLASTI NEHNUTEĽNOSTÍ
M	ODBORNÉ, VEDECKÉ A TECHNICKÉ SLUŽBY
N	ADMINISTRATÍVNE A PODPORNÉ SLUŽBY
O	VEREJNÁ SPRÁVA A OBRANA; POVINNÉ SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE
P	VZDELÁVACIE SLUŽBY
Q	ZDRAVOTNÍCTVO A SOCIÁLNA POMOC
R	UMELECKÉ, ZÁBAVNÉ A REKREAČNÉ SLUŽBY
S	OSTATNÉ SLUŽBY
T	SLUŽBY DOMÁCNOSTÍ AKO ZAMESTNÁVATEĽOV; NEDIFERENCOVANÉ SLUŽBY SÚKROMNÝCH DOMÁCNOSTÍ POSKYTOVANÉ PRE VLASTNÚ POTREBU
U	SLUŽBY EXTRATERITORIÁLNYCH ORGANIZÁCIÍ A ZDRUŽENÍ

Zdroj: Štatistický úrad SR

6.2 Hospodárska politika

Vo všeobecnosti hospodárskou politikou možno označiť predstavy, a postupy štátu, pri zabezpečovaní ekonomických cieľov spoločnosti, najmä čo sa týka zvyšovania výkonnosti ekonomiky, a odstraňovania príčin a dôsledkov porúch v ekonomike.

Spojitosť pojmov *hospodárstvo* – vo význame národné hospodárstvo, a *politika* – chápaná ako metódy kolektívneho rozhodovania určitej skupiny ľudí, ktoré smerujú k dosiahnutiu cieľa, vysvetľuje pojem „hospodárska politika“, a to v dvoch rovinách, a ide o:

a) *teoretické vymedzenie* hospodárskej politiky

- skúma a vysvetľuje hospodárske procesy, prebiehajúce v spoločnosti v širšom kontexte,
- objasňuje fungovanie ekonomického systému, a všeobecne platné pravidlá hospodárskej činnosti,
- využíva poznatky ekonomickej teórie, a príbuzných vedných disciplín, ako aj empirické poznatky z predchádzajúceho ekonomického vývoja,
- ponúka vedecky zdôvodnené variantné prístupy pre riešenie konkrétnych situácií v ekonomike.

a) *praktické vymedzenie* hospodárskej politiky

- prostredníctvom vhodných nástrojov ovplyvňuje hospodárske procesy v ekonomike,
- zabezpečuje realizáciu vybraných opatrení smerujúcich k odstráneniu porúch,
- urýchljuje pozitívny vývoj hospodárstva.

Hlavnými nositeľmi hospodárskej politiky sú najmä

- *parlament*, ktorý vytvára právny rámec pre hospodárskopolitické rozhodnutia všetkých ďalších nositeľov hospodárskej politiky (príkladom je schvaľovanie zákona o štátnom rozpočte),
- *vláda*, ako hlavný koordinátor čiastkových politík, ktorá svojou činnosťou nezriedka presadzuje vlastné preferencie cieľov a opatrení hospodárskej politiky (v súvislosti s predošlým

príkladom, vláda vypracúva a predkladá návrh zákona o štátnom rozpočte do parlamentu),

- *centrálne banky*, ktorá má v tomto smere osobitné postavenie a jej úlohou je okrem inej regulácia menovej bázy, úrokových sadzieb, menového kurzu, a ďalších nástrojov menovej politiky, v snahe zabrániť vláde, aby podriaďovala peňažnú politiku krátkodobým cieľom.

Okrem toho, môžu do istej miery smerovanie hospodárskej politiky určovať tzv. *sféry vplyvu*²⁹, ktoré majú možnosť ovplyvňovať hospodárskopolitické rozhodovanie, a v neposlednom rade *nadnárodné organizácie*, či *zoskupenia*, ktoré na rôznych úrovniach obmedzujú autonómiu národnej hospodárskej politiky krajín, napríklad zapojených do rôznych stupňov integrácie (napr. SR v rámci členstva v EÚ).

Objektom hospodárskej politiky je reálny hospodársky systém – národné hospodárstvo. Presnejšie jeho organizácia a chod, hnaný ekonomickými javmi a dôsledkami vlastnej hospodárskej činnosti jednotlivých ekonomických subjektov - domácností, firiem, vlády a vplyvov zahraničia.

Cieľom hospodárskej politiky je zabezpečenie funkcií štátu – ekonomickej, politickej, sociálnej.

V závislosti od uplatňovanej hospodárskej koncepcie, politickej orientácie vlády a ekonomickej situácie, sa môžu jednotlivé hospodárske ciele odlišovať. Spravidla totiž reflektujú na zmeny v rozložení politických síl na stav ekonomiky, a v súčasnom globalizovanom svete aj na zmeny v medzinárodnej situácii. V ekonomickej teórii možno nájsť množstvo členení cieľov z rôznych hľadísk:

a) hľadisko hierarchie rozlišuje ciele:

- *základné*
- *strategické (odvodené)*
- *taktické*
- *operatívne*

---

²⁹ rozumej inštitúcie, alebo osoby, ale aj politické strany, odbory, veľké podniky, nadnárodné korporácie a iné záujmové skupiny ktoré sledujú vlastné individuálne ciele

b) podľa významu a komplexnosti identifikujeme ciele:

- *hlavné*
- *vedľajšie*
- *parciálne*

c) z časového hľadiska môže ísť o ciele:

- *krátkodobé (1 rok)*
- *strednodobé (1 – 5 rokov)*
- *dlhodobé (10 – 20 rokov)*
- *hyperdlhodobé* – sledovanie zámerov, ktoré budú pôsobiť do budúcnosti aj pre ďalšie generácie (výstavba sídlisk, letísk, diaľnic, priehrad...)

d) z hľadiska charakteru:

- *makroekonomické*
- *mezoekonomické*
- *mikroekonomické*

Základnú sústavu hospodársko-politických cieľov ktorú sledujú makroekonomické politiky vyspelých štátov sveta, a ktoré si bližšie rozoberieme v nasledujúcich kapitolách tvoria tradičné ciele, konkrétne :

- a) **ekonomický rast**, chápaný ako zvyšovanie výstupu (produktu) v ekonomickom systéme. Možno ho vnímať z krátkodobého hľadiska, ako zvyšovanie produkcie, kde jeho hranica je daná výrobným potenciálom ekonomiky³⁰. Alebo z dlhodobého hľadiska, ako rast produkcie, pri súčasnom zväčšovaní výrobných možností, ktoré vedú k posunu hranice produkčných možností, teda aj k rastu potenciálneho produktu. Snahy teda vo všeobecnosti vedú k čo najvyššej úrovni produktu, a rýchlemu tempu rastu ekonomiky.
- b) **cenová stabilita**, resp. stabilita cenovej hladiny je situácia, keď ceny a množstvo dopytovaných tovarov a služieb sú v maximálnej možnej miere určované pôsobením trhových síl. Cenová hladina sa meria v praxi za pomoci cenových indexov. Tie zachytávajú zmenu cien istého súboru tovarov a služieb medzi dvomi časovými úsekmi.

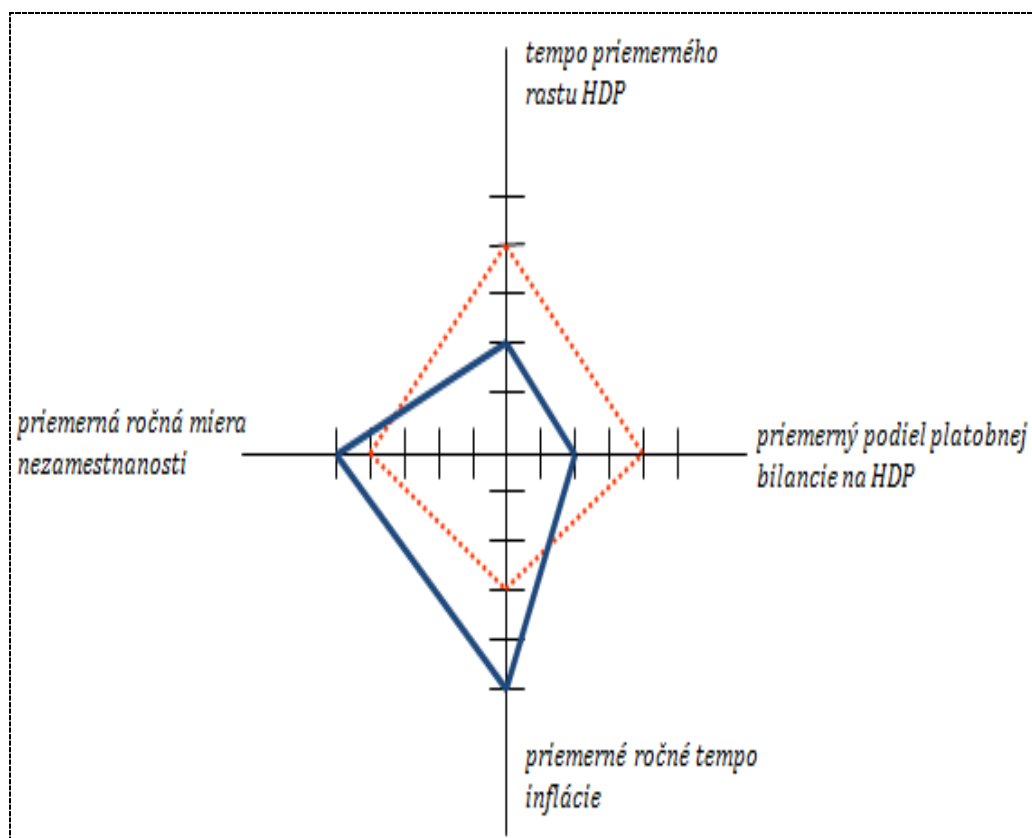
³⁰ predstavuje ho množstvo disponibilných zdrojov a technologických prostriedkov

Snahou štátnych autorít je zabezpečiť stabilnú, prípadne len minimálne sa zvyšujúcu cenovú hladinu.

- c) **rovnováha platobnej bilancie** v zahranično-obchodných vzťahoch. Opodstatnenosť vonkajšej ekonomickej rovnováhy stúpa s rozvojom globalizácie. Po technickej stránke sa veľký dôraz prikladá na vyrovnanosť platobnej bilancie, a stabilitu menového kurzu, a snaha ich udržania na požadovanej úrovni. Pri posudzovaní vonkajšej rovnováhy sa najčastejšie využíva saldo platobnej bilancie.
- a) **stabilita zamestnanosti**, to znamená vysoká zamestnanosť, resp. nezamestnanosť maximálne na úrovni dobrovoľnej nezamestnanosti, ešte inak povedané nízka miera nedobrovoľnej nezamestnanosti.

Na ilustráciu zmien hospodársko-politických cieľov sa používa tzv. *magický n-uholník*, kde každý z uhlov predstavuje jeden z vybraných makroekonomických cieľov, vo vzťahu k východiskovému bodu. My pre názornosť použijeme magický štvoruholník, kde budeme bližšie popisovať štyri základné makroekonomické ciele, ktoré sme si zadefinovali, a to cez ich merateľné ukazovatele, ktorými sú tempo priemerného rastu HDP, priemerná ročná miera nezamestnanosti, priemerné ročné tempo inflácie, a priemerný podiel platobnej bilancie na HDP.

Graf 12: Magický štvoruholník

Zdroj : Spracovala autorka

Vrcholy magického štvoruholníka zachytávajú dosahované makroekonomické veličiny v percentuálnom vyjadrení. Veličiny sa sledujú v určitých obdobiach (napr. môže sa viazať k obdobiu fungovania vlády v porovnaní s predchádzajúcou vládou, k fiškálnemu roku apod.). Spriemerované veličiny v uvedených obdobiach umožňujú hodnotiť stupeň úspešnosti stabilizačnej politiky, cez veľkosť obsahu štvoruholníka. Tvar štvoruholníka naznačuje, v ktorých oblastiach je politika štátu úspešnejšia a naopak, v ktorých je menej úspešná.

Tento ekonomický model je samozrejme len ilustratórny. Na záver treba dodať, že štát nemôže dosiahnuť priaznivý vývoj vo všetkých oblastiach súčasne. V každom prípade, má však štát na dosiahnutie stanovených cieľov celý rad nástrojov, o ktorých budeme bližšie hovoriť v nasledujúcich podkapitolách.

6.2.1 Nástroje hospodárskej politiky

Štát využíva vo svojej hospodárskej politike nástroje, ktoré majú zabrániť vzniku makroekonomických nerovnováh, a rovnako zabrániť ich prehĺbovaniu, pokiaľ už vznikli.

Na realizáciu cieľov hospodárskej politiky majú jej zodpovedné subjekty množstvo nástrojov, ktoré možno rozdeliť z hľadiska dôsledkov, napríklad na

- a) *bežné* (kvantitatívne) - nemenia správanie ekonomických subjektov, ani nevplyvajú na zmenu ekonomického systému. Ovplyvňujú však kvantitatívne vzťahy, ktoré sú dôležité pre ekonomické subjekty,
- b) *systémové* (kvalitatívne) - menia jednotlivé časti systému, dokonca aj celý systém. Spôsobujú zmenu správania ekonomických subjektov.

Alebo z hľadiska charakteru ich vplyvu, možno použiť nástroje

- a) *priame* - kedy rozhodnutie centrálného orgánu upravuje práva a povinnosti ekonomických subjektov, a pripúšťa, za neposlúchnutie možnosť uložiť sankcie (ochrana hospodárskej súťaže, clá, kvóty a pod.)
- b) *nepriame* - prostredníctvom činností, ktoré ovplyvňujú základné ekonomické vzťahy, sprostredkovane (úverové limity , úroková miera, ceny, mzdy, a pod.)

Hospodárska politika sleduje okrem spomínaných hlavných cieľov veľké množstvo parciálnych cieľov, a ako sme už naznačili, má k dispozícii celý rad nástrojov. Nesleduje však konkrétne vzťah jedného cieľa a jedného nástroja. Hľadá najvhodnejšie kombinácie nástrojov na dosiahnutie konkrétneho cieľa. V každom prípade, vzťahy medzi cieľmi a nástrojmi hospodárskej politiky sú komplikované, a to napríklad aj tým, že v jednom momente môže použitý nástroj negovať iný použitý nástroj (centrálne banky robí reštriktívnu politiku, vláda v tom istom čase expanzívnu politiku).

6.2.2 Fiškálna politika

Fiškálna³¹ politika predstavuje proces hľadania takých optimálnych opatrení vo verejných financiách, ktoré pomáhajú tmiť cyklické výkyvy vo vývoji národného hospodárstva a prispievajú k ekonomickému rastu. Hlavným nástrojom fiškálnej politiky je štátny rozpočet. Štátny rozpočet je štátny centralizovaný peňažný fond, bilancia príjmov a výdavkov, kde najvyšší a najvýznamnejší podiel príjmov tvoria dane. Zároveň však do rozpočtu plynú rôzne poplatky, clá, a iné nedaňové príjmy a transfery domáce i zahraničné. Výdavky štátneho rozpočtu smerujú najmä do nevýrobnej sféry (školsstvo, zdravotníctvo, sociálna oblasť, obrana, bezpečnosť, kultúra, a pod.). Úlohou fiškálnej politiky je regulovať kúpyschopný dopyt tak, aby dopyt bol v súlade so záujmami štátu, ktorými sú ekonomický rast, vysoká zamestnanosť a stabilné ceny.

Príjmy štátneho rozpočtu tvoria

- daňové príjmy ako sú dane priame (z príjmov), nepriame dane (zo spotreby), ale aj clá ktoré chápeme ako dane v širšom slova zmysle,
- nedaňové príjmy (pokuty, odvody, poplatky, príjmy z podnikania, úroky a pod.),
- granty a transfery (z domácich aj zahraničných zdrojov ako sú napríklad fondy EU).

Výdavky štátneho rozpočtu podľa ekonomickej klasifikácie členíme na

- bežné - štátne nákupy tovarov a služieb (predstavujú bežnú spotrebu),
- kapitálové - nákup kapitálových aktív (hmotného a nehmotného majetku ako investície),
- transfery (bežné aj kapitálové) iným verejným rozpočtom (obcí, VÚC, verejnoprávnych fondov a pod.), ale aj súkromnej sfére (dotácie, príspevky, finančné výpomoci a pod.).

Konečná bilancia rozpočtu, teda rozdiel medzi rozpočtovými príjmami a výdavkami (označujeme ako rozpočtové saldo), vedie k trom možným výsledkom hospodárenia štátneho rozpočtu:

---

³¹ Z lat. fiscus - rozpočet

- a) príjmy sa rovnajú výdavkom – *vyrovnaný rozpočet*
- b) príjmy sú vyššie ako výdavky – *prebytkový rozpočet*
- c) príjmy sú nižšie ako výdavky – *deficitný (schodkový) rozpočet*

Princíp fiškálnej politiky spočíva v cielenom riadení príjmov a výdavkov štátneho rozpočtu, za účelom ovplyvňovania agregátneho dopytu, zmeny hrubého domáceho produktu, nezamestnanosti a inflácie. Podľa toho, aké ciele práve vláda preferuje, to môže to byť

- **expanzívna fiškálna politika** – jej cieľom je zabezpečiť vhodnými opatreniami ekonomický rast, znížiť nezamestnanosť, a pod., alebo
- **reštriktívna fiškálna politika** ktorá má za úlohu napríklad tlmiť ekonomický rast a brániť inflačným tlakom.

Kritickým momentom tak expanzívnej, ako aj reštriktívnej politiky, je ich oneskorená účinnosť. Časové oneskorenie účinkov ktorejkoľvek z politík, môže byť dôsledkom oneskorených informácií, dlhotrvajúceho rozhodovacieho a legislatívneho procesu, oneskorenej realizácie opatrení a pod. V praxi to napokon môže znamenať to, že sa efekty politiky prejavujú v čase, keď už problém, ktorý mal byť riešený prakticky neexistuje, alebo sa pretransformoval do úplne inej podoby.

Nástroje fiškálnej politiky možno rozdeliť na:

- a) *automatické (zabudované) stabilizátory* - tieto slúžia na zabezpečenie stability a rovnovážneho vývoja ekonomiky automaticky aj v ďalších obdobiach od ich zavedenia. Automaticky napríklad regulujú agregátny dopyt tak, že v čase expanzie brzdia jeho rast, naopak, v čase recesie brzdia jeho pokles, čím sa de facto zmierňujú výkyvy v hospodárstve. Ide o
  - progresívne dane z príjmov, kedy daňová sadzba rastie s rastom daňového základu, a v situácii keď dôchodky rastú (hrozí dopytová inflácia), štát ich daňovým subjektom odčerpáva,
  - poistenie v nezamestnanosti, ktoré štát vyberá od zamestnaných subjektov, pre prípadné poskytovanie podpory v čase ich nezamestnanosti, či pre iné formy

sociálnej pomoci,

- štátny výkup poľnohospodárskych prebytkov, a subvencie k cenám poľnohospodárskych produktov (subvencie a štátny výkup rastú, keď ceny klesajú a naopak).

b) *zámerné (diskrétne) opatrenia*, ktorými vláda rieši záujmy ad hoc. Teda vyžadujú jednorazové rozhodnutie štátneho orgánu (vláda, parlament).

Napr. v období hospodárskeho rastu sa dane zvyšujú, s cieľom odčerpať od daňových subjektov väčšiu časť dôchodkov, v snahe spomaliť spotrebu a investičnú aktivitu. Dôvodom je aby štát predišiel prehriatiu ekonomiky a/alebo dopytovej inflácii. Naopak, v období hospodárskeho poklesu, sa zase dane znižujú, v snahe podporiť spotrebu a investície, ktoré zabezpečia potrebné tempo ekonomického rastu. Medzi *zámerné opatrenia* patria:

- zmeny daňových sadzieb,
- zmeny v štruktúre a vo výške výdavkov verejných rozpočtov (napr. zmeny v zákonoch o sociálnom zabezpečení),
- projekty verejnej zamestnanosti,
- verejné práce.

Práve ciele, ktoré chce vláda dosiahnuť určujú ktorý typ fiškálnej politiky použije, či *expanzívnu fiškálnu politiku* – v snahe podporiť ekonomický rast :

- *znižovanie daní, daňových sadzieb*, pričom potom domácnosti majú vyššie dôchodky a môžu realizovať dodatočné nákupy. Zvyšuje sa spotreba. Takisto podniky majú viac zdrojov na investície. Výsledkom toho je vysoký agregátny dopyt a ekonomický rast,
- *úľavy na daniach*, cielene zvyšujú rast disponibilných príjmov, s rovnakým efektom, ako v predchádzajúcom prípade,
- *priame štátne investície*, ako napr. výstavba ekonomickej infraštruktúry (stavby, diaľnice a pod.), znamenajú rast dopytu, čo podnecuje v konečnom dôsledku ekonomickú aktivitu, a ekonomický rast,
- *projekty verejných prác* s rovnakým efektom, ako v predošlom

prípade,

- *dotácie na investície* zo štátneho rozpočtu významným podnikateľským subjektom,

alebo reštriktívnu fiškálnu politiku – v snahe pribrzdiť ekonomický rast, napr. v čase prehriatia ekonomiky, vysokej inflácie a pod., prostredníctvom

- *zvyšovania daní, a zavádzania progresívnych daňových sadzieb*, v dôsledku čoho domácnosti majú nižšie dôchodky a znižuje sa spotreba. Podniky majú menej zdrojov na investície, ktoré týmto klesajú, klesá produkcia, klesá hrubý domáci produkt,
- *znižovania výdavkov štátneho rozpočtu*, či už na spotrebu alebo investície. V dôsledku znižovania dopytu zo strany štátu, prirodzene klesá agregátna ponuka, a pribrzdí sa ekonomický rast so všetkými s tým súvisiacimi negatívnymi prejavmi.

6.2.3 Monetárna politika

Hlavným realizátorom a garantom monetárnej politiky je centrálna banka, ako nezávislá inštitúcia.

Nástroje centrálnej banky na usmerňovanie bánk sú

- a) *priame (administratívne)*, čo znamená, že sú využívané adresne. Tieto selektívne administratívne opatrenia, smerujú ku konkrétnym finančným inštitúciám a ich účelom je riešenia konkrétnych problémov dotknutej inštitúcie. Patria medzi ne napr.
- *úverové kontingenty*, teda limity úverov, kedy centrálna banka určí maximálnu hranicu pre poskytovanie istého druhu investičného úveru, ktorý má banka v portfóliu,
  - *regulácia spotrebného úveru* (určenie maximálnej doby splatnosti, alebo konkrétnych špecifických podmienok poskytnutia spotrebného úveru),
  - *pravidlá likvidity* kedy centrálna banka priamo stanoví záväznú štruktúru aktív a pasív obchodných bánk a záväzných väzieb medzi nimi, ako napríklad podiel vlastného kapitálu v určitom pomere k celkovým aktívam, alebo minimálny podiel vkladov na poskytovaných úveroch,

- *povinné vklady* znamenajú povinnosť niektorých orgánov viesť účty a vykonávať finančné operácie výlučne prostredníctvom centrálnej banky,
- *odporúčania* v podobe výziev, či určitých dohôd medzi centrálnou bankou a konkrétnou obchodnou bankou pre zefektívnenie jej činnosti.

b) *nepriame (ekonomické)* – pôsobiace plošne na všetky bankové subjekty, s cieľom dosiahnuť určitý synergický efekt v ekonomike.

Centrálna banka môže využívať na reguláciu peňazí v ekonomike tri nástroje

- *diskontné pôžičky/ diskontnú sadzbu*, teda sadzbu za ktorú centrálna banka poskytne obchodným (komerčným) bankám dodatočné peňažné prostriedky v podobe úverov. Banky ich ďalej poskytujú podnikom, alebo individuálnym záujemcom a následne množstvo peňazí v obehu vplýva na mnohé javy v ekonomike,
- *operácie na voľnom trhu*, keď centrálna banka nakupuje, a predáva cenné papiere, čím rovnako ovplyvňuje množstvo peňazí v obehu a determinuje efekty podobné ako v predošlom prípade,
- *povinná minimálna miera bankových rezerv*, ktorú sú banky povinné bezúročne ukladať v centrálnej banke.

Výšku diskontnej sadzby (úroková sadzba, ktorá určuje výšku úroku, ktorý musia zaplatiť komerčné banky za úvery od centrálnej banky) stanovuje centrálna banka hlasovaním bankovej rady. Od úrokovej sadzby centrálnej banky, odvodzujú vlastné úrokové sadzby komerčné banky, pre pôžičky pre podniky a domácnosti. Preto, ak predstavitelia centrálnej banky vyhodnotia, že je príliš veľa peňazí v obehu (naznačuje to napr. rast inflácie), diskontnú sadzbu zvýši. Zvýšením úrokovej sadzby „zdražujú“ úvery, teda menej sa požičiava a menej peňazí sa dostáva do obehu. Zníženie diskontnej sadzby vedie k opačnému efektu.

Operácie na voľnom trhu predstavujú nákupy, a predaj štátnych cenných papierov centrálnou bankou (štátne pokladničné poukážky s dobou splatnosti do troch mesiacov, štátne obligácie s dobou

splatnosti nad 6 mesiacov). Dochádza k tomu napr. v situáciách, keď výdavky vlády sú vyššie ako príjmy, a v štátnom rozpočte sa vytvára deficit. Potom jedným z možných riešení, ako sa môže vláda dostať k príjmom na jeho vykrytie, je vydať vládne cenné papiere – dlhopisy. Ak tieto centrálna banka od štátu odkúpi, zvýši sa množstvo peňazí v obeh. Platí to aj pri obchodovaní krátkodobých cenných papierov obchodných bánk.

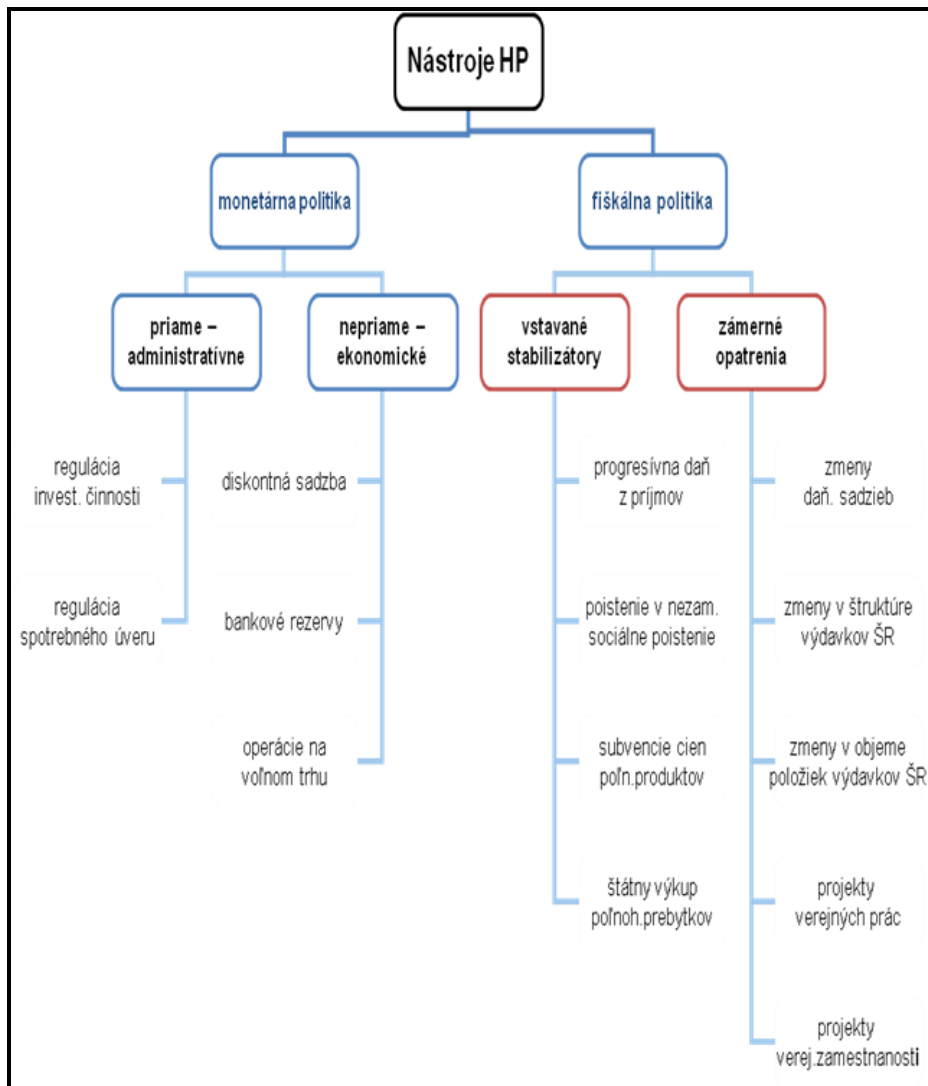
Ďalším nástrojom, ktorým centrálna banka môže ovplyvňovať množstvo peňazí v ekonomike, je *povinná miera bankových rezerv*. Banky sú povinné držať určité množstvo peňazí na krytie bežných výberov, a takisto určitú bezpečnostnú rezervu. Ak centrálna banka určí napr. povinnú mieru bankových rezerv na 10% , v praxi to znamená, že banky nesmú rozpožičať viac, ako 90% vkladov.³²

Opatrenia monetárnej politiky pôsobia na ekonomiku nepriamo, ovplyvňujú rozhodnutia obchodných bánk a ekonomických subjektov, teda v konečnom dôsledku aj agregátny dopyt.

---

³² Peniaze, ktoré banka rozpožičia sa však dostanú do iných bánk vo forme vkladov , ktoré sa rovnakým spôsobom stávajú súčasťou ponuky bankových peňazí, to znamená že dochádza k *multiplikovanej expanzii peňazí* – násobeniu bankových peňazí v obeh. Pozri bližšie Tabuľku č. 4

Graf 13: Nástroje monetárnej a fiškálnej politiky:

Zdroj : Spracovala autorka

6.2.4 Dôchodková politika

Znižovanie rozdielov v sociálnom postavení jednotlivca, rozdielov medzi bohatstvom a chudobou, veľmi úzko súvisí s nasmerovaním a stupňom využívania sociálnej funkcie štátu.

Dôchodková politika zahŕňa *mzdovú politiku a cenovú politiku*. Mzdy vystupujú ako najdôležitejšia zložka čo sa týka veľkosti dopytu, ceny zasa ovplyvňujú celkový rozsah zdrojov pre potenciálny ďalší dopyt. Regulácia dôchodkov (príjmov v rôznych podobách) ovplyvňuje celkový dopyt, a to tak v pozitívnom slova zmysle, ako aj negatívne. Zmena dopytu následne zasa vyvažuje cenovú hladinu a v konečnom dôsledku určuje sociálne rozdiely medzi jednotlivcami.

Ovplyvňovanie celkového dopytu teda spočíva v regulácii cenovej hladiny, miezd, podpôr v nezamestnanosti a sociálnych dávok, zisku, daní, odvodov a podobne.

Ovplyvňovaním nominálnych miezd vláda v prípade ich nízkej úrovne zabezpečuje udržanie vysokej zamestnanosti, a bráni vzniku nákladovej inflácie. Ovplyvňovaním nominálnych miezd smerom nahor zasa eliminuje sociálne rozdiely, čím predchádza potenciálnym občianskym nepokojom, avšak zároveň zabezpečuje rast spotreby a teda v konečnom dôsledku rast domáceho produktu a daňových príjmov.

Nástrojmi mzdovej regulácie je aj *daň z príjmov* vrátane jej korekčných inštitútov ako sú nezdaniteľná čiastka dane (daňové minimum), záporná daň, daňový bonus a pod.. Tiež *odvody* do fondov, ale napr. aj inštitút *minimálnej mzdy*³³. Činnosť štátu v tomto smere však do určitej miery ovplyvňujú odbory.

Ceny môže vláda ovplyvňovať nepriamo, napr. zmenami sadzieb nepriamych daní ktoré sú ich súčasťou (daň z pridanej hodnoty, spotrebné dane), ale aj priamo, ich usmerňovaním, ktoré spočíva v regulácii cien v oblasti prirodzených monopolov (výroba, prenos

---

³³ najnižšia cena práce, ktorú môže zamestnávateľ ponúknuť zamestnancovi, v zmysle ich sociálnej ochrany. Na Slovensku jej výšku určuje každoročne vláda nariadením

a rozvod elektriny, plynu, spracovanie ropy, telekomunikačné a poštové služby, železničná doprava a pod.).

Najčastejšie spôsoby regulácie cien sú:

úradné učenie cien, kedy cenový orgán stanoví napr. maximálnu cenu, alebo pevnú cenu,

vecné usmerňovanie cien spočíva v tom, že cenový orgán určí podmienky maximálneho rozsahu zvýšenia, alebo zníženia cien, maximálneho podielu premietnutia cien vstupov, záväzný postup pri tvorbe cien a pod.,

časové usmerňovanie cien, ak je určený minimálny časový predstih na oznámenie o pripravovanom zvýšení ceny tovarov a služieb, alebo minimálny čas, po uplynutí ktorého možno opakovane uskutočniť zvýšenie cien, eventuálne je časovo vymedzený zákaz opätovného zvýšenia ceny,

cenové moratórium čo je časovo obmedzený zákaz zvyšovania cien, s ohľadom na ceny pred účinnosťou moratória.

Mzdová politika a cenová politika teda využívajú sústavu nástrojov, ktoré sa snažia udržať pod kontrolou infláciu a eliminovať negatívne sociálne následky.

6.2.5 Obchodná a menová politika

Každá otvorená ekonomika vo väčšom, alebo menšom rozsahu participuje na medzinárodnom obchode. Úlohou vonkajšej obchodnej, a menovej politiky je regulácia tokov výrobkov, služieb a kapitálu, ktoré prechádzajú cez hranicu.

V súčasnej zahraničnoobchodnej politike možno identifikovať dva základné prístupy k zahraničnoobchodným partnerom, a to *diskrimináciu*, presnejšie povedané, rozdielne zaobchádzanie, najčastejšie v zmysle znevýhodňovania, alebo aj preferovania, teda poskytovanie výhod pri dovoze a vývoze. Preferencia jedného obchodného partnera, vždy znamená automatickú diskrimináciu

druhého obchodného partnera, a opačne. Hovoríme o protekcionizme v obchodnej politike.

V podstate môže štát zahraničnoobchodnú politiku zvoliť ako liberálnu, alebo protekcionistickú.

Liberálnou obchodnou politikou štát nechráni domáci trh, a tým ani domáce podniky pred konkurenciou zo zahraničia. Do istej miery ich týmto núti k vyššej efektívnosti využitia výrobných zdrojov. Na druhej strane však takto môže pri nevyrovnanej obchodnej politike, ktorá je s liberálnym prístupom spojená, ohroziť vlastný trh, a posilniť mnohé negatívne javy, ako príliv nežiaduceho tovaru, nekvalitného tovaru s nízkymi cenami, alebo v prípade neregulovaného vývozu spôsobiť nedostatok určitého sortimentu na domácom trhu, a v neposlednom rade vyvolať vysokú nezamestnanosť, ktorá s takýmto nevyváženým obchodom úzko súvisí.

Protekcionistickou (ochranárskou) obchodnou politikou štát chráni domáce podniky pred zahraničnou konkurenciou, bráni ich nezodpovednému správaniu pri neobmedzenej vývoznej politike, chráni domáci trh pred dovozom nežiaducich statkov. Ochrana spočíva v použití rôznych nástrojov protekcionistickej obchodnej politiky. Možnosťou je využitie

a) **priamych (administratívnych) nástrojov**, ako sú :

- *clá* – špecifické platby, ktoré štát vyberá pri prechode tovaru cez hranicu.³⁴ Ich úlohou je regulovať dovoz, alebo vývoz vybraných tovarov. Clo vlastne obmedzuje domácu spotrebu konkrétneho dovezeného tovaru, pretože zvyšuje jeho cenu,
- *dovozné prirážky, alebo zrážky* – sú navýšenia/zníženia colnej hodnoty vybraných tovarov,
- *kvóty* – administratívne obmedzenia, ktoré určujú maximálny objem tovarov, ktoré možno v určitom časovom úseku doviesť do krajiny, a to buď v absolútnom objeme dovážaných tovarov, alebo ako percentuálny podiel z domácej produkcie rovnakého produktu,
- *subvencie* – podpora štátu pri dovoze, alebo vývoze určitých statkov formou rôznych finančných úľav, príspevkov a pod.,

---

³⁴ z hľadiska teórie ide o tzv. „dane v širšom zmysle“ alebo „dane de facto“

- *embargo* – úplný zákaz dovozu, alebo vývozu určitých statkov,
- *iné neviditeľné prekážky* obmedzujúce zahraničný obchod, ako sú technické normy, hygienické normy, rôzne požiadavky na certifikáciu, podmieňovanie obchodu licenciami a pod.

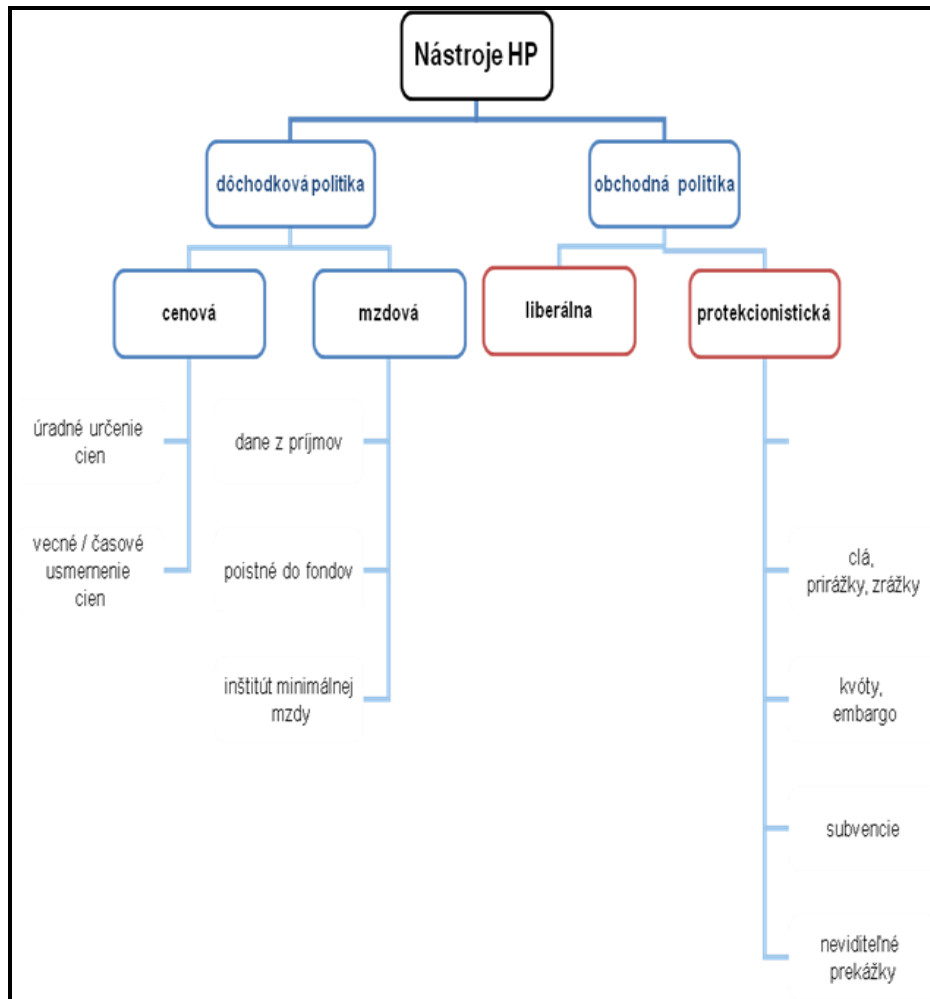
b) *trhovo orientovaných nástrojov*, ako:

- *intervencie na devízových trhoch* – centrálna banka môže aktívne ovplyvňovať výšku menového kurzu tým, že za národnú menu na devízovom trhu nakupuje zahraničné meny, alebo za zahraničné meny nakupuje menu národnú. Zníženie menového kurzu zlacňuje vývoz, čo pozitívne ovplyvní proexportnú politiku. Avšak v takej situácii zdražuje dovoz. Kameňom úrazu sú často dovážané suroviny, na ktoré je ekonomika odkázaná, a ktoré sa následne v podobe nákladov premietnu do cien tovarov,
- *opatrenia fiškálnej politiky*, alebo *monetárnej politiky*, ktoré sekundárne ovplyvňujú rovnováhu platobnej bilancie.

Osobitným opatrením, ktorým možno obmedziť, alebo podporiť medzinárodné obchodné vzťahy, je cielená zmena hodnoty meny. Devalvácia (znehodnotenie meny) vo vzťahu k obchodu, je opatrením obmedzenia dovozu, ktorý sa vďaka tomu stáva drahším. Naopak vývoz je v takom prípade lacnejší, teda môže znehodnotenie meny podporiť vlastnú ekonomiku, ak dokáže na situáciu zareagovať. U ekonomík, ktoré musia dovážať vstupy (ropa, zemný plyn, elektrická energia, ale aj investície, či pracovná sila) môže viesť napokon k veľkým ekonomickým problémom.

Otázkam meny a menových kurzov sa bližšie venujeme v kapitole 5.4.

Graf 14: *Nástroje dôchodkovej a obchodnej politiky*

Zdroj : Spracovala autorka

Kontrolné otázky:

1. Čím sa zoberá hospodárska politika?
2. Odprezentujte základnú sústavu hospodársko-politických cieľov na tzv. „magickom štvorholníku“.
3. Vysvetlite podstatu a použitie fiškálnej politiky.
4. Vysvetlite podstatu a použitie monetárnej politiky.
5. Vysvetlite podstatu a použitie dôchodkovej a obchodnej politiky.

7 EKONOMICKÝ RAST A EKONOMICKÝ CYKLUS

7.1 Makroekonomické ukazovatele hospodárskeho rastu

Aby sme dokázali pochopiť mechanizmus makroekonomických javov a súvislosti medzi nimi, je potrebné pochopiť obsahovú stránku pojmu „agregátny“. Pojmy ako agregátna ponuka, agregátny dopyt, agregátny trh, agregátny ukazovateľ, naznačujú pôsobenie makroekonomických síl.

Ak v predchádzajúcej časti sme rozobrali správanie sa jednotlivých subjektov v ekonomike, a ich spotrebné výdavky, sumarizáciou uvedených čiastkových položiek spotreby dostaneme súhrnnú, čiže agregátne spotrebu, ktorá vyjadruje použitie národného produktu resp. dôchodku.

Makroekonómia teda pracuje so súhrnnými veličinami, ktoré majú schopnosť, z rôznych hľadísk vyjadriť výsledky ekonomiky ako jedného celku.

V tejto súvislosti, kľúčovú úlohu zohrávajú makroekonomické agregáty - makroekonomické ukazovatele.

Makroekonomické ukazovatele sú veličinami, ktoré sú schopné vyjadriť výsledky ekonomiky ako celku, z konkrétneho špecifického hľadiska. Ich význam spočíva v možnosti poznať stav, a vývoj vlastnej ekonomiky (pre vládu, občanov, zahraničných partnerov) a porovnávať ju s ostatnými štátmi.

Hrubý domáci produkt (HDP)

(Gross Domestic Product – GDP)

HDP je vyjadrením trhovej hodnoty všetkých finálnych statkov, vyprodukovaných v danej ekonomike za dané časové obdobie.

Ak hovoríme o finálnych statkoch, hovoríme o statkoch ktoré slúžia na finálnu spotrebu, na investície a vývoz, nie o medziproduktoch.³⁵ Inak by došlo k viacnásobnému započítavaniu. Hodnota finálnych statkov je

---

³⁵ finálnym statkom je napr. vyexpedovaný časopis, nie papier a farby vyrobené na vytlačenie tohto časopisu

vyjadrená v trhových cenách, za ktoré ich spotrebitelia nakupujú, a preto je možné ich štatisticky zachytiť. Výnimku môžu predstavovať statky, ktoré neprechádzajú oficiálnym trhom, ako je práca v domácnosti, či tieňová ekonomika, ktorých hodnotu dokážu štatistici iba odhadovať.

Je potrebné tiež zdôrazniť, že do HDP sú zahrnuté finálne statky vyrobené spravidla na území jedného štátu, bez ohľadu na to, kto je vlastníkom výrobných faktorov. Môže teda ísť tak o rezidentov, ako aj nerezidentov. Rozhodujúce je iba to, že statky boli vyrobené na území tohto štátu, a to spravidla za jeden rok (z hľadiska štatistického zisťovania prichádzajú však do úvahy aj kratšie časové obdobia, ako mesiac, štvrťrok).

Meranie HDP

HDP pozostáva z vyprodukovaného množstva rôznych statkov, ktoré sú často navzájom neporovnateľné (autá, prístroje, potraviny, lieky atď). Preto sa logicky jeho výška vypočítava v peňažných jednotkách. V praxi sa jednotlivé statky ocenia a sčítajú. Túto úlohu plnia štatistické úrady, ktoré zbierajú potrebné informácie od jednotlivých subjektov trhu. V skutočnosti však v ekonomike prebiehajú aj také ekonomické činnosti, ktoré štatistické úrady nezachytia. Ide najmä o nelegálne aktivity, keď potom prostredníctvom „nelegálnych“ peňazí legálnu ekonomiku ovplyvňujú (príjmy a výdavky v rámci drogovej činnosti, prostitúcie, pašovania, čierneho trhu a pod). Preto sa v štatistikách objavuje aj odhad HDP v tzv. „tieňovej ekonomike“.

Metódy výpočtu HDP

Výšku HDP môžeme zistiť tromi metódami

- a) výdavkovou metódou
- b) dôchodkovou metódou
- c) produkčnou (výrobnou) metódou

a) Výdavková metóda výpočtu HDP

Prostredníctvom výdavkovej metódy zistíme výšku HDP tak, že spočítame všetky výdavky, vynaložené na nákup finálnych statkov, teda:

$$HDP = C + I + G + NX$$

kde

C (*Consumption*) sú výdavky domácností na osobnú spotrebu. Predstavujú tú časť dôchodkov obyvateľstva, ktorá bola v sledovanom období vynaložená na nákup spotrebných statkov, presnejšie na statky *krátkodobej spotreby* (potraviny, odevy a pod.), alebo statky *dlhodobej spotreby* (autá, počítače a pod.), prípadne na nákup *služieb*.

I (*Investment*) predstavujú použitie zásob, resp. akumulovaného kapitálu na investície. Ekonomické investície predstavujú získanie *fyzického kapitálu*, ktorými rozširujeme (alebo nahrádzame) existujúci kapitál, napr. výstavbou, nadobudnutím, alebo výrobou nových investičných statkov. Môže teda ísť o investície do *fixného kapitálu* (základných prostriedkov ako sú strojno-technologické zariadenia, budovy, stavby, dopravné prostriedky), alebo investície do *zásob* (obežné prostriedky).

Finančné investície zasa predstavujú peňažné výdaje na nákup *úverových cenných papierov* (obligácie, zmenky), *majtkových cenných papierov* (akcie, podielové listy), alebo na *poskytnutie pôžičiek* prinášajúcich finančný profit v podobe úroku.

G (*Government*) sú výdavky vlády (štátu) na *spotrebu* (teda nákup tovarov a služieb do školstva, zdravotníctva, na obranu, bezpečnosť, platy štátnych zamestnancov, zamestnancov vo verejnom záujme a pod.), a *investičné výdavky* (výstavba diaľnic, výstavba a nákup nehnuteľného majetku a pod.). Do výdavkov pre účely výpočtu HDP sa však nezapočítavajú transfery medzi

jednotlivými subjektmi verejného sektora, či transfery medzi súkromným a verejným sektorom (dotácie, sociálne dávky, podpory a pod.).

NX (*net Export*), teda čistý export je rozdiel medzi exportom (statky vyvezené do zahraničia) a importom (statky dovezené zo zahraničia), v peňažnom ocenení za určité časové obdobie. Čistý export, respektíve jeho saldo má podobu prebytku, alebo schodku príjmov zo zahraničia za vyvezené tovary a služby, vo vzťahu k výdavkom za dovezené tovary a služby. Prebytok, alebo schodok, označujeme pojmami *aktívne saldo*, alebo *pasívne saldo* platobnej bilancie krajiny.

Problémom pri výpočte HDP výdavkovou metódou môže byť existencia nepriamych daní (daň z pridanej hodnoty a spotrebné dane), ktoré spôsobujú rozdiel medzi cenou, ktorú na trhu platia spotrebitelia, a tou, ktorá plynie výrobcovi. Z toho dôvodu sa HDP počíta buď vrátane nepriamych daní, teda v trhových cenách, alebo bez započítania nepriamych daní, to znamená v cenách výrobných faktorov.

b) Dôchodková metóda

Výkonnosť ekonomiky sa meria a vyjadruje aj pomocou príjmov (dôchodkov) jednotlivých subjektov. Subjekty získavajú rôzne formy dôchodkov, preto HDP môžeme vypočítať ako ich súčet :

$$HDP = w + i + R + T + A + PI + CP$$

kde sú

- ***w*** - *mzdy a platy zamestnancov* (hrubé, teda vrátane daní a odvodov),
- ***i*** - *čisté úroky* (čistý výnos z úverových vzťahov, resp. rozdiel medzi prijatými a platenými úrokmi),

- **R** - *renty* (dôchodok tých, ktorí prenajímajú pôdu, budovy, zariadenia, alebo iné prostriedky na výrobu),
- **T** - *nepriame dane*, ktorými sú daň z pridanej hodnoty a spotrebné dane, ako súčasť cien výrobkov a služieb produkovaných firmami,
- **A** - *amortizácia*, teda odpisy kapitálových statkov,
- **PI** - *dôchodky živnostníkov a iné dôchodky* (ako sú príjmy slobodných povolání, dôchodky roľníkov a pod.),
- **CP** - *zisk podnikov pred zdanením* (hrubý zisk – rozdiel medzi zdaniteľnými príjmami a daňovými výdavkami).

Dôchodková metóda slúži na porovnanie výsledkov HDP zostavených produkčnou metódou.

c) Produkčná (výrobná) metóda

Hrubý domáci produkt touto metódou sa vypočíta tak, že sa spočítajú pridané hodnoty na jednotlivých stupňoch výroby, a nepriame dane (daň z pridanej hodnoty a spotrebné dane). Pridanou hodnotou pritom rozumieme, v peniazoch vyjadrenú hodnotu, ktorá bola v konkrétnej výrobnej etape k hodnote daného statku pripočítaná.

Príklad

Vráťme sa k výrobe už spomínaného papierového časopisu, a to až na úplný začiatok. Lesný závod vyťaží drevo, vytvorí hodnotu 1000 eur a predá drevo drevárskemu závodu za 1000 eur. Ten drevo spracuje a predá papierňam za 1300 eur, teda zvýši hodnotu dreva o 300 eur. V papierňach sa drevo spracuje na papier, ktoré následne predajú tlačiarňam za 2000 eur, teda pridajú hodnotu 700 eur. Tlačiarne natlačia časopisy a rozdistribuuju ich predajcom od ktorých zinkasuju 2400 eur, kde pridanú hodnotu predstavuje 400 eur. Predajcovia rozpredajú všetky dodané časopisy konečným spotrebiteľom v celkovej cene 2900 eur, teda ich pridanou hodnotou bude 500 eur.

1000+300+700+400+500= 2900 – sčítanie pridaných hodnôt

Pripočítaním nepriamych daní ku uvedeným pridaným hodnotám získame HDP v cenách trhových.

Všetkými troma spomenutými metódami, možno s určitou štatistickou odchýlkou zistiť výšku HDP, v trhových – v bežných cenách a proti tomu vyjadrenie v stálych cenách.

Pre výpočet HDP berieme do úvahy reálnu produkciu vyjadrenú v trhových cenách. Ceny tovarov a služieb pri porovnávaní HDP v dlhodobejšom horizonte, sa však môžu zvyšovať (inflácia), alebo znižovať (deflácia). V trhových – v *bežných cenách* vyjadrený HDP nazývame **nominálny HDP**. Keďže vplyv inflácie, alebo deflácie pri dlhodobejšom porovnávaní HDP jeho skutočnú zmenu skresľuje, vypočítava sa aj **reálny HDP**. Ide o agregátny ukazovateľ vyjadrený v tzv. *stálych cenách*, čo sú ceny predchádzajúceho referenčného obdobia, resp. ceny vypočítané reťazením objemov s použitím referenčného roka (v SR je to dnes rok 2005).

Reálny HDP je najčastejšie využívaným ukazovateľom, používaným na porovnanie jednotlivých ekonomík.

Takáto kvantifikácia vychádzajúca z reálnych údajov, nám dáva obraz o **reálnom produkte**. V praxi sa však kvantifikuje aj **potenciálny produkt**, teda taký, ktorý by bolo možné dosiahnuť pri optimálnom využití³⁶ techniky a technológií, daného počtu obyvateľstva, za predpokladu prirodzenej miery nezamestnanosti, a bez inflačných tlakov. Berie teda do úvahy výrobnú kapacitu krajiny. Porovnanie oboch, potom dáva objektívny obraz o danej ekonomike.

Potenciálny produkt závisí od množstva výrobných faktorov a ich efektívnosti. Výška potenciálneho produktu sa zisťuje pri analýzach aktuálneho vývoja ekonomiky, a stanovovaní prognóz budúceho vývoja. Potenciálny produkt je spravidla vyšší ako reálny, a rozdiel medzi nimi predstavuje stratu príležitostí pre zlepšenie parametrov danej ekonomiky. Tento rozdiel medzi potenciálnym a reálnym produktom označujeme pojmom **produkčná medzera**.

Produkčná medzera je definovaná, ako percentuálna odchýlka celkového produktu ekonomiky od jeho potenciálnej úrovne. Ide o kľúčový indikátor stavu ekonomiky, avšak kým celkový produkt ekonomiky je v princípe možné merať (najčastejšie používaný

---

³⁶ nejde o absolútne najvyššie možné využitie zdrojov, ale dlhodobo udržateľné využitie zdrojov.

ukazovateľ je hrubý domáci produkt), potenciálny produkt je hypotetická, nemerateľná veličina, založená na báze odhadov.

Čistý domáci produkt (ČDP)

(Net Domestic Product – NDP)

Ako sme už naznačili, súčasťou HDP sú investície (prírastok kapitálu) v danom období. Ak berieme do úvahy napr. fyzický kapitál (budovy, stroje, zariadenia), v priebehu ich používania dochádza k jeho fyzickému a morálnemu opotrebeniu. Účtovne sa potom evidovaná hodnota spotrebovaných a opotrebovaných kapitálových (investičných) statkov znižuje prostredníctvom odpisov. Hovoríme o ich *amortizácii*. Čistý domáci produkt predstavuje vlastne HDP zmenšený o amortizáciu (A).

$$\text{ČDP} = \text{HDP} - A$$

Hrubý národný produkt (HNP)

(Gross National Product – GNP)

Vo všeobecnosti sa výroba môže viazať k miestu produkcie, bez ohľadu na to, kto je vlastníkom výrobných faktorov, alebo k výrobným faktorom, bez ohľadu na to kde sa nachádza miesto produkcie. Prvý prípad sa viaže k HDP, ktoré sme už popisovali. Ten druhý hovorí hrubom národnom produkte. HNP teda nerozlišuje, na akom území boli statky vyprodukované, ale ktorému štátu tieto výrobné faktory sú príslušné, resp. rezidentom ktorého štátu je majiteľom výrobných faktorov.

HNP predstavuje *celkové množstvo vyrobených konečných výrobkov a poskytnutých služieb, ktoré vytvorili výrobné faktory občanov určitého štátu za určité časové obdobie (spravidla za jeden rok), doma i v zahraničí.*

Základom pre výpočet HNP je HDP, ktorý sa koriguje o výsledky finančných vzťahov so zahraničím. Inak povedané, odpočítajú sa od neho príjmy zahraničných výrobných faktorov nadobudnuté na území

sledovaného štátu, a pripočítajú sa príjmy domácich faktorov zo zahraničia.

$$\text{HNP} = \text{HDP} \pm \text{saldo osobných príjmov} \pm \text{saldo kapitálových príjmov}$$

Pod pojmom „saldo“ rozumieme účtovný zostatok, inak povedané rozdiel medzi príjmami a výdavkami. V prípade ak príjmy zo zahraničia sú vyššie ako výplaty príjmov do zahraničia, hovoríme o aktívnom salde a vo vzorci je označené znamienkom „+“, v opačnom prípade, ak príjmy zo zahraničia sú nižšie ako výplaty príjmov do zahraničia, ide o pasívne saldo a vo vzorci je označené znamienkom „-“.

Čistý národný produkt (ČNP)

(Net National Product – NNP)

Obdobne, ako čistý domáci produkt, čistý národný produkt predstavuje vlastne hrubý národný produkt, zmenšený o amortizáciu, teda o hodnotu spotrebovaných a opotrebovaných statkov.

$$\text{ČNP} = \text{HNP} - A$$

Národný dôchodok (ND)

(National Income – NI)

Národný dôchodok je súhrnom všetkých dôchodkov, ktoré plynú z využívania výrobných faktorov za jeden rok. Je podobne, ako hrubý národný produkt vypočítaný dôchodkovou metódou. Teda ide o súhrn dôchodkov, ktoré získali vlastníci výrobných faktorov. V modeli jednoduchej uzavretej ekonomiky sa oba ukazovatele rovnajú. Odlišnosť možno naznačiť len v tom, že národný produkt sleduje tok hmotný, zatiaľ čo národný dôchodok je vyjadrením protichodného peňažného toku.

Žiaden, z dosiaľ uvedených makroekonomických agregátov, nie je reprezentantom celkového národného bohatstva. Zahŕňajú totiž iba novovytvorenú hodnotu v sledovanom období, ale neobsahujú naakumulované výsledky predošlých období. Takisto sa v nich neodráža hodnota voľného času, ktorá je tiež svojim spôsobom mierou sociálneho blahobytu, rovnako ako zdravie, kvalita životného prostredia, či kriminalita. Preto sa čoraz viac používa v makroekonomickej komparácii pojem „čisté ekonomické bohatstvo“.

Čisté ekonomické bohatstvo (alebo tiež „čistý ekonomický blahobyť“)

(Net economic welfare – NEW)

Čistý ekonomický blahobyť, resp. bohatstvo je upravené meradlo hrubého domáceho produktu, a navyše obsahuje tie statky, ktoré priamo ovplyvňujú subjektívne vnímanie ekonomického blahobytu, nad rámec vyčísleného HDP. Pripočítavame k nemu teda položky, ktoré k ekonomickému bohatstvu prispievajú, zvyšujú ho, ale do oficiálneho hrubého domáceho produktu sa nezapočítavajú, a zároveň odpočítavame položky, ktoré neprispievajú k blahobytu, resp. bohatstvu, alebo ho znižujú. Potom sa

pripočítavajú napr. v oficiálnych štatistikách nezachytené:

- tovary a služby produkované v domácnostiach pre domácnosti,
- produkcia nelegálnej ekonomiky,
- rast kvality a úžitkových vlastností statkov,
- hodnota voľného času, a pod.

a *odpočítavajú* napr. náklady na sanáciu negatívnych *externalít* (znečistenie ovzdušia, vody, pôdy, rôzne zdravotné riziká, alebo škody na majetku spôsobené týmito externalitami), ale napríklad aj preľudnenie v niektorých oblastiach, a s tým spojené dopravné problémy a mnohé ďalšie negatívne náklady, ktoré neprispievajú k ekonomickému blahobytu, naopak znižujú ho.

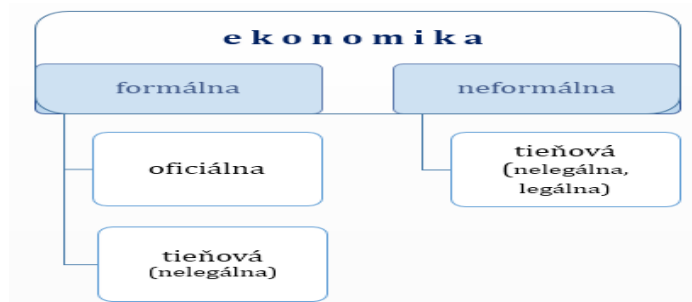
7.2 Tieňová ekonomika

Pod pojmom tieňová ekonomika (tiež označovaná ako „skrytá“, „podzemná“, „šedá“ a pod.), by sme našli širokú škálu výrobných a nevýrobných činností, o existencii ktorých niet pochýb. Napriek tomu, ich produkt ako keby neexistoval, pretože nie je zachytený v oficiálnych štatistikách a neplatia sa z neho dane. Pritom mnohé prejavy takejto činnosti sú v spoločnosti z rôznych dôvodov akceptované.

Z hľadiska spoločenskej akceptácie by sme mohli tieňovú ekonomiku rozlišovať takto:

- a) *legálna* – predstavuje aktivity, ktoré žiadne predpisy nezakazujú, nepostihujú, ale ani neexistuje povinnosť o nich oficiálne inštitúcie informovať. Ide napríklad o svojpomoc v domácnostiach pri stavebnej činnosti, remeselnej činnosti, predaj alebo výmena poľnohospodárskej nadprodukcie domácností, „susedská výpomoc“ a pod.
- b) *nelegálna* – ekonomická činnosť, ktorá nie zákonom dovolená, alebo je trestnou činnosťou. Môže ísť o ekonomiku
  - *formálnu*, kedy pod zdanlivo legálnymi aktivitami registrovaných subjektov sú vykonávané nelegálne činnosti (nelegálne zamestnávanie v štandardných podnikateľských subjektoch, krátenie daní a pod.)
  - *neformálnu*, ak ekonomické aktivity vykonávajú neoprávnené osoby, neoficiálne ekonomické činnosti vykonávajú bez príslušného podnikateľského oprávnenia, napr. živnosti (typickými príkladmi sú tzv. „fuškári“ v stavebníctve, údržbe, ale aj kaderníci, maséri a pod.). Alebo ide o výsostne nežiaduce nelegálne ekonomické aktivity, presnejšie trestnú činnosť (obchod so zbraňami, drogová trestná činnosť, obchod s bielym mäsom a podobne), ktoré sa často označujú prívlastkom „čierna“ ekonomika.

Graf 15: *Identifikácia tieňovej ekonomiky*

Zdroj : Spracovala autorka

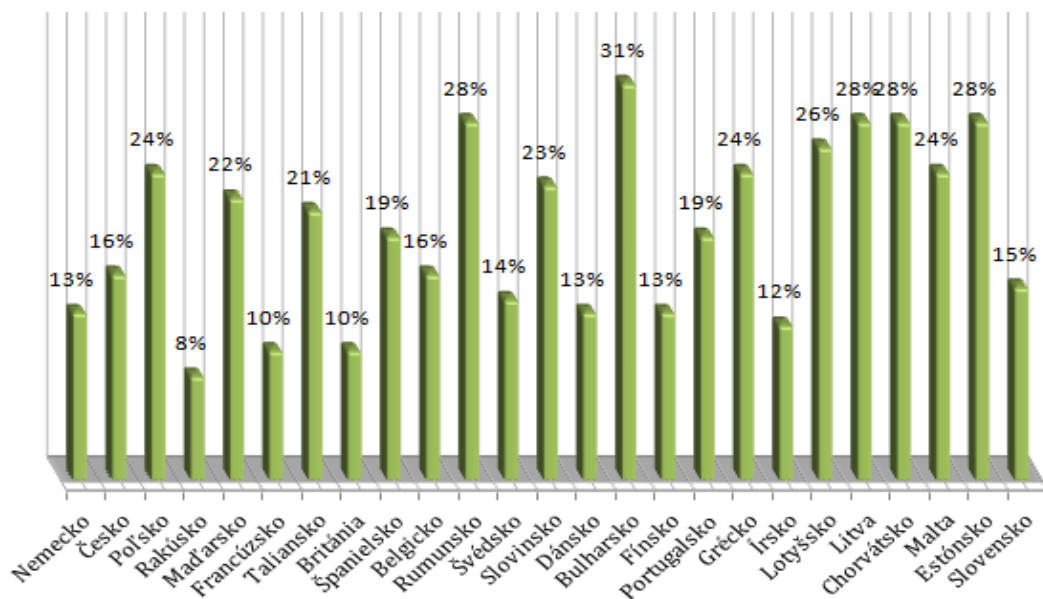
Kvantifikovať rozsah tieňovej ekonomiky nie je jednoduché. Možno ale vychádzať z vývoja makroekonomických ukazovateľov, z prieskumov. Vždy je to však založené len báze odhadov. Napriek tomu sa odhady rozsahu tieňovej ekonomiky vypracúvajú, a to tak štatistickými úradmi jednotlivých krajín, ako aj rôznymi nezávislými nadnárodnými i národnými inštitúciami.

Pre odhad rozsahu tieňovej ekonomiky a jej jednotlivých komponentov sa používajú rôzne metódy postavené viac menej na odhadoch ako napríklad metóda bilancovania práce, miestne zisťovania a prieskumy zamerané na nákupy obyvateľstva bez potvrdenky, porovnávanie oficiálnych príjmov a skutočnej spotreby a pod.

Aj keď tieňová ekonomika je vo väčšine prípadov považovaná za nežiaduci spoločenský jav, do istej miery má aj pozitívny vplyv na ekonomiku. Príjmy z takejto činnosti sú totiž spravidla použité na spotrebu, čím zvyšujú životnú úroveň dotknutých subjektov. Zvýšená spotreba sa premietá v ekonomickom raste a okrem toho že už priamo práca v tieňovej ekonomike zvyšuje neoficiálnu zamestnanosť, ekonomický rast zabezpečuje ďalšiu ponuku oficiálnych pracovných miest, čo sa následne premietne v poklese miery nezamestnanosti.

Graf 16: *Odhady tieňovej ekonomiky krajín EÚ v % HDP (rok 2013)*

Zdroj : A.T, Kearney Korea Inc³⁷

³⁷ https://www.google.sk/search?q=shadow+economy+in+europe+2013&source=lnms&sa=X&ei=FelzUrT5POej4ATdyICoAQ&ved=0CAgQ_AUoAA&biw=1366&bih=667&dpr=1

7.3 Agregátna ponuka a agregátny dopyt

Agregátna ponuka

Agregátna ponuka predstavuje množstvo statkov, ktoré sú všetci dodávatelia na trhu ochotní (schopní) vyprodukovať, pri rôznych úrovniach priemerných cien na agregátnom trhu. Funkcia agregátnej ponuky má dve podoby³⁸. V krátkodobom horizonte je to funkcia rastúca, z dlhodobého hľadiska je to priamka kolmá na vodorovnú os. Prečo je to tak? Dlhodobá agregátna ponuka naznačuje totiž produkčnú kapacitu ekonomiky, bez ohľadu na rast cenovej hladiny:

- stúpajúca krivka agregátnej ponuky (Graf č. 17) v krátkom období reaguje pozitívne na vzostup cenovej hladiny. Dôvodom je, že v podnikoch sú určité náklady, ktoré sú z krátkodobého hľadiska fixné (napr. mzdy, suroviny nakúpené na sklad a pod.). Potom je výhodné, pri zvyšovaní agregátneho dopytu zvyšovať ceny, súčasne s rastom výroby a predaja produkcie.
- v dlhšom období sa aj fixné nákladové položky prispôbujú vývoju cenovej hladiny. Nanovo sa dojednávajú mzdy, platy, výška nájmov, ceny surovín a pod., a teda dochádza k rastu nákladov podľa vyšších cien. V dostatočne dlhom období sa napokon všetky náklady prispôbujú rastu cenovej hladiny (zvyšujúcej sa inflácii), a teda krivka agregátnej ponuky sa stáva vertikálnou (Graf č. 18).

V dlhodobom období je agregátna ponuka určená výrobnou (produkčnou) kapacitou, teda závisí od

a) **potenciálneho produktu**. Potenciálny produkt, ako sme už v predchádzajúcej časti vysvetlili, predstavuje hrubý domáci produkt vytvorený za predpokladu optimálneho využitia

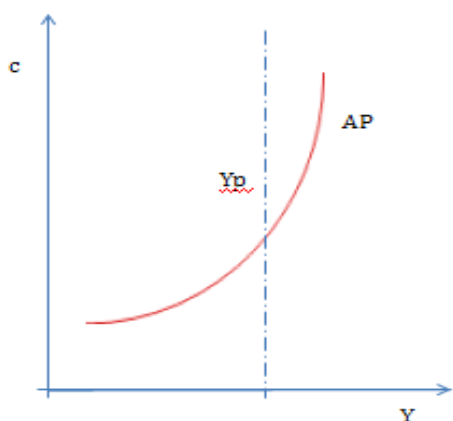
---

³⁸ Dodnes sú medzi keynesovcami a neoklasikmi názorové rozdiely o tvare krivky agregátnej ponuky, v konečnom dôsledku sa však zhodujú v tom, že krivka agregátnej ponuky je vo veľmi dlhom období vertikálna

výrobných faktorov, ktoré má ekonomika k dispozícii. Potenciálny produkt však závisí nie len od množstva výrobných faktorov (od výrobnéj kapacity ekonomiky), ale aj od efektívnosti ich využitia (prínosy sú vyššie ako náklady).

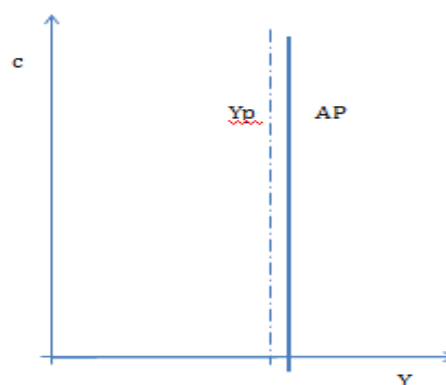
b) **vývoja cien a miezd.** Ich výška môže byť ovplyvnená samotným trhom, ale priamy dosah na ne má aj politika štátu, najmä čo sa týka stanovovania minimálnej mzdy, a/alebo regulácia cien v niektorých (najmä strategických) odvetviach.

Graf 17: krivka AP v krátkom období
krivka AP

Graf 18: dlhodobá

krivka AP

kde

c - cenová hladina (pre všetky tovary)

Y - reálny agregátny produkt (napr. HDP vyjadrený v stálych cenách = cenách zvoleného obdobia), ako výstup celej ekonomiky (napr. reálny HDP)

Y_p - potenciálny produkt

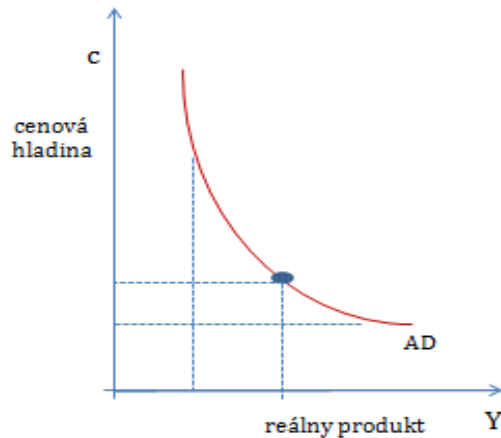
AP - krivka agregátnej ponuky.

Agregátny dopyt

Agregátny dopyt sa do určitej miery podobá bežnému dopytu po niektorom statku na trhu. Avšak, kým v prípade dopytu po vybranom statku, je tento vyjadrením vzťahu medzi cenou a požadovaným

(dopytovaným) množstvom, agregátny dopyt je vyjadrením vzťahu medzi cenovou hladinou v ekonomike a množstvom statkov, ktoré sú pri danej cenovej hladine ochotné všetky subjekty nakupovať. Inak povedané, ide o súhrn všetkých dopytov v ekonomike (na agregátnom trhu). Ceteris paribus funkcia agregátneho dopytu je klesajúca.

Graf 19: *Krivka agregátneho dopytu*

kde

c - cenová hladina

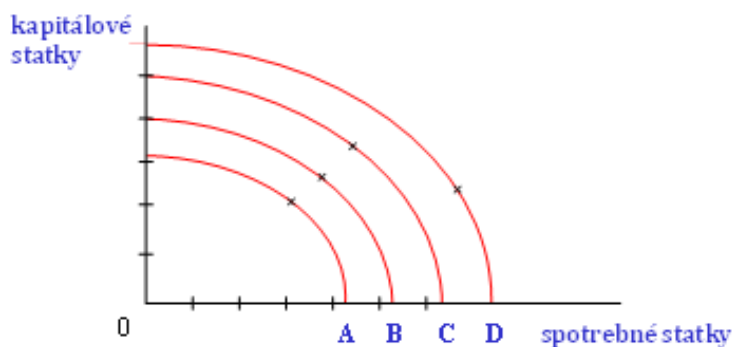
Y - reálny agregátny produkt (napr. HDP vyjadrený v stálych cenách = cenách zvoleného obdobia) ako výstup celej ekonomiky (napr. reálny HDP)

AD - krivka agregátneho dopytu

7.4 Ekonomický rast

Cieľom akejkoľvek ekonomickej činnosti je dosiahnutie čo najvyššej možnej životnej úrovne, ktorú sprevádza rast spotreby a investícií. Tieto efekty vyplývajú z vysokého ekonomického rastu. Formálne ekonomický rast chápeme ako zvyšovanie reálnej produkcie danej ekonomiky v čase a je jedným z najdôležitejších ukazovateľov úrovne a jej rozvoja. Naznačuje, ako účinne sa darí ekonomike využívať disponibilné zdroje, teda hmotný kapitál, ľudské zdroje, prírodné zdroje a dnes už aj moderné technológie. Pomocou hranice produkčných možnosti možno ekonomický rast ilustrovať, ako posun krivky smerom hore.

Graf 20: Zmeny hranice produkčných možností

kde

A - krajina je málo rozvinutá,

B, C - krajina v období industriálnom,

D - krajina v postindustriálnom období.

Teórie o možnostiach ekonomického rastu, sa v historických súvislostiach menili. Klasickí ekonómovia napr. zdôrazňovali význam pôdy pre ekonomický rast, keď vychádzali z premisy vzácnosti výrobných zdrojov. Tvrdili, že ak pôda je vzácna, s rastom populácie sa musí zákonite znižovať podiel pôdy, ktorú môže človek (pracovná sila) obrábať. Teda ekonomika ďalej nebude môcť rásť. Netušili však, že nové technológie (výroba železa, ocele, elektrickej energie a pod.)

prinesú nové formy kapitálu (napr. v podobe kapitálových statkov), ktoré budú rásť rýchlejšie ako pracovná sila, a budú novými zdrojmi ekonomického rastu.

Podľa Samulesona a Nordhausu ekonomický rast je založený na štyroch hlavných faktoroch:

- *ľudských zdrojoch* (ponuka práce, vzdelanie, pracovná disciplína, motivácia),
- *prírodných zdrojoch* (pôda, nerastné bohatstvo, podnebie),
- *tvorbe kapitálu*,
- *technológiách*.

7.4.1 Meranie ekonomického rastu

O ekonomickom raste, možno hovoriť až vtedy, keď hodnoty základných makroekonomických parametrov (HDP, HNP) rastú dlhšom časovom horizonte. Krátkodobá expanzia, nie je ešte ekonomickým rastom.

V tejto súvislosti reálny produkt môžeme merať hrubým domácim produktom (HDP), národným dôchodkom (ND), či iným makroekonomickým agregátom, ktorý vypovedá o objeme vyprodukovaných finálnych tovarov a služieb v ekonomike v reálnom čase. Ilustruje tiež silu ekonomiky, a je indikátorom budúceho ekonomického vývoja. Ak zvolíme konkrétne obdobie (spravidla rok) ako východiskové obdobie nášho merania a označíme ho t , a bezprostredne predchádzajúce obdobie označíme ako $t-1$, potom k ekonomickému rastu dochádza, ak objem reálneho HDP v sledovanom období t je vyšší, ako objem reálneho HDP v predchádzajúcom období $t-1$.

Ekonomický rast možno explicitne vyjadriť tromi spôsobmi:

- a) prírastok reálneho HDP
- b) koeficient ekonomického rastu
- c) tempo ekonomického rastu

kde ak

$Y = \text{HDP}$

$t = \text{sledované obdobie}$

$t-1 = \text{predchádzajúce obdobie}$

- a) **prírastok reálneho produktu (HDP)** medzi dvoma obdobiami vypočítame, ako rozdiel celkového HDP v sledovanom období, a HDP v predchádzajúcom porovnateľnom období.

$$\Delta Y = Y_t - Y_{t-1}$$

Prírastok HDP je statickou veličinou, dynamika zmeny HDP je lepšie viditeľná z pomerových, či percentuálnych mier.

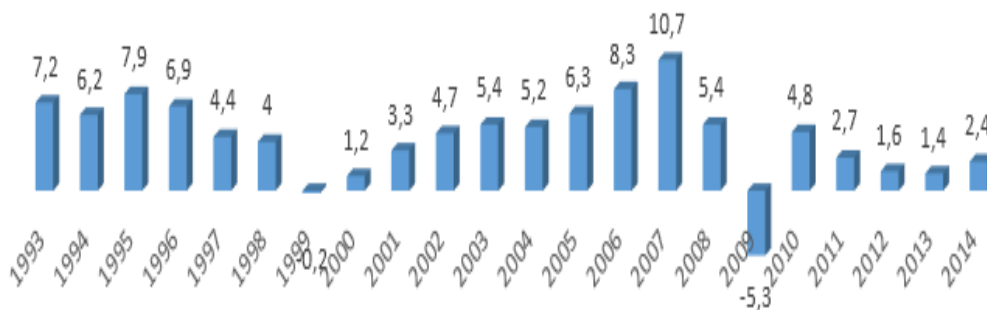
- b) **koeficient ekonomického rastu**, možno vyjadriť ako podiel hodnoty reálneho HDP v sledovanom období a hodnoty reálneho HDP v predchádzajúcom porovnateľnom období.

$$y = \frac{Y_t}{Y_{t-1}} \cdot 100\%$$

- c) **tempo ekonomického rastu**, zistíme ako podiel absolútneho prírastku HDP a hodnoty reálneho HDP v predchádzajúcom porovnateľnom období.

$$y = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \cdot 100\%$$

Graf 21: Vývoj miery rastu HDP (v%)

Na tempo ekonomického rastu v rastu vplýva široké spektrum činiteľov:

a) *kvantitatívne činitele*:

- celkový objem výrobných faktorov (množstvo prírodných zdrojov, počet pracovných síl, rozsah kapitálu),
- celkové zvýšenie množstva práce, dané množstvom pracovných síl, ktoré závisí od početnosti obyvateľstva v produktívnom veku, požiadavkami trhu práce na kvalifikáciu, vzdelanostnú úroveň, skúsenosti, takisto závisí od dĺžky pracovného času. Ovplyvňuje ho tiež dynamika zamestnanosti, určovaná ponukou a dopytom po práci atď.,
- celkové zvýšenie množstva kapitálu, pretože spoločnosť musí voliť medzi výrobou kapitálových a spotrebných statkov, vo vzťahu k budúcej produkcii,
- celkové zvýšenie množstva prírodných zdrojov. So vstupom ďalších výrobných zdrojov rastie produkcia na jednotku zdrojov a klesajú náklady na jednotku zdrojov,
- techniky a technológie používané vo výrobe najmä potom vedecko-technický pokrok, pokles nákladov na jednotku produkcie a mnohé ďalšie.

b) *kvalitatívne činitele* – predstavujú súhrnnú efektívnosť používania výrobných faktorov, ktorá spočíva v znižovaní objemu vynakladaných, alebo využívaných výrobných zdrojov na jednotku produkcie, a je to:

- rast produktivity práce (zvyšovaním kvalifikácie, zručnosti, racionálnou delbou práce, špecializáciou, využívaním nových technológií),
- rast efektívnosti používaného kapitálu (zvyšovaním časového využitia kapitálu, modernizáciou, zlepšovaním vekovej štruktúry a pod.),
- pokles materiálovej a energetickej náročnosti výroby,
- uplatňovanie výsledkov vedy a techniky vo výrobe (vedecko-technický pokrok).

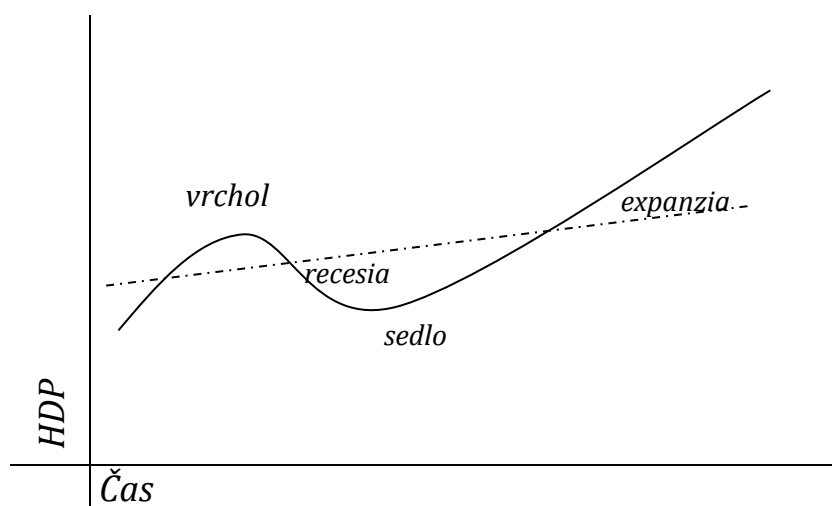
Aj keď ekonomický rast a životná úroveň spolu nepochybne súvisia, nie vždy je ekonomický rast v krajine súčasne zárukou vysokej životnej úrovne. Dôvodom môže byť rozdeľovanie produktu medzi rôzne sociálno-ekonomické skupiny, nepomer medzi regiónmi, nesprávne prerozdelenie medzi súkromnú spotrebu a verejnú spotrebu, a v konečnom dôsledku aj nerovnomerný rast obyvateľstva. Preto sa koeficient rastu ekonomického agregátu vyjadruje aj v prepočte *na jedného obyvateľa* (napr. hodnota HDP/počet obyvateľov). Potom rozlišujeme

- **intenzívny** ekonomický rast, to je taký, pri ktorom HDP na obyvateľa permanentne stúpa súčasne s absolútnym objemom HDP,
- **extenzívny** ekonomický rast znamená, že rastie iba absolútny objem (napr. HDP), a to bez toho, aby táto veličina v prepočte na jedného obyvateľa rástla tiež.

7.5 Ekonomický cyklus

Ekonomická aktivita, o ktorej napovedajú makroekonomické veličiny sa v čase mení. Dlhodobým sledovaním by sme zistili, že ide o nepravidelné striedanie vzostupných a zostupných fáz rastu a poklesu reálneho produktu okolo úrovne potenciálneho produktu. Za predpokladu efektívneho využitia výrobných faktorov a nových technológií, v dlhodobom horizonte má potenciálny produkt rastúcu tendenciu (prerušovaná čiara v Grafe č. 22).

Graf 22: *Ekonomický cyklus*

Zdroj : Spracovala autorka

Bez ohľadu na intenzitu, a dĺžku trvania, rozlišujeme štyri fázy ekonomického cyklu:

1. recesia, - znižovanie ekonomickej aktivity,
2. dno (tiež sedlo, alebo dolný bod zvratu),
3. expanzia - zvyšovanie ekonomickej aktivity,
4. vrchol (tiež horný bod zvratu).

Ak reálny HDP neustále klesá počas dvoch po sebe nasledujúcich štvrtrokov, hovoríme o **recesii**. Znamená to, že klesá agregátny dopyt, čo spôsobuje pokles produkcie, rast nezamestnanosti, klesanie dôchodkov. Príliš hlboká a dlhodobá recesia, trvajúca niekoľko rokov sa nazýva **depresia**.

Dolná ohraničujúca fáza ekonomického cyklu, tiež označovaná ako **dolný bod zvratu**, **dno**, alebo **sedlo**, predstavuje najnižšiu úroveň reálneho HDP, najnižšiu úroveň spotrebiteľského dopytu, najnižšiu ekonomickú aktivitu podnikateľských subjektov, a súčasne najvyššiu nezamestnanosť. Zároveň je to však obdobie, kedy ekonomika mobilizuje svoje sily k obnove, k oživeniu.

Po odrazení od dna, sa zvyšuje celková ekonomická aktivita. Rastie dopyt, zvyšuje sa investičná činnosť, rastie HDP, rastú dôchodky a klesá nezamestnanosť. Spravidla súčasne rastie dopyt po úveroch. Hovoríme o expanzii. Samotná **expanzia** môže mať dve úrovne, a to *obnovenie (oživenie)*, kedy sa ekonomická aktivita dostáva z najnižšieho bodu a dosiahne bod úrovne zodpovedajúcej dlhodobému priemeru. O *konjunktúre* hovoríme v prípade, ak ekonomický rast prekročí dlhodobý priemer ekonomického rastu.

Výrazne nadpriemerné tempo rastu označujeme tiež pojmom ekonomický *boom*. Avšak ak expanzia trvá príliš dlho a agregátny dopyt rastie príliš prudko na to, aby spotreba dokázala naňho reagovať, môže dôjsť k prehriatiu ekonomiky.

Indície o tom že ekonomika je na **vrchole** naznačujú, že dosahuje najvyššiu úroveň aktivity, reálny HDP dosahuje svoje maximum a môže významne prekročiť úroveň potenciálneho produktu. Všetky výrobné kapacity sú využité maximálne, a ekonomika pracuje takpovediac nad svoje možnosti. Rastúci dopyt sa časom odrazí na raste cenovej hladiny, ako predzvesť prehriatia ekonomiky a narastaniu hrozby recesie. Teda napokon môže recesia pôsobiť na ekonomiku aj ako ozdravný proces, kedy nevykonné firmy krachujú a tie silnejšie dokážu situáciu ustáť.

Periodicita cyklov môže byť rôzna a z hľadiska trvania periódy možno v teoretickej rovine identifikovať:

- *krátkodobé cykly* (Kitchinove), s dĺžkou trvania cca 3-5 rokov. Sú charakteristické krátkodobým kolísaním reálneho produktu, vo väčšine prípadov v dôsledku sezónnych výkyvov. Príčinami môžu byť vplyvy počasia, sezónnosť produkcie, alebo sú príčinou zmeny v zásobách statkov,

- *strednodobé cykly* (Jouglarove), kde dĺžka trvania je okolo 6-11 rokov, súvisia so zmenou v dopyte, po investíciách do fixného kapitálu, ako sú napr. technologické zariadenia, stroje, kde zmenu dopytu ovplyvňujú zmeny úrokovej miery,
- *dlhodobé cykly* (Kondratievove, tiež Kuznetsove) súvisia so zásadnými inováciami a objavmi, a ich s uvádzaním do praxe (typickými prípadmi z histórie sú napríklad objav parného stroja, elektriny a pod.). Dĺžka ich trvania je zhruba 30-60 rokov.

Pri hľadaní príčin by sme v makroekonomickej teórii našli niekoľko interpretácií cyklického vývoja ekonomiky. Najčastejšie sú prezentované keynesovské a monetaristické prístupy. Podľa keynesovského prístupu ovplyvňuje kolísanie ekonomiky agregátny dopyt a jeho zmeny. Monetaristi sa opierajú o ponuku peňazí. Podľa nich je práve ponuka peňazí determinantom agregátneho dopytu, najmä potom nesprávne stanovená základná úroková sadzba, ktorá vyvoláva cyklické zmeny.

Pri istej úrovni zovšeobecnenia, však možno hovoriť o príčinách cyklického vývoja ekonomiky, ktoré by sme mohli označiť ako

- *externé (vonkajšie) príčiny* – ide o rôzne politické súvislosti (vojny, revolúcie, občianske nepokoje), klimatické zmeny (povodne, zemetrasenia, extrémne suchá), globálne ekonomické krízy (ropné šoky, špekulácie na finančných trhoch), a v neposlednom rade to čo ekonomiku zvyčajne práve naopak nakopne, teda inovácie a technologický rozvoj,
- *interné (vnútorné) príčiny* – reprezentujú sklon k spotrebe, sklon k úsporám a ich zmeny, investičné odhady a zámery, zvolená monetárna alebo fiškálna politika, ale prirodzene aj kombinácie rôznych príčin, čo prirodzene platí aj pre predchádzajúci prípad.

Intenzitu, ako aj dobu trvania vzostupných a zostupných fáz vývoja ekonomiky okolo dlhodobého vývojového trendu, je ťažké predvídať, pretože rytmickosť cyklov sa mení. Je ale možné ich správnym

vyhodnotením istých ukazovateľov identifikovať v čase, alebo ex post. Môžeme sledovať napr.:

- a) *hlavné ukazovatele*, ktoré majú tendenciu klesať, alebo stúpať, ešte pred vzostupom, alebo poklesom hosp. činnosti ide napríklad o zmenu priemerného pracovného týždňa, vyhliadky na objednávky, nové zmluvy na výstavbu a pod. .
- b) *súbežné ukazovatele* sledujeme v reálnom čase, napr. index priemernej výroby, reálny osobný dôchodok, odbyť atď.
- c) *oneskorujúce sa ukazovatele* sú v podstate sú dôsledkom vzostupu, alebo poklesu, čo znamená, že ich možno vyhodnotiť ex post, teda až vtedy, keď dosiahne sledovanú hranicu samotný cyklus a patria medzi ne nezamestnanosť, pracovné náklady, spotreba a pod..

Nevyvrátiteľnú a zodpovednú úlohu v zmierňovaní ekonomických cyklov má sám štát v podobe využitia proticyklických opatrení, ktoré má k dispozícii. Najmä v opatreniach fiškálnej a monetárnej politiky, ktoré podrobnejšie rozoberáme v kapitole č. 6. Úlohy štátu v ekonomike a hospodárska politika. Môže ich ovplyvňovať napr. prostredníctvom

automatických, zabudovaných stabilizátorov, kde patrí napríklad

- progresívna daň z príjmov,
- poistenie v nezamestnanosti,
- sociálne poistenie,
- subvencie poľnohospodárskych produktov,
- štátny výkup poľnohospodárskych prebytkov,

alebo prostredníctvom *zámerných opatrení*

- zmeny daňových sadzieb,
- zmeny v štruktúre výdavkov štátneho rozpočtu,
- zmeny v objeme položiek výdavkov štátneho rozpočtu,
- projekty verejných prác,
- projekty verejnej zamestnanosti.

Kontrolné otázky:

1. Vymenujte a v stručnosti popíšte základné makroekonomické ukazovatele ekonomického rastu.
2. Vysvetlite pojem „tieňová ekonomika“ .
3. Ako možno merať ekonomický rast?
4. Vysvetlite, a ilustrujte jednotlivé fázy ekonomického cyklu.

8 INFLÁCIA

Inflácia je makroekonomický jav, ktorý signalizuje jednu z foriem ekonomickej nerovnováhy. Zvyšovaním množstva peňazí v obeh, dochádza k *znižovaniu kúpnej sily peňazí*, čo sa navonok prejavuje *rastom cenovej hladiny tovarov a služieb*. Zdražujú vstupné suroviny, tovary, služby, aj keď na druhej strane je tento nárast čiastočne kompenzovaný rastom miezd, úrokov, a iných foriem príjmov.

V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že cenová hladina predstavuje vážený priemer všetkých tovarov a služieb, a teda o inflácii nehovoríme vtedy, ak dochádza výlučne k rastu individuálnych cien, v dvoch porovnávaných obdobiach.

8.1 Členenie inflácie

Infláciu v ekonomike možno klasifikovať z rôznych hľadísk. Môžeme skúmať jej veľkosť, intenzitu, dĺžku trvania, príčiny a pod.

- a) Z *kvantitatívneho hľadiska*, resp. z hľadiska percentuálneho vyjadrenia rastu cenovej hladiny, to môže byť
- **mierna inflácia** (1 – 9 %), v takomto prípade ide o jednociferné tempo rastu cien, prijateľné pre normálny chod ekonomiky. Rast cien je predvídateľný a výrazne nenarúša ekonomické vzťahy,
  - **cválajúca inflácia** (10 - 1000 %) začína spôsobovať ekonomike veľké hospodárske i sociálne problémy. Klesá kúpna sila peňazí, ktoré prestávajú plniť funkciu miery hodnôt. Ekonomické subjekty minimalizujú množstvo obeživa, ktoré sú ochotné držať a radšej nakupujú také statky, ktorých hodnota v stave inflácie rastie súčasne s ňou (nehnutelnosti, umelecké predmety, drahé kovy a pod.),
  - **hyperinflácia** (nad 1000 %) je stav v ekonomike, kedy peniaze prestávajú plniť svoje funkcie. Dochádza k rozpadu peňažného

systemu krajiny, a následne ekonomických väzieb. Spoločnosť sa vracia k barťovému obchodu.

- a) *Z hľadiska príčin*, spôsobujúcich narušenie rovnováhy na peňažnom trhu, sa v ekonomickej teórii rozlišuje
- **dopytová inflácia** je spôsobená neúmerným rastom príjmov a množstva peňazí v obehu, v dôsledku čoho agregátny dopyt preyšuje ponuku. Ceny následne rastú a príčinami sú napr. rýchlejši rast miezd ako rast produktivity práce, úverová expanzia v podobe lacného úveru s cieľom stimulovať ekonomický rast, alebo rastú v dôsledku nedostatku tovarov a služieb,
  - **nákladová inflácia** vzniká ak z rôznych dôvodov rastú vstupné náklady (napríklad ceny výrobných surovín, energií, miezd), ktoré výrobcovia logicky premietnu do cien statkov, ktoré ponúkajú na trhu.
- b) *Z hľadiska verejne dostupných informácií* o výsledkoch merania poznáme infláciu
- **otvorenú**, kedy ide o zmenu cenovej hladiny vyčíslenú autoritami štátu ktoré sa zaoberajú štatistickým zisťovaním. Teda zmena je zachytená v oficiálnych štatistikách,
  - **skrytú**, pri ktorej zmenu cenovej hladiny z rozličných dôvodov štatistiky nezaznamenali (môže ísť napríklad o zmenu štruktúry spotreby oproti spotrebiteľskému košu, nákupy spotrebiteľov na čiernom trhu a pod.),
  - **potlačenú**, kedy štát cielene dotuje (reguluje) ceny vybraných statkov, aby zabránil otvorenej inflácii.
- c) *Z hľadiska proporcionality cien* poznáme infláciu
- **vybilancovanú (proporcionálnu)**, o ktorej hovoríme, ak stúpa absolútna cenová hladina, pričom pomery cien sa navzájom nemenia,
  - **nevybilancovanú (neproporcionálnu)**, keď dochádza k absolútnemu rastu cenovej hladiny, a zároveň sa menia aj pomery medzi cenami jednotlivých tovarov v spotrebnom koši.

d) *Z hľadiska pripravenosti štátu*

- **anticipovaná inflácia (očakávaná, inertná)** vyplýva z predikcií makroekonomického vývoja a je možné sa na ňu pripraviť, resp. vybrať nástroje na jej zmiernenie,
- **neanticipovaná inflácia (neočakávaná)**, býva dôsledkom neočakávaných interných, alebo externých vplyvov (politické krízy, vojny, prírodné katastrofy, ekonomické krízy).

Príčiny inflačného vývoja nie je možné explicitne vymedziť, skôr ide o proces vzájomného prelínania sa viacerých činiteľov rôznej intenzity v rôznom čase.

Možné príčiny inflácie sme však už načrtli vyššie, avšak môžeme ich ešte dodatočne zhrnúť:

- nominálne mzdy rastú rýchlejšie ako produktivita práce a dopyt prevyšuje ponuku,
- cenovo-mzdová špirála - rast cien vyvoláva rast nominálnych miezd, a tie vyvolávajú ďalšie zvyšovanie cien,
- zvýšenie rýchlosti obehu peňazí,
- zvýšenie množstva peňazí v obehu expanzívnu monetárnou politikou centrálnej banky,
- zvýšenie množstva peňazí v obehu nakupovaním štátnych cenných papierov centrálnou bankou, v snahe vykryť deficit štátneho rozpočtu a pod.

Dôsledky inflácie:

- klesajú reálne príjmy³⁹ obyvateľstva a tým aj jeho kúpyschopnosť, a v dôsledku toho,
- klesá spotreba a investície (dôchodkový efekt), čo brzdí ekonomický rast a iniciuje zvyšovanie nezamestnanosti,
- mení sa štruktúra spotreby (rastú výdavky na základné životné potreby, a klesajú výdavky na životne menej dôležité tovary a služby),

---

³⁹ kým nominálny príjem je peňažnou odmenou, ktorú človek utŕži za vykonanú prácu, reálny príjem predstavuje množstvo tovarov a služieb, ktoré je schopný si za utržený príjem obstarat.

- znehodnocuje sa obeživo a úspory (ľudia takpovediac „chudobnejú“),
- dochádza k prerozdeleniu bohatstva – inflácia znevýhodňuje veriteľov, ktorí prichádzajú o svoj majetok, a prináša výhody dlžníkom a pod.

Inflačná hranica cca 2 % je považovaná za akceptovateľnú, a centrálné banky sa pokúšajú, v závislosti od mnohých faktorov na ekonomickom trhu, oscilovať okolo tejto hranice.

V ekonomickej praxi však rast produktivity práce, obchodu a rast ekonomiky vôbec, musí sprevádzať rast peňažnej zásoby v ekonomike. Ak by tomu tak nebolo, stagnovali by príjmy obyvateľstva, ponuka by prevažovala nad dopytom, a ceny statkov by klesali. Ekonomika by sa postupne dostávala do **deflácie**. Napriek tomu, že deflácia je kvalitatívnym protipólom inflácie, teda teoreticky by sa mohlo zdať že je to skôr pozitívum, ide o veľmi škodlivý prejav peňažnej nerovnováhy. Klesanie cien totiž spôsobuje, že ekonomické subjekty, ktoré sú schopné dopytu, odkladajú svoju spotrebu do budúcnosti. V snahe uspieť na trhu, výrobcovia pokračujú v znižovaní cien, a ekonomika sa dostáva do deflačnej špirály. Odložená spotreba (nákupy) nevyvoláva žiadne investície, čoho dôsledkom je spomaľovanie ekonomického rastu a rast nezamestnanosti. Jedným z riešení je stimulácia ekonomiky prostredníctvom expanzívnej monetárnej politiky centrálnej banky, expresívne povedané „nalievanie peňazí do ekonomiky“. Keďže však banky nedokážu odhadnúť množstvo peňazí, ktoré je potrebné na to, aby zabezpečili cenovú rovnováhu a zároveň sa prejaví multiplikačný efekt, emisia peňazí spravidla opäť vyvolá infláciu.

8.2 Meranie inflácie

Na **meranie inflácie** sa najčastejšie používajú cenové indexy :

a) Index spotrebiteľských cien

Cenová hladina sa zovšeobecňuje v indexe spotrebiteľských cien (Consumer price index - CPI) a to prostredníctvom tzv. *spotrebného*

koša statkov a služieb. Index ilustruje vývoj cien v celospoločenskom priemere, a vykazuje ho štatistický úrad. Výber reprezentatívnych tovarov a služieb a ich množstvo v spotrebiteľskom koši nie sú náhodné. Spravidla ide o tie tovary a služby, ktoré sa výrazne podieľajú na štruktúre spotreby obyvateľstva. Vychádza sa z vynaložených výdavkov domácností v istom časovom úseku na jednotlivé typy statkov. Obsah koša musí byť prerokovaný a schválený orgánmi štátnej správy, odborovými orgánmi a ďalšími relevantnými subjektmi. Štatistický úrad následne prideli jednotlivým reprezentantom v rámci spotrebného koša určitú váhu.

Zo spotrebného koša môžu byť vylúčené položky, ktoré nedokáže ovplyvniť ani monetárna a menová politika centrálnej banky pretože ich cena je štátom regulovaná (elektrina, voda, plyn, poštovné a pod.), alebo dochádza k cenovým zmenám z dôvodu daňových úprav. Takto upravený spotrebný kôš sa používa na výpočet tzv. jadrovej inflácie.

V súlade s metodikou Eurostatu obsahoval univerzálny spotrebný kôš v Slovenskej republike v roku 2015 celkom 708 reprezentantov, a bol členený na 12 odborov :

Tabuľka 7: Zoznam hlavných odborov a ich váh v rámci spotrebného koša (2015)

Odbor	Názov odboru	Stále váhy v promile	Počet reprezentantov
01	Potraviny a nealkoholické nápoje	162,824	142
02	Alkoholické nápoje a tabak	50,903	11
03	Odevy a obuv	43,711	87
04	Bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá	275,780	44
05	Nábytok, bytové zariadenie a bežná údržba domu	65,444	86
06	Zdravie	44,232	32
07	Doprava	78,441	72
08	Pošta a telekomunikácie	34,060	27
09	Rekreácie a kultúra	85,794	85
10	Vzdelávanie	18,239	7
11	Hotely, kaviarne a reštaurácie	61,506	44
12	Rozličné tovary a služby	79,066	71
	Úhrnný index spotrebiteľských cien	1000	708

Zdroj: Štatistický úrad SR

b) Index cien výrobcov

Index cien priemyselných výrobcov (Industrial producer price index - ICPV), zachytáva cenové zmeny súboru vybraných významných výrobkov – reprezentantov stálej kvality vyrábaných výrobcami, a určených nie len pre domáci trh, ale aj na export, a zároveň v úhrne. Úhrnný index sa počíta ako vážený aritmetický priemer subindexov tuzemska a exportu.

Štatistický úrad SR napríklad používa nasledovné klasifikácie výrobcov:

SK NACE Rev. 2 - štatistická klasifikácia ekonomických činností,

SK CPA 2008 - štatistickú klasifikáciu produktov podľa činnosti,

PRODCOM klasifikáciu používanú v EÚ,

PRODSLOV klasifikácie ,

PRODCOM rozšírenú o národné potreby Slovenskej republiky.

Hlavné priemyselné zoskupenia sú rozdelené podľa konečného použitia produkcie do piatich skupín (produkcia súvisiaca s energetikou, medzispotreba, investičné prostriedky, predmety dlhodobej spotreby, predmety krátkodobej spotreby).

Indexy sa vypočítavajú očistené od dane z pridanej hodnoty a spotrebných daní.

c) Index vývoja cenovej hladiny - Deflátor HDP

(GDP Deflator) je najkomplexnejším indexom. Nie je však založený na reprezentatívnom koši ako predchádzajúce indexy, ale počíta sa v rámci cien všetkých tovarov a služieb v ekonomike tým, že porovnáva nominálny produkt a reálny produkt .

Index vývoja cenovej hladiny sa používa na očistenie hrubého domáceho produktu od vplyvu cenových zmien. Definujeme ho ako vážený priemer cenových zmien všetkých tovarov započítaných do hrubého domáceho produktu, pričom váha ceny každého tovaru odráža percentuálnu dôležitosť podielu na celkovom HDP.

Vypočítame ho ako pomer nominálneho HDP k reálnemu HDP

$$\text{Deflátor HDP} = \frac{\text{Nominálny HDP}}{\text{Reálny HDP}} \times 100$$

kde

nominálny produkt - HDP v bežných cenách

reálny produkt - HDP v stálych cenách

Rozdiel medzi uvedenými indexmi spočíva v tom, že cenové indexy obsahujú vybrané výrobky a služby. Naopak deflátor HDP zohľadňuje zmenu cien všetkých výrobkov a služieb preto komplexnejšie odráža vývoj cenovej hladiny ako index spotrebiteľských cien. Na druhej strane získať a zhromaždiť údaje o cenách je jednoduchšie a rýchlejšie, ako získať údaje o vývoji produktu.

8.2.1 Miera inflácie

Základným makroekonomickým ukazovateľom vyjadrujúcim zmenu cenovej hladiny je miera inflácie. Mieru inflácie v percentách môžeme zistiť napríklad použitím indexu spotrebiteľských cien, nakoľko tento index charakterizuje zmenu úrovne cien tovarov a služieb.

Miera inflácie vyjadruje mieru rastu, alebo poklesu cenovej hladiny napr. z roka na rok a to nasledujúcim spôsobom

$$I_t = \frac{CPI_t - CPI_{t-1}}{CPI_{t-1}} \times 100$$

kde

I_t – miera inflácie v roku t

CPI_{t-1} – index spotrebiteľských cien v roku t-1

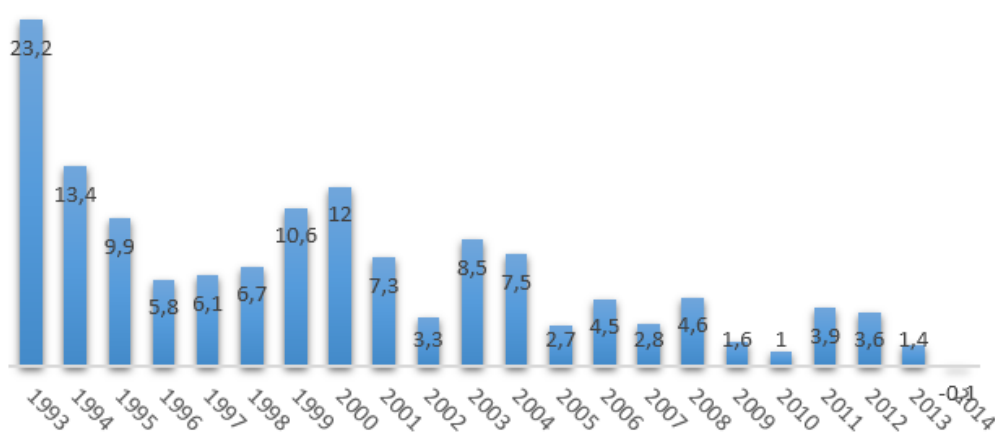
CPI_t – index spotrebiteľských cien v roku t

Miera inflácie je významným sledovaným makroekonomickým ukazovateľom nie len z hľadiska vnútornej hospodárskej politiky, ale aj v rámci medzinárodných porovnaní, pretože dáva signály potenciálnym investorom o pravdepodobnom rizikovom vývoji.

Niektoré ceny spotrebných tovarov a služieb sú ovplyvnené administratívnymi opatreniami cielene, čo mieru inflácie bezpochyby ovplyvní. Preto sa vypočítava tzv. jadrová inflácia, ktorá kvantifikuje mieru rastu cenovej hladiny na neúplnom spotrebnom koši (z koša sú vylúčené položky ktorých ceny štát reguluje). Eliminujú sa tiež zmeny z dôvodu daňových úprav (napr. zvýšenie/zníženie DPH, spotrebných daní, dotácií).

To znamená, že jadrová inflácia vyjadruje, o koľko percent by sa v príslušnom období zmenila cenová hladina, keby nedošlo k zmene cien vplyvom administratívnych zásahov. Ak by k administratívnym zásahom nedošlo jadrová inflácia by bola zhodná s celkovou infláciou.

Graf 23: Miera inflácie v SR (v %)

Zdroj: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/OstatnePublik/ukazovatele.pdf

Kontrolné otázky:

1. Klasifikujte infláciu z rôznych hľadísk.
2. Naznačte príčiny a dôsledky inflácie.
3. Popíšte správanie sa obyvateľstva a štátnych autorít v situácii, keď rastie inflácia v krajine.
4. Ako možno odmerať infláciu?

9 NEZAMESTNANOSŤ

Práca je jedným zo základných výrobných faktorov, ktorý je potrebný na výrobu statkov. Možno ju definovať ako cieľavedomú a účelnú činnosť človeka, závislú od jeho fyzických a duševných schopností a preferencií. Pojem práca (cieľavedomá ľudská činnosť), odlišujeme od pojmu pracovná sila (človek vykonávajúci určitú prácu).

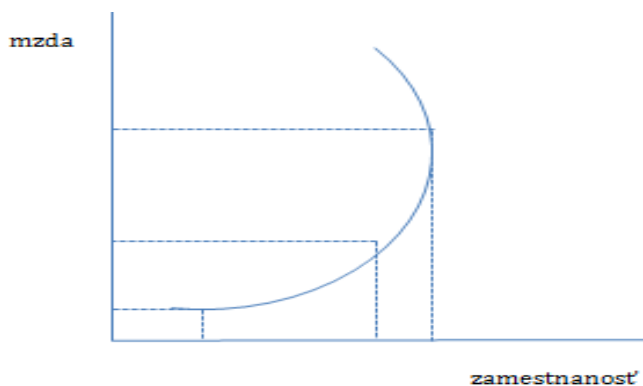
Faktormi ovplyvňujúcimi množstvo vykonanej práce sú

- množstvo práceschopného obyvateľstva (pracovnej sily),
- štruktúra obyvateľstva (pohlavie, vek, vzdelanie a tď.),
- intenzita a produktivita vykonávanej práce,
- dĺžka pracovného času.

Dopyt po práci zo strany podnikov a ponuka práce zo strany domácností sa stretávajú na trhu výrobných faktorov. Podniky sú ochotné zvyšovať dopyt po práci dovtedy, kým hraničné náklady na prácu premietnuté v mzde, nepresiahnu príjem z hraničného výsledného produktu práce.

Ponuka práce závisí od hraničných nákladov domácností. Krivka ponuky práce s rastom mzdovej sadzby stúpa, avšak len do určitého bodu, kedy začne opäť klesať. Táto zmena je zasa vyvolaná substitučným a dôchodkovým efektom.

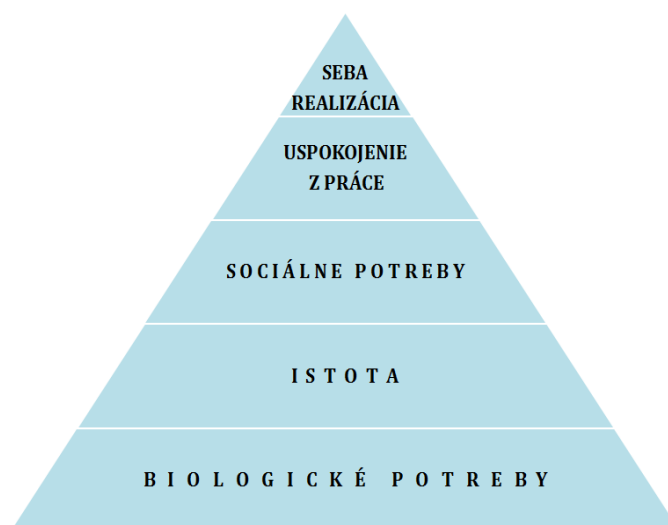
Graf 24: *Krivka ponuky práce*

Zdroj : Spracovala autorka

Človek ponúkajúci svoju prácu dostáva mzdu, ktorú môže premeniť na statky. Tie mu prinesú úžitok (jedlo, oblečenie, ale aj kultúrne či športové vyžitie). To všetko ide na úkor jeho voľného času. Preto sa v určitom momente začína rozhodovať medzi prácou a voľným časom. Ilustruje to Maslowova pyramída potrieb.⁴⁰

Graf 25: Maslowova pyramída potrieb

Zdroj : Spracovala autorka

V súlade s Maslowovou pyramídou, človek na začiatku je ochotný prijať akúkoľvek prácu, len aby zabezpečil najzákladnejšie potreby svoje, alebo svojej rodiny (potravinu, oblečenie, bývanie). Ako náhle má tieto potreby zabezpečené, uvažuje, ako napríklad získať stabilné dlhodobé zamestnanie, aby nadobudol pocit akejsi istoty, bezpečia. Keď už nemá starosti so zabezpečením základných potrieb, a má pocit relatívnej istoty, začína naplňovať svoje sociálne potreby (priateľstvo, láska). Pretože človek je tvor večne nespokojný, vo chvíli, keď má zabezpečené všetky doteraz menované potreby, motivuje ho k ďalšej práci potreba uznania v práci. Na vrchole pyramídy sú tí, ktorí v práci nie sú motivovaní výškou mzdy, ale možnosťou sebarealizácie, rozvoja talentu a pod. Po tom, ako človek vďaka mzde za svoju prácu zabezpečí svoje najzákladnejšie, subjektívne preferované potreby, má možnosť

⁴⁰ Abraham Maslow (1908-1970) – americký psychológ rozpracoval tzv. teóriu motivácie

sa rozhodovať, či bude pracovať ďalej, alebo substituuje prácu voľným časom, resp. koľko zo svojho voľného času „obetuje“, aby mohol pracovať a za získanú mzdu uspokojiť ďalšie a ďalšie svoje potreby (nové auto, luxusná dovolenka). Tento moment sa prejaví v znížení zamestnanosti aj napriek zvyšovaniu miezd tak ako to vidno v grafe 24. Dôchodkový efekt prichádza vo chvíli, keď výška mzdy vysoko presahuje potreby človeka, resp. jeho rodiny, a preto prestane pracovať, znižuje sa ponuka práce.

9.1 Členenie nezamestnanosti

Za zamestnanie považujeme prácu, založenú na určitom zmluvnom základe, ktorého súčasťou je dohoda o finančnej odmene za prácu v podobe mzdy, platu, resp. ide o platenú závislú prácu. Závislá práca je v SR definovaná Zákonníkom práce, ako „*práca vykonávaná vo vzťahu nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca, osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, podľa pokynov zamestnávateľa, v jeho mene, v pracovnom čase určenom zamestnávateľom, za mzdu alebo odmenu*“, „*vykonávaná výlučne v pracovnom pomere, v obdobnom pracovnom vzťahu, alebo výnimočne za podmienok ustanovených v tomto zákone aj v inom pracovnoprávnom vzťahu*“.⁴¹

Nezamestnanosť potom chápeme, ako makroekonomický problém, ktorý vyjadruje stav v ekonomike, keď si práceschopné obyvateľstvo nemôže nájsť prácu na trhu práce. Dôvody vedúce k nezamestnanosti sa líšia. Analýzou trhu práce preto možno identifikovať rôzne formy nezamestnanosti.

Podľa príčin vzniku môže byť:

- *frikčná nezamestnanosť* – normálny jav v ekonomike, dá sa povedať prechodný stav, spojený napríklad so zmenou zamestnávateľa, z dôvodu prirodzenej migrácie obyvateľov, absolventi a pod. ,
- *štruktúrna nezamestnanosť* – býva dôsledkom zmien v štruktúre národného hospodárstva, zmien preferencií obyvateľov, alebo aj technického pokroku, keď dochádza

---

⁴¹ Zákon č. 311/2001 Z.z. Zákonník práce

k nesúladu medzi dopytom po konkrétnej práci a ponukou práce (je dostatok nezamestnaných právnikov, ktorí hľadajú prácu, na trhu však je dopyt po remeselníkoch),

- *cyklická nezamestnanosť* – je spájaná s ekonomickým cyklom, keď pri expanzii klesá a s nástupom recesie nezamestnanosť rastie. Tu by sme mohli zaradiť aj sezónnu nezamestnanosť v odvetviach založených na sezónnej práci (poľnohospodárstvo, stavebníctvo apod.).

Vzhľadom na dĺžku trvania nezamestnanosti:

- *krátkodobá nezamestnanosť* – s trvaním do 6 mesiacov,
- *strednodobá nezamestnanosť* - s trvaním od 6 do 12 mesiacov,
- *dlhodobá nezamestnanosť* - s trvaním dlhším ako 12 mesiacov.

Ak by sme brali do úvahy, že určité osoby rezignovali na problémy s hľadaním zamestnania, osoby, ktoré si v tejto súvislosti zvolili ako východisko rodičovskú dovolenku, či predčasný odchod do dôchodku, možno hovoriť o *skrytej nezamestnanosti*. A naopak, ak berieme do úvahy, že niektoré osoby pracujú tieňovej ekonomike, a zároveň sú evidované ako nezamestnané, hovoríme o *nepravej nezamestnanosti*.

Dôsledky nezamestnanosti

Ekonomické dôsledky – v čase vysokej nezamestnanosti dochádza v ekonomike k obrovským stratám. Reálny produkt výrazne klesne pod úroveň potenciálneho produktu, ekonomika nevyrába toľko koľko by mohla. Zároveň rastú nároky na sociálne transfery (dávky v nezamestnanosti, dávky v hmotnej núdzi a pod.).

Sociálne dôsledky – pokles príjmov domácností vedie k znižovaniu životnej úrovne (nebezpečenstvo chudoby), sociálnej deprivácii, sociálnej izolácii, a znehodnoteniu ľudského kapitálu (človek stráca návyky, zručnosti). U nezamestnaných sa prehľbuje pocit neužitočnosti, čo v konečnom dôsledku vedie k rôznym patologickým javom, smerujúcim často až k rozkladu sociálnych väzieb.

Politické dôsledky – vysoká miera nezamestnanosti, a všetky ekonomické a sociálne prejavy vyvíjajú tlak na politickej scéne, a zvyčajne býva silným argumentom v predvolebných kampaniach, a pri vyvodzovaní politickej zodpovednosti.

9.2 Meranie nezamestnanosti

V reálnej ekonomike, však je ponuka práce ovplyvňovaná rôznymi faktormi. Štrukturálna rôznorodosť práce (rôzne profesie, ktoré sú nezastupiteľné právnik - lekár), zásahy štátu a odborov do miezd (inštitút minimálnej mzdy), spravidla vedú k strnulosti ponuky práce, a vzniku nezamestnanosti.

Všeobecne možno obyvateľstvo rozčleniť do dvoch kategórií a to na

- *ekonomicky aktívne obyvateľstvo* – zamestnaní, a nezamestnaní ktorí chcú pracovať, teda aktívne si prácu hľadajú,
- *ekonomicky neaktívne obyvateľstvo* – nezamestnaní, ktorí si nehľadajú prácu, pretože nemusia (študenti, dôchodcovia), alebo preto, že nechcú pracovať.

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo, resp. **úhrnná pracovná sila** (Total Labor Force) pozostáva zo všetkých osôb starších ako 15 rokov (s výnimkou študentov, ktorí sa sústavne pripravujú na povolanie), ktoré buď pracujú, alebo si aktívne hľadajú prácu na trhu práce. Pre sledovanie nezamestnanosti nás bude zaujímať výlučne ekonomicky aktívne obyvateľstvo.

9.2.1 Miera nezamestnanosti

Vedomosť o rozsahu nezamestnanosti má význam pri hľadaní optimálnych riešení v boji proti nej, preto sa na jej meranie kladie veľký dôraz. V praxi sa využíva zisťovanie počtu osôb bez práce napr. prostredníctvom rôznych prieskumov, tzv. výberovým zisťovaním pracovných síl (VZPS) v zmysle metodiky ILO, najmä však vychádzame z registrovanej nezamestnanosti, teda počtu osôb bez práce evidovaných na úradoch práce. Zistené údaje sa pritom nemusia

zhodovať, sú ale relevantným podkladom pre kvantitatívne vyjadrenie tohto javu.

Hlavným ukazovateľom rozsahu zamestnanosti, resp. nezamestnanosti je miera nezamestnanosti.

Miera nezamestnanosti (Rate of unemployment) je výsledkom podielu počtu nezamestnaných, t.j. tej časti pracovnej sily, ktorá hľadá prácu, k celkovému počtu osôb, ktoré tvoria úhrnnú pracovnú silu

$$u = \frac{U}{L} \times 100$$

kde

u - miera nezamestnanosti

U - počet nezamestnaných, aktívne hľadajúcich prácu

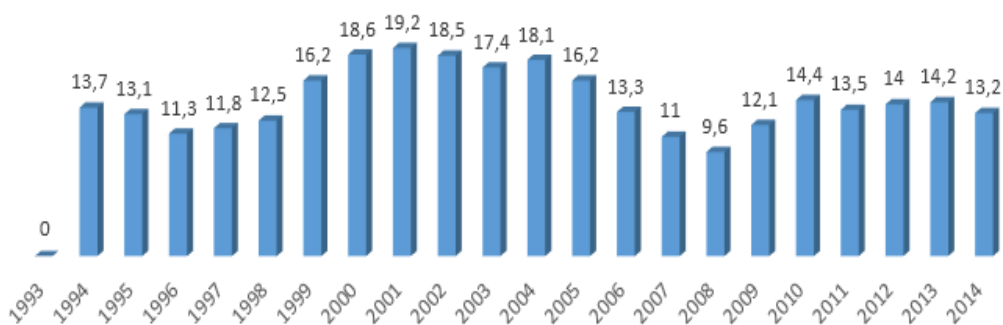
L – úhrnná pracovná sila (ekonomicky aktívne obyvateľstvo)

Určitá miera nezamestnanosti je prirodzenou súčasťou každého trhového hospodárstva. Avšak, aká miera nezamestnanosti je považovaná za primeranú? Nezamestnanosť je považovaná za vážny ekonomický a sociálny problém, ale aj problém politický. Preto sa každá vláda snaží, o pokiaľ možno, čo najnižšiu mieru nezamestnanosti, prezentovanú ako „politika plnej zamestnanosti“, ktorou sa rozumie nezamestnanosť na úrovni prirodzenej miery nezamestnanosti.

Ekonomická teória hovorí, že za *prirodzenú mieru nezamestnanosti* sa považuje taká miera, pri ktorej je celkový počet nezamestnaných nižší, alebo sa rovná počtu voľných pracovných miest. Vtedy je označovaná sčasti za *dobrovoľnú nezamestnanosť*. Reprezentuje teda najvyššiu možnú úroveň zamestnanosti. Vo vyspelých krajinách sa miera nezamestnanosti do výšky 2-3 % považuje za prijateľnú, okolo 5 % za demotivujúcu, a do 10 % za ekonomicky a sociálne únosnú.

V situácii, keď je počet voľných pracovných síl (nezamestnaných) vyšší, ako počet voľných pracovných miest, hovoríme o pri *nedobrovoľnej nezamestnanosti*.

Graf 26: Miera nezamestnanosti v SR (v %)

Zdroj: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_Publikacie/OstatnePublik/ukazovatele.pdf

V rámci štatistických zisťovaní sa popri celkovej miere nezamestnanosti, meria parciálne napr.

- miera nezamestnanosti žien/mužov
- miera nezamestnanosti mladých ľudí (napr. do 25 rokov)
- miera nezamestnanosti ľudí v rôznych rozpätiach veku (25-62 rokov, nad 50 rokov a pod.)
- miera nezamestnanosti v jednotlivých ekonomických činnostiach a tď.

V makroekonomickej teórii sa možno stretnúť aj s pojmom „*politika plnej zamestnanosti*“, pod ktorou rozumieme práve snahy štátu o udržanie miery nezamestnanosti na úrovni prirodzenej miery nezamestnanosti. K takémuto cieľovému zámeru smerujú mnohé vládne opatrenia, ktoré sledujú, aby v ekonomike na trhu práce neexistovala vysoká prevaha ponuky nad dopytom.

Dosiahnutie vysokej zamestnanosti je jedným z makroekonomickým cieľov, avšak nie je to jediným dôvodom, prečo sa štát bráni nezamestnanosti. Nedobrovoľná nezamestnanosť prináša totiž sociálne napätie, môže do viesť človek neúspešného na trhu práce k frustráciám, psychickým problémom.

Vysoká nedobrovoľná nezamestnanosť býva dôsledkom poklesu reálneho HDP, oproti potenciálnemu HDP. Túto koreláciu uskutočnil americký ekonóm Arthur Okun (1928-1980) , a dospel k výsledku, že pri každom poklese reálneho HDP o 2 -3 % vo vzťahu k potenciálnemu HDP, vzrastie miera nezamestnanosti o 1 %. Nejde pritom o vyjadrenie kauzálnej závislosti, ale skôr ekonometrický vzťah, a ekonómia ho označuje ako *Okunov zákon*.

Koreláciu miery inflácie a miery nezamestnanosti za obdobie 1861 - 1957 uskutočnil anglický ekonóm Alban William Housego Phillips (1914-1975) a zistil, že medzi nimi existuje nepriama závislosť, teda čím nižšia nezamestnanosť, tým vyššia je inflácia. Preto ak je voľbou makroekonomického cieľa znižovanie inflácie, musia sa štátne authority zmieriť s rastom nezamestnanosti. Ilustrácia tohto javu je označovaná ako *Phillipsova krivka*. Napriek tomu, že Phillipsovi pokračovatelia, ako napr. Milton Friedman, zistili, že táto krivka má svoje obmedzenia, prvenstvo zostáva práve Phillipsovi.

Kontrolné otázky:

1. Ako súvisí substitučný a dôchodkový efekt s ponukou práce?
2. Zadefinujte formy nezamestnanosti.
3. Aké sú možné dôsledky nezamestnanosti?
4. Ako sa zisťuje miera nezamestnanosti v krajine?

10 MEZDINÁRODNÉ OBCHODNÉ VZŤAHY A OBCHODNÁ POLITIKA

Otázky týkajúce sa medzinárodnej del'by práce možno nájsť už v prvých ekonomických smeroch. Teória komparatívnych výhod Davida Ricarda sa napokon stala fundamentálnym východiskom teórie svetového obchodu a svetovej ekonomiky. V našich úvahách by sme mohli rozdeliť medzinárodnú ekonómiu na dve časti. Tú, ktorá sa zaoberá reálnym fyzickým pohybom statkov, a tú, ktorá analyzuje peňažnú stránku medzinárodného obchodu, teda reálne finančné transakcie.

Medzinárodné ekonomické vzťahy sa samozrejme začali formovať až na určitom stupni spoločenského vývoja. Národné hospodárstvo, ktorého produkcia je odkázaná len na domáce zdroje, a rovnako vytvorený produkt, spotrebúvajú výlučne subjekty domáceho trhu (to znamená, že nevyužívajú komparatívne výhody na medzinárodnom poli), označujeme pojmom *uzavretá ekonomika*. Dnes už si vieme len ťažko predstaviť ekonomiku, ktorá by existovala úplne izolovane, preto o uzavretej ekonomike možno hovoriť len v teoretickej rovine. Svetové hospodárstvo je dnes tvorené ekonomikami, ktoré sa viac, či menej zúčastňujú na medzinárodnej del'be práce a majú charakter *otvorených ekonomík*. Otvorené ekonomiky sú typické medzinárodnou ekonomickou spoluprácou, zapájajú sa v rôznom rozsahu do medzinárodného obchodu, teda okrem vnútorných faktorov rastu ekonomiky využívajú aj vonkajšie. Môžu sa tak v duchu komparatívnych výhod zameriavať na produkciu takých statkov, ktoré dokážu vyrábať efektívnejšie, a dokážu ich aj vyvážať, a naopak, dovážať statky ktoré nie sú schopné vyprodukovať, resp. efektívnosť produkcie by bola vzhľadom na vysoké náklady veľmi nízka.

Mieru otvorenosti ekonomiky pritom vyjadrujeme podielom exportu (vývozu), alebo importu (dovozu) krajiny, na hodnote domáceho produktu.

$$\begin{array}{ccc} \begin{array}{c} \text{export} \\ o = \frac{\text{-----}}{\text{HDP}} \times 100 \end{array} & \text{alebo} & \begin{array}{c} \text{import} \\ o = \frac{\text{-----}}{\text{HDP}} \times 100 \end{array} \end{array}$$

Ukazovateľ miery otvorenosti ekonomiky vyjadruje, akým podielom vlastného HDP participuje skúmaná ekonomika na medzinárodnom obchode. Ide výlučne o kvantitatívny ukazovateľ, ktorý nič nehovorí o kvalite rozhodovacích procesov v medzinárodnom obchode, intenzite, o ich efektívnosti, alebo úspechoch.

Nutnosť medzinárodných obchodných vzťahov spočiatku vyplývala z rozdielu štruktúry výroby, prírodných podmienok, či technických podmienok. Dnes už nevyhnutnosť vyplýva zo spoločenských podmienok, a vďaka možnostiam globalizačných procesov, aj z úspor z rozsahu výroby. Vďaka nadnárodným spoločnostiam (transnational corporation - TNC)⁴², možnostiam priamych zahraničných investícií (foreign direct investment - FDI), spoločným podnikom (joint ventures), medzinárodnému výskumu a vývoju, sú trhy, investície a medzinárodné vzťahy stále menej určované národnými hranicami.

Ekonomická globalizácia zahŕňa široké spektrum vedome riadených procesov, ktoré vyvolávajú, množia a rozširujú vzájomnú závislosť a prepojenosť ekonomických subjektov, i samotných ekonomík. Zasahuje napokon do všetkých oblastí života, a to tak v pozitívnej, ako i negatívnej rovine. Pozitíva ekonomickej globalizácie určite spočívajú najmä v raste konkurencie, stimulácii ekonomického rastu, a tým zvyšovaní životnej úrovne, a nepochybne v internacionalizácii a odstraňovaní bariér podnikania. Naopak, negatíva nemožno nevidieť v prerastaní nadnárodných spoločností do mocenských štruktúr štátov, v čoraz väčších tokoch špekulatívneho kapitálu, vo vzniku globálnej nerovnováhy pri redistribúcii bohatstva, a následne vzniku veľkých sociálnych rozdielov, a regionálnych disparít. V neposlednom

⁴² podnikateľský subjekt, ktoré uskutočňuje svoju činnosť minimálne v dvoch štátoch, prostredníctvom majetkovo previazaných spoločností (Exxon Mobile, Apple, Gazprom, Royal Dutch Shell atď)

rade, tiež v globalizácii medzinárodného zločinu a ekologických dopadov.

Otvorenosť ekonomiky teda prináša so sebou mnohé ekonomické javy a procesy na národnej úrovni i nadnárodnej úrovni. Tieto sa navzájom ovplyvňujú v dôsledku ekonomickej interdependencie.

Ekonomická interdependencia vyjadruje existujúcu vzájomnú závislosť medzi ekonomikami, alebo jednotlivými časťami svetového hospodárstva, a dnes už svetové hospodárstvo nemožno chápať ako jednoduchý súhrn národných hospodárstiev (ekonomík). Vďaka globalizačným procesom sa silnými hráčmi na poli svetového hospodárstva stávajú aj ďalšie formalizované subjekty, ako sú už spomínané nadnárodné (transnacionálne) spoločnosti, a integračné zoskupenia na rôznych stupňoch integrácie. Ekonomický systém je dnes už natoľko zosieťovaný, že akákoľvek malá, zdanlivo individuálna disproporcja, môže spustiť lavínu, ktorá sa začne šíriť celým globálnym systémom exponenciálne, a ďalekosiahlymi dôsledkami sa premietne do ďalších ekonomík (tzv. efekt motýľích krídel). Nedá sa jednoznačne preto povedať, že medzinárodné ekonomické vzťahy podmieňujú a umožňujú výlučne pozitívny rozvoj ekonomiky. Sú situácie, kedy môžu pôsobiť retardačne.

10.1 Platobná bilancia

Kvantitatívne rozhodujúcim pohybom v medzinárodných ekonomických procesoch, je pohyb tovaru, služieb a kapitálu. Vďaka nim sa rozvíjajú nové podoby ekonomických vzťahov, a to tak bilaterálnych (dvojstranných), ktoré zachytávajú priamu spoluprácu dvoch krajín (ekonomík), ako aj multilaterálnych (viacstranných), kde dochádza prepájaniu viacerých ekonomík, a to aj bez priamej väzby na územno-teritoriálnu štruktúru.

Historicky prvú formu medzinárodných ekonomických vzťahov predstavuje medzinárodný obchod. Umožňuje

- rozširovať spotrebný sortiment o také tovary a služby, ktoré z rôznych dôvodov, či sú to prírodné podmienky, technické možnosti, ekonomické náklady, alebo iné, krajina neprodukuje,
- obstarat' si zdroje (inputy), ktorých má ekonomika nedostatok, výmenou za to, čoho má nadbytok (napr. ropa, pracovná sila a pod.),
- podporu špecializácie produkcie, čo produkciu zefektívni, najmä potom v prípadoch, ak z pohľadu zahraničia má na to najvhodnejšie podmienky,
- rozvíjať konkurenčné správanie a pod.

O zahranično-obchodnej politike sme hovorili bližšie v kapitole 6.2.5 Obchodná a menová politika, v tejto časti si priblížime, akým spôsobom sa kvantifikujú medzinárodné ekonomické vzťahy vybranej ekonomiky vo svetovom meradle.

Pojem **platobná bilancia**, je pomerne frekventovaným ekonomickým termínom, ktorý naznačuje vzťah vybranej ekonomiky voči zvyšku sveta. Vnímanie štruktúry platobnej bilancie v rôznych krajinách však nemusí byť jednotné. Možno ju predstaviť ako štatistický výkaz, ktorý zachytáva devízové transakcie - *inkasá* (kredity) a *úhrady* (debety), ktoré sú realizované medzi devízovými tuzemcami a devízovými

cudzozemcami za určité obdobie. Štatistický úrad Slovenskej republiky napr. zostavuje platobnú bilanciu na mesačnej báze.

Horizontálna štruktúra podľa manuálu Medzinárodného menového fondu, platobnú bilanciu rozdeľuje na:

Bežný účet, ktorý zachytáva

- platby viazané na fyzický pohyb predmetu obchodu cez hranicu - vývoz a dovoz tovarov, zaznamenaný a ohodnotený v trhových cenách, v čase prechodu hranice Slovenskej republiky, a údaje o službách čerpané z bankových výkazov. Ide o finančné protihodnoty v súlade s obchodnou bilanciou,
- kompenzácie pracovníkov - dôchodky (mzdy, zisky, úroky) platené zo zahraničia, a do zahraničia,
- jednostranné prevody (dary, dedičstvo a pod.),
- bežné transfery vlády.

Kapitálový účet pozostáva z kapitálových transferov.

Finančný účet, zahŕňa

- priame zahraničné investície (napr. ak dochádza k prevzatiu kontroly nad podnikom),
- portfóliové investície, teda transakcie, ktoré vedú k zmene finančných aktív (nákup a predaj akcií, obligácií, bankových depozít domácimi subjektmi v zahraničí a zahraničnými subjektmi v domácej ekonomike),
- finančné deriváty, ako sú swapy, forwardy, futures, opcie smerujúce zo a do zahraničia,
- ostatné investície, kde možno zaradiť napríklad obchodné úvery.

Primárne zdroje údajov získava Štatistický úrad SR z rôznych štatistických výkazov podnikov, obchodníkov a bánk, ktoré sú tieto subjekty povinné podľa všeobecne záväzných predpisov predkladať.

Chyby a omyly vyjadrujú rozdiel medzi výsledkom bežného a finančného účtu na strane jednej, a zmenou rezerv na strane druhej. Položka umožňuje účtovnú rovnosť kreditných a debetných účtov.

Zmena devízových rezerv zachytáva vývoj aktív v dispozícii centrálnej banky, a to hlavne v zahraničných národných menách (najmä USD), zlate, SDR.

Z pohľadu *vertikálnej štruktúry* je každá transakcia v platobnej bilancii zachytená v podobe kreditných a debetných položiek.

Tabuľka 8: *Štruktúra platobnej bilancie*

kreditné položky (+)		debetné položky (-)		saldo
- export statkov	250	- import statkov	280	-30
- príliv dôchodkov a transferov	30	- odliv dôchodkov a transferov	80	-80
- import kapitálu	100	- export kapitálu	50	-30
zníženie rezerv (+)	30	zvýšenie rezerv (-)		+30

Zdroj : Spracovala autorka

Bežne sa pod platobnou bilanciou myslia len účty platobnej bilancie bez oficiálnych rezerv. Celkový súčet týchto účtov platobnej bilancie však musí byť nulový, teda celková *platobná bilancia musí byť vyrovnaná*.

Saldo (rozdiel medzi exportom a importom, resp. zvyšok na účte v podobe deficitu alebo prebytku) možno zistiť dvoma spôsobmi. Jednoduchším spôsobom sa dá saldo platobnej bilancie vypočítať ako rozdiel medzi kreditmi-inkasami a debetmi-platbami príslušnej položky. Druhou z možností je zistenie kumulatívneho salda platobnej bilancie (kumulatívne saldo znázorňuje tabuľka č. 8).

Ak je

- saldo platobnej bilancie kladné, hovoríme mu tiež **aktívne saldo** znamená to, že k danému okamihu, úhrn inkás z cudziny je vyšší, ako úhrn úhrad do cudziny. Je to situácia, kedy vzniká prebytok platobnej bilancie. Ide o relatívne kladne hodnotenú situáciu, pretože napovedá o tom, že krajina má dostatok platobných prostriedkov pre potenciálne vonkajšie ekonomické vzťahy. Centrálna banka spravidla využije

vzniknutý prebytok na nákup *rezervných aktív* (zvyšuje napríklad držbu monetárneho zlata, SDR, cudzích mien, ale aj iných devízových aktív).

Ak je aktívne saldo dlhodobo relatívne vysoké, vytvára tlaky na zhodnotenie príslušnej národnej meny.

- saldo platobnej bilancie záporné, označujeme ho ako **pasívne saldo** a znamená, že k danému okamihu, úhrn inkás z cudziny je menší, ako úhrn úhrad do cudziny. Vzniká deficit platobnej bilancie. Centrálna banka je nútená odpredať časť rezerv, aby dokázala vyrovnať deficit platobnej bilancie, a súčasne musí realizovať nevyhnutné opatrenia na to, aby odstránila pasivitu svojej platobnej bilancie, ktorá degraduje o.i. aj obraz o ekonomike ako takej.

Ak je pasívne saldo dlhodobo relatívne vysoké, signalizuje možné znehodnocovanie príslušnej národnej meny a vyvoláva opatrnostný postoj investorov.

Podľa platných zásad na zostavenie platobnej bilancie, by sa mal súčet aktívnych a pasívnych zápisov rovnať nule, čo v praxi pri zostavovaní jednotlivých výkazov nebýva pravidlom. Preto sa v platobnej bilancii štandardne samostatne vykazuje položka chyby a omyly.

Tabuľka 9: Platobná bilancia SR 2014

	Inkasá (+)	Platby (-)	Saldo
	mil. EUR	mil. EUR	mil. EUR
TOVAR	63 953,7	60 497,5	3 456,2
SLUŽBY	6 094,1	6 061,9	32,2
Doprava	1 876,9	1 568,6	308,4
Cestovný ruch	1 940,6	1 859,8	80,8
Iné služby celkom	2 276,6	2 633,6	-357,0
VÝNOSY	2 700,2	5 300,1	-2 599,9
Kompenzácie pracovníkov	1 596,0	144,0	1 452,0
Výnosy z investícií	1 104,2	5 156,1	-4 051,9
BEŽNÉ TRANSFERY	1 080,4	1 924,7	-844,3
Vláda	722,7	738,3	-15,6
Ostatné	357,7	1 186,4	-828,7
BEŽNÝ ÚČET	73 828,4	73 784,2	44,2
KAPITÁLOVÝ ÚČET	782,8	146,0	636,8
FINANČNÝ ÚČET	201 391,9	-198 431,4	2 960,4

	Inkasá (+)	Platby (-)	Saldo
	mil. EUR	mil. EUR	mil. EUR
PRIAME INVESTÍCIE	83 251,8	-82 798,0	453,8
V zahraničí (priamy investor = rezident)	2 048,9	-1 955,9	93,0
Majetková účasť	503,1	-223,3	279,8
Reinvestovaný zisk	0,0	-59,2	-59,2
Ostatný kapitál	1 545,8	-1 673,3	-127,5
V SR (podnik priamej investície = rezident)	81 203,0	-80 842,1	360,8
Majetková účasť	6 620,1	-6 685,6	-65,5
Reinvestovaný zisk	970,1	0,0	970,1
Ostatný kapitál	73 612,8	-74 156,5	-543,7
PORTFÓLIOVÉ INVESTÍCIE	3 861,6	-1 255,2	2 606,4
Aktíva	582,3	-1 253,7	-671,4
Pasíva	3 279,3	-1,5	3 277,8
FINANČNÉ DERIVÁTY	23 682,2	-24 039,0	-356,8
Aktíva	10 068,7	-10 157,9	-89,2
Pasíva	13 613,5	-13 881,1	-267,5
OSTATNÉ INVESTÍCIE	90 596,2	-90 339,2	257,0
Dlhodobé	10 041,9	-10 404,9	-363,1
Aktíva	4 482,9	-4 995,6	-512,7
Pasíva	5 559,0	-5 409,3	149,7
Krátkodobé	80 554,4	-79 934,3	620,1
Aktíva	40 494,3	-41 861,5	-1 367,2
Pasíva	40 060,0	-38 072,8	1 987,2
KAPITÁLOVÝ A FINANČNÝ ÚČET	202 174,6	-198 577,4	3 597,2
CHYBY A OMYLY			-3 187,7
CELKOVÁ BILANCIA	-69,7	523,4	453,7
MONETÁRNE ZLATO	0,0	0,0	0,0
SDR	35,9	0,0	35,9
DEVÍZOVÉ AKTÍVA	27,0	-523,4	-496,4
Vklady	27,0	0,0	27,0
Cenné papiere	0,0	-523,4	-523,4
Obligácie a zmenky	0,0	-387,9	-387,9
Nástroje peňažného trhu a fin. deriváty	0,0	-135,5	-135,5
REZERVNÁ POZÍCIA V MMF	6,8	0,0	6,8
REZERVNÉ AKTÍVA	69,7	-523,4	-453,7

Zdroj: Národná banka Slovenska

Sledovanie stavu salda platobnej bilancie, je úlohou centrálnej banky, ktorá účinnými opatreniami reaguje na jeho vývoj. Ako sme už načrtli, využíva pri tom okrem rezerv napr. aj menový kurz. Položky, ktoré tvoria štruktúru platobnej bilancie, vyvolávajú dopyt po devízach, alebo ovplyvňujú ponuku devíz, na devízovom trhu. V zahraničnom

obchode môže totiž byť platba realizovaná v peňažnej jednotke dovozcu, v peňažnej jednotke vývozcu, alebo v mene tretej krajiny. V prípade potreby, sa požadované jednotlivé meny nakupujú na devízovom trhu, teda trhu na ktorom sa stretáva dopyt a ponuka po jednotlivých menách, a kde dochádza k výmene jednej meny za inú, pri určitom devízovom kurze, ktorý je ich cenou.

Centrálne banky intervenciami na devízovom trhu môže sama cielene pôsobiť na posilnenie, alebo oslabenie vlastnej meny a to tak, že skupuje vlastnú menu, alebo ju naopak umiestňuje na trhu, čo má následne priamy dopad na platobnú bilanciu.

Posilnením (zhodnotením) domácej meny voči zahraničnej mene sa počas zhoršuje obchodná bilancia (import tovarov prevyšuje export). Posilnenie meny totiž stimuluje dovoz, pretože importéri platia za tovary zo zahraničia menšie množstvo peňazí. Súčasne s tým sa ale zdražuje vývoz z krajiny, čo znevýhodňuje domácich producentov, ktorí vyrábajú pre zahraničné trhy.

Oslabením (znehodnotením) domácej meny sa naopak podporuje vývoz, pretože v dôsledku slabšej meny sa domáce výrobky v zahraničí stávajú lacnejšie a dajú sa ľahšie predáť, avšak súčasne sa zdražuje dovoz. Ak krajina nie je napríklad sebestačná energeticky, alebo je závislá na dovoze vstupných surovín, zvyšujú sa producentom ich vstupné náklady, preto okrem toho môže takýto dlhodobý trvajúci stav vyvolať v ekonomike nákladovú infláciu.

10.2 Ekonomická integrácia

Politika zahraničného obchodu sa aj vďaka rozvoju medzinárodnej del'by práce stále viac uvoľňuje. Konfrontačné stratégie, ktoré sme mali možnosť pozorovať zhruba do polovice 20. storočia, sa zmenili na stratégie širokej spolupráce. Prehlbovaním hospodárskych vzťahov medzi krajinami, sa jednotlivé ekonomiky navzájom postupne prepájajú a sú na sebe stále viac závislé. Postupné zblížovanie, prispôsobovanie a prepájanie národných ekonomických štruktúr, napokon vedie postupnej transformácii na nové ekonomické štruktúry určitého regionálneho komplexu, a vďaka synergii to prináša novú vyššiu kvalitu, ktorá zúčastneným ekonomikám umožňuje optimálne využitie dostupných zdrojov v reprodukčnom procese, vyššiu produktivitu práce atď. Integrácia štátov a ich ekonomík do nadnárodných združení, je nesporne jedným z najmarkantnejších prejavov globalizačných tendencií súčasnosti.

Od polovice minulého storočia vznikajú rôzne nadnárodné ekonomické prepojenia, ktoré označujeme ako **integračné zoskupenia**, a to tak na mikroúrovni (nadnárodné podniky založené na kooperácii v oblasti výskumu, prieskumu trhu, či špecializácii), ako aj na makroúrovni (regionálne integračné zoskupenia na rôznych stupňoch ekonomickej integrácie), ktorej sa v nasledujúcich stranách budeme venovať.

10.2.1 Stupne integrácie

Postupné zblížovanie ekonomík, založené spravidla na regionálnom princípe, ale nie je vylúčený ani princíp spoločenskej, kultúrnej alebo inej spriaznenosti, teda sa pohybuje v širšom diapazóne vzájomného prepájania. Integrujúce sa ekonomiky v snahe zlepšiť vlastné ekonomické podmienky uzatvárajú vzájomné dohody o odstránení prekážok v pohybe tovarov, služieb, kapitálu, pracovnej sily, informácií a v určitej úrovni vzťahov dokonca pristupujú k harmonizácii širokého spektra politík, harmonizácii práva a pod. Môže ísť o rôzne stupne integrácie:

Pásmo voľného obchodu predstavuje najnižšiu formu integrácie. Vo vzájomnom obchode medzi zúčastnenými krajinami sa odstraňujú clá

a kvóty a iné bariéry. Obchodná politika a obmedzenia obchodu voči tretím krajinám⁴³ však zostávajú nezmenené.

Colná únia je kvalitatívne vyšším stupňom, ako je pásma voľného obchodu, keď v rámci zoskupenia dochádza k zrušeniu ciel, dovozných a vývozných kvót, či iných obchodných bariér, avšak v snahe zabrániť tomu aby individuálne rozdiely v colných politikách voči tretím krajinám nespôsobovali nežiaducu konkurenciu, alebo dokonca zneužívanie zo strany importérov, dohodnú sa členské štáty, že voči nečlenským krajinám budú uplatňovať spoločnú colnú tarifu (príkladom je jednotný Colný sadzobník EÚ).

Spoločný trh vzniká po tom, ako dôjde k zrušeniu ďalších obmedzení medzinárodnej spolupráce, ako sú napríklad obmedzenia pohybu výrobných faktorov, resp. zabezpečí voľný pohyb pracovných síl a kapitálu v rámci integrovaného územia, pokiaľ možno bez diskriminácie.

Hospodárska únia je rovnako postavená na odstránení všetkých prekážok ako je to u spoločného trhu, a navyše tu dochádza k zjednoteniu alebo aspoň určitej harmonizácii hospodárskych politík. Cieľom je, aby bola odstránená diskriminácia v dôsledku rozdielnosti týchto politík (rozpočtová politika, daňová politika a pod.) a aproximácii práva.

Menová únia Ak už neexistujú bariéry pohybu tovaru, služieb, kapitálu, ani pracovnej sily, brzdiacim prvkom sú rôzne meny v rámci zoskupenia. S nimi sú spojené vysoké transakčné náklady v podobe kurzových rozdielov, poplatkov pri nákupe a predaji cudzej meny, ale i rôzne technické obmedzenia ako je vedenie niekoľkých devízových účtov, valutových pokladní a pod. Pre zjednodušenie vzťahov sa krajiny dohodnú na zavedení spoločnej meny, a prijmú jednotné pravidlá peňažného obehu Uplatňujú teda spoločnú menovú politiku.

Politická únia - v integračnom zoskupení, kde sa uplatňuje jednotná menová fiškálna, sociálna a stabilizačná politika, sa časom vyžaduje vytvorenie kontrolných orgánov a nadnárodného riadiaceho orgánu, ktorého rozhodnutia sú záväzné pre členské krajiny. Preto môže

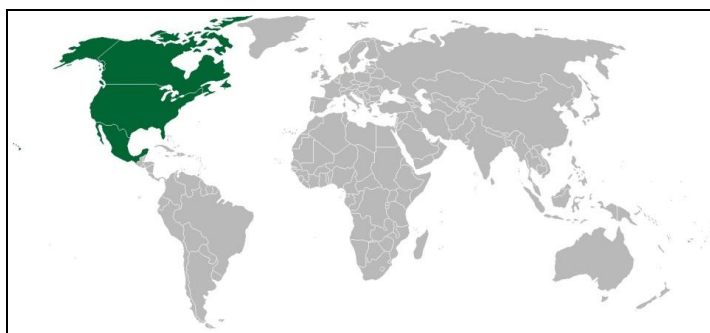
---

⁴³ za tzv. „tretie“ krajiny sa považujú nečlenovia integračného zoskupenia

k zavŕšeniu a úplnej ekonomickej integrácii dôjst' rozhodnutím vytvorení nejakej podoby politickej únie.

10.2.2 Integračné zoskupenia vo svete

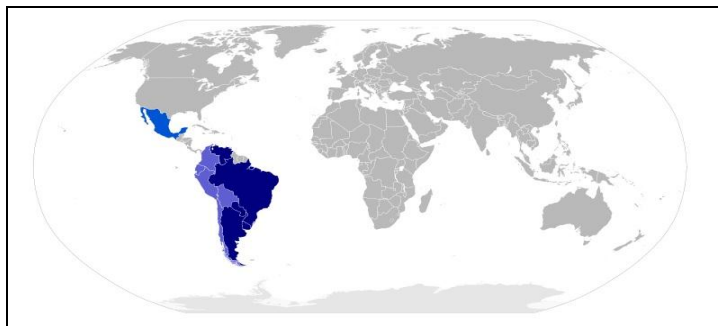
NAFTA – North American Free Trade Agreement

Zdroj : http://en.wikipedia.org/wiki/North_American_Free_Trade_Agreement

NAFTA – North American Free Trade Agreement (Severoamerické pásmo voľného obchodu) ratifikovali v roku 1992 predstavitelia Kanady, Mexika a USA. V nasledujúcich rokoch signatárske štáty odstránili všetky bariéry vzájomného obchodu, aby vytvorili tzv. tretí svetový obchodný blok, ako protipól proti silnejúcemu západoeurópskemu trhu (EHS, neskôr EÚ) a stále stúpajúcemu ekonomickému vplyvu Japonska. Dodnes je severoamerický hospodársky priestor považovaný za najvplyvnejší vo svetovom hospodárstve. Rozhodujúce postavenie majú prirodzene USA, ktoré disponujú najväčším ekonomickým potenciálom vo svete.

Mercosur (Mercado Común del Sur)

Zdroj: <http://microrespuestas.com/paises-integrandes-del-mercosur>

Mercosur (Mercado Común del Sur) – Spoločný trh Juhu je pásmom voľného obchodu v Strednej a Južnej Amerike. Členské štáty medzi ktoré patria Brazília, Argentína, Paraguaj, Uruguaj, Venezuela a Bolívia vytvárajú spoločne 50 % HDP Južnej Ameriky a majú tvoriť akúsi protiváhu voči ekonomickému vplyvu USA a Európskej únie. Hovorí sa o snahách Mercosuru zjednotiť celú Južnú Ameriku. Okrem toho Mercosur podporuje myšlienku o zlúčení sa s NAFTA a vytvorenie tzv. pásma voľného obchodu tzv. Nového sveta (New World Free Trade Area).

ASEAN (Association of Southeast Asian Nations)

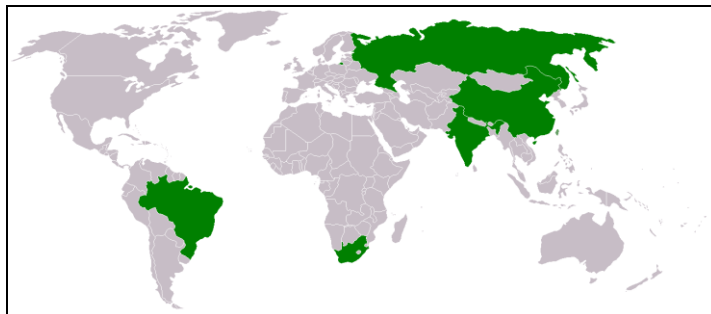

Zdroj:[http://en.wikipedia.org/wiki/File:Association_of_Southeast_Asian_Nations_\(orthographic_projection\).svg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Association_of_Southeast_Asian_Nations_(orthographic_projection).svg)

Združenie národov juhovýchodnej Ázie ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) vzniklo v roku 1967. Zakladajúcimi štátmi boli Indonézia, Malajzia, Singapur, Filipíny a Thajsko. Neskôr pristúpili Brunej, Vietnam, Mjanmarsko, Kambodža a Laos. Združenie je najvýznamnejším politicko-hospodárskym zoskupením v Ázii, ako protiváha rastúcemu hospodárskemu vplyvu Číny.

V roku 1992 podpísali v Singapore všetci zakladajúci členovia ASEAN dohodu o obchodnom bloku **AFTA (Asean Free Trade Area)**.

Zoskupenie BRICS

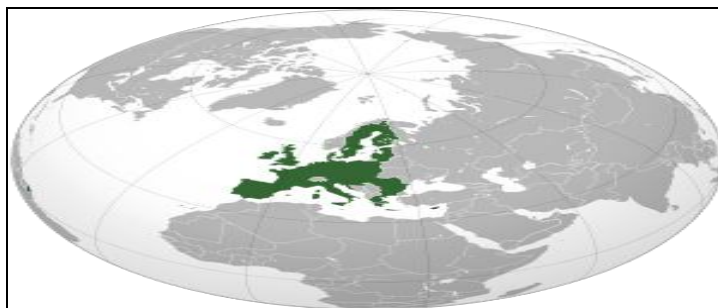

Zdroj: <https://sk.wikipedia.org/wiki/BRICS>

Akronym BRIC použil prvýkrát v roku 2001 Goldman Sachs v správe o vyhlídkach rastu ekonomík Brazílie, Ruska, Indie a Číny. Prvý summit na úrovni hláv štátov a predsedov vlád štátov zoskupenia sa konal v roku 2009 a o dva roky neskôr sa súčasťou stala aj Juhoafrická republika. Iniciatívy BRICS nezahŕňajú len oblasti, ako poľnohospodárstvo a obchod, vedu a technológie a pod, ale osobitnú pozornosť členovia zoskupenia venujú novým trendom spolupráce. Na svojom 6. summite napríklad založili novú rozvojovú banku, zameranú na financovanie infraštruktúry a na projekty trvalo udržateľného rozvoja v krajinách BRICS. Podľa autorít zoskupenia sú však otvorení k spolupráci s ostatnými rozvojovými krajinami.

10.2.3 Európsky proces ekonomickej integrácie

Európska únia (European union)

Zdroj: <http://www.english-online.at/geography/european-union/european-union-history.htm>

Ekonomické problémy európskych krajín po 2. svetovej vojne, a verejne deklarovaná potreba zabezpečiť mier a bezpečnosť na

starom kontinente boli hlavnými motívmi povojnovej európskej integrácie. Protekcionizmus v medzinárodnom obchode, v podobe vysokých ciel, a rôznych tarifných i netarifných opatrení, umocňovali ekonomickú stagnáciu vo všetkých európskych štátoch. Myšlienka slobodného podnikania na spoločnom trhu preto bola tým, čo malo zabezpečiť dlhodobý hospodársky rast a sociálnu stabilitu. Spoločný trh pre uhlie a oceľ so spoločnou kontrolou, plánovaním a manažmentom odbytu, pod označením Európske združenie uhlia a ocele (EZUO), resp. Montánná únia, boli prvými krokmi ekonomickej integrácie zakladajúcich štátov Francúzska, Nemecka, Belgicka, Holandska, Luxemburska a Talianska v roku 1951. Ako protiváhu tohto zoskupenia Spojené kráľovstvo v obavách o stratu suverenity iniciovalo založenie Európskeho združenia voľného obchodu (EZVO), s cieľom vytvoriť voľný trh bez spoločných inštitúcií.

Integračné záujmy orientované na ekonomickú sféru a vytvorenie spoločného trhu sa pretransformovali vďaka tzv. Rímskym zmluvám popísaným v roku 1957 do Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS) a Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu (Euratom).

O desať rokov neskôr, došlo k spojeniu riadiacich orgánov a zoskupenie prijalo názov Európske spoločenstvo (ES). Došlo k odstráneniu vnútorných ciel, zaviedli sa spoločné tarify voči nečlenským krajinám, zaviedla sa spoločná poľnohospodárska politika a v roku 1968 vznikla colná únia, ktorá mala byť medzistupňom k budúceму spoločnému trhu.

O možnosti vytvorenia hospodárskej a menovej únie prvý krát opisuje tzv. Wernerova správa z r. 1970. Surovinová a energetická kríza a k tomu ešte menová kríza, ako dôsledok rozpadu Breton-woodskeho menového systému v sedemdesiatych rokoch 20. storočia integračný proces pribrzdili, ale napokon európske autority oprášili myšlienku vlastného návrh spoločného menového systému, ktorý by bol riešením na nestabilitu menových kurzov. Novo vytvorený Európsky menový systém (EMS) znamenal v roku 1979 pre dotknuté krajiny že naviazali navzájom svoje meny, aby eliminovali nebezpečenstvo veľkých fluktuácií menových kurzov. Mal menové kurzy členov udržiavať v stabilných pomeroch tým, že sa zaviazali udržiavať ich v rozmedzí +/- 2,25 %. Neskôr sa zistilo, že toto rozmedzie je pre väčšinu krajín

veľmi úzke, bolo v roku 1993 zavedené širšie flukтуаčné pásmo +/- 15 %.

V priebehu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov sa Európske spoločenstvo rozrástlo o nové krajiny a úroveň spolupráce členských krajín sa rozširovala o ďalšie politiky.

Podpísaním Jednotného európskeho aktu (JEA), ktorý vstúpil do platnosti v roku 1987 bola stanovená meta na dokončenie jednotného vnútorného európskeho trhu. Do roku 1992 boli postupne odstraňované fyzické prekážky (kontroly pohybu tovarov, služieb a kapitálu na vnútorných hraniciach členských štátov), technické prekážky (harmonizácia tzv. netarifných bariér obchodu ako sú predpisy, normy a pod.) a postupne dochádzalo k harmonizácii daní.⁴⁴

Po dokončení projektu vnútorného trhu na začiatku 90. rokov sa zavedením spoločnej európskej meny podarilo dovrieť proces vytvorenia menovej únie, keď nová mena *euro* bola medzi členskými štátmi ktoré splnili menové a rozpočtové kritéria stanovené Paktom stability a rastu od roku 1992 používaná v bezhotovostnom platobnom styku. V roku 2002 členovia tzv. eurozóny začali používať spoločnú menu aj v hotovostnom platobnom styku.

Harmonizačné procesy sa postupne dotkli mnohých ďalších politík a fiškálne problémy, ktoré vďaka ekonomickej interdependencii začali členské štáty postupne priznávať po nástupe hospodárskej krízy ktorá zasiahla Európu v roku 2009, nevytvúrajú, že koordinácia a dohľad orgánov EÚ napokon vyústia do úplnej politickej integrácie.

10.2.4 Nové výzvy integrácie

K uzatvoreniu dohody o voľnom obchode medzi Európskou úniou a USA vyzvala nemecká kancelárka Angela Merkelová na svetovom ekonomickom fóre v Davose ešte v roku 2007. Na summite G8 v roku 2013 ohlásili americký prezident Barack Obama, vtedajší predseda Európskej komisie José Manuel Barroso, predseda Európskej rady Herman Van Rompuy a britský premiér David Cameron oficiálny

---

⁴⁴ harmonizáciou rozumieme zavádzanie spoločných pravidiel a noriem pre všetky členské štáty zoskupenia s cieľom odstrániť disproporcie, prekážky medzi členskými štátmi spoločenstva, alebo v prípade daní spôsob prekonania odlišnej miery zdanenia, ktoré je prekážkou jednotného trhu

začiatok rokovaní o Transatlantickom investičnom a obchodnom partnerstve – TTIP (The Transatlantic Trade and Investment Partnership). Od vtedy prebehlo už niekoľko kôl rokovaní na najvyššej úrovni. O dohode rokuje Európska komisia na základ mandátu všetkých členských štátov. Keďže by išlo v prípade EÚ o zmiešanú medzinárodnú dohodu, prípadný konečný text podlieha odsúhlaseniu Európskym parlamentom aj členskými štátmi.

Od nožnej zóny volného obchodu ktorá by vznikla odstránením tarifných aj netarifných bariér smerujú očakávania najmä k zvýšeniu objemu exportu, priamych zahraničných investícií a nových možností v oblasti vedy a výskumu. To by malo podľa ekonómov naštartovať ekonomický rast a znížiť zamestnanosť. Na druhej strane sa názory v spoločnosti na takéto vzťah rôznia najmä s ohľadom na odlišnosť právnej regulácie obchodných štandardov, nerovnaký prístup k verejnému obstarávaniu oboch veľmocí, postoj k rôznym etickým otázkam a pod.

Kontrolné otázky:

1. Čo rozhoduje o tom, či považujeme ekonomiku za otvorenú, alebo uzavretú?
2. Vysvetlite pojmy „ekonomická globalizácia“, „ekonomická interdependencia“ a ich vzájomnú súvislosť..
3. Načo slúži platobná bilancia štátu, a kto ju riadi?
4. Prečo dochádza vo svete k ekonomickej integrácii? Uved'te príklady integračných zoskupení na rôznych stupňoch integrácie.

ZDROJE

- BALÁŽ, P. – LIPKOVÁ, L.: Medzinárodné hospodárske vzťahy. 1. vydanie Bratislava: EU, 1994. ISBN 80-225-0533-1 .
- BOETKA, P.: Robustní politická ekonomie pro 21. století.. - 1. vydanie - Praha: Wolters Kluwer ČR, Praha: CEVRO Institut, 2011. - 346 s. ISBN 978-80-7357-619-6.
- BROŽOVÁ, D.: Malé dejiny ekonomického myšlení. Praha. Nakladatelství Oeconomica v Praze 2004. str. 124. ISBN 80-245-0737-4.
- FRANKO,V., LOŠONCZI, P., NÉMETH, R., STRELCOVÁ, S.: Makroekonómia pre bezpečnostný manažment, 1. vyd. Košice . MULTIPRINT s.r.o. 1. vydanie,. 2005. 166s. ISBN 80-969148-6-3.
- GOGA M.: Ekonomická dynamika, 2011, IURA EDITION, spol. s.r.o. 1. vydanie ISBN 978-80-8078-394-5
- HOLMAN, R.: Ekonomie, 3. Aktualizované vydanie .Praha: C.H.Beck, 2002. 714 s. ISBN 80-7079-681-6.
- HOLMAN, R. Ekonomie. 5. vyd. V Prahe: C.H. Beck, c2011, XXII, 696 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-006-5.
- IŠA, J.: Globálne centrálné bankové systémy – FEDERÁLNY REZERVNÝ SYSTÉM A EUROSISTÉM. Ekonomický ústav SAV, Bratislava 2008. 88 s. ISSN 1337-5598(elektronická verzia)Dostupné na:
<http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/WP08.pdf>
- JUREČKA, V. Mikroekonomie. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 359 s. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-3259-6.
- KUNEŠOVÁ, H. - CIHELKOVÁ, E.: Světová ekonomika. 1. vydanie Praha: C.H.Beck, 2006. 319 s. ISBN 80-7179-455-4.
- LEBIEDZIK, M., MAJEROVÁ, I., NEZVAL, P.: Světová ekonomika. Brno: Computer Press, 2007. 280 s. ISBN978-80-251-1510-7.
- LIPKOVÁ, L. : Svetové hospodárstvo. - 2. doplnené vydanie - Bratislava: SPRINT. 2000.. - 204 LISÝ, J.s. ISBN 80-88848-35-0 .
- LISÝ, J.: Ekonómia : Všeobecná ekonomická teória. - 3. prepracované a doplnené vydanie Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o.. 2000. - 507 s. ISBN 80-88715-81-4
- LISÝ, J. a kol.: Ekonómia. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 1998. 453 s. ISBN 80-88715-43-1.
- LISÝ, J.: Ekonómia 1. vydanie – Bratislava IURA EDITION, spol. s.r.o., 631 s. ISBN 978-80-8078-406-5

MARTINKA, J.: Ekonómia I. (Mikroekonómia) - 8. nezmen. vydanie - Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave 2008. - 89 s. ISBN 978-80-8054-445-4 .

MARTINKA, J.: Ekonómia II. (Makroekonómia) - 8. nezmen. vydanie - Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave 2008.. - 124 s. ISBN 978-80-8054-446-1.

SAMUELSON P.A., NORDHAUS, W.D. : Ekonómia 1 Bratislava : Bradlo, 1992. 419 s. ISBN 80-7127-030-X.

SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D.: Ekonómia 2. Bratislava: Bradlo, 1992. ISBN 80-7127-031-X .

SMITH, A.: Pojednání o podstatě a původu bohatství národů. Praha, Liberální institut. 2001. 986 s. ISBN 8086389154.

SOUKUP, A.: Mezinárodní ekonomie. - 1. vydanie - Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. - 283 s. ISBN 978-80-7380-197-7.

ŠÍBL, D. – ŠAKOVÁ, B.: Svetová ekonomika.1. vydanie Bratislava: SPRINT, 2000. 460 s. ISBN 80-88848-60-1.

TÁNCOŠOVÁ, J. a kol.: Ekonómia. 1. vydanie Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o. 2013 296 s. 978-80-8078-598-7.

Internetové zdroje:

BRICS Dostupné na: <http://thebricspost.com>

MEDZINÁRODNÝ MENOVÝ FOND. Dostupné na : <http://www.imf.org/>

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA. Dostupné na : <http://www.nbs.sk/>

EURÓPSKA CENTRÁLNA BANKA. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu>

EUROSTAT Dostupné na :

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>

SLOVENSKÁ AKADÉMIA VIED. Ekonomický časopis. Dostupné na:

<http://www.ekonom.sav.sk/sk/casopis>

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. Dostupné na :

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4>

[http://en.wikipedia.org/wiki/File:Association_of_Southeast_Asian_Nations_\(orthographic_projection\).svg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Association_of_Southeast_Asian_Nations_(orthographic_projection).svg)

http://en.wikipedia.org/wiki/North_American_Free_Trade_Agreement

<http://microrespuestas.com/paises-integrandes-del-mercosur>

<http://www.english-online.at/geography/european-union/european-union-history.htm>

Register

A

agregát.....88, 110
 agregátna ponuka 47, 122
 agregátny dopyt....10, 42, 99, 100, 103,
 110, 122, 123, 124, 130, 131, 132,
 136
 agregátny trh.....110
 akceptačná banka.....75
 aktívne saldo 113, 156, 157
 amortizácia 35
 anticipovaná inflácia 137
 apreciácia.....81
 ASEAN.....10, 163
 automatické stabilizátory 99

B

banka. 10, 11, 64, 66, 68, 69, 70, 71, 76,
 78, 81, 85, 93, 97, 101, 102, 103, 108,
 156, 157, 158, 159
 bankovky 66
 bariéry konkurencie.....58
 barter.....37, 63
 bimetalizmus.....83
 boom.....131
 Bretton-Woodsky menový systém 84
 burzy cenných papierov.....77

C

cenová elasticita 50
 cenová hladina.....123, 124
 cenová politika.....106
 cenová stabilita.....94
 cenové moratórium 106
 centrálna banka.....65, 69, 70, 80, 102,
 137
 ceteris paribus.....29
 clo 107
 colná únia.....161
 cválajúca inflácia 135
 cyklická nezamestnanosť 146

Č

čiastková ponuka 47
 Čisté ekonomické bohatstvo 118
 čisté úroky 113
 čistý domáci produkt 10, 116
 čistý národný produkt..... 10, 117

D

daň z pridanej hodnoty... 105, 113, 114
 daňová sadzba 100, 101, 133
 debety 154
 deflácia 115, 138
 deflátor HDP..... 140
 demonetizáciu zlata..... 86
 depozitná banka..... 75
 depozitné peniaze 66
 depreciácia 81
 depresia 130
 devalvácia..... 82, 108
 devízová banka 75
 diskontná sadzba 71, 102
 dno 130, 131
 dobrovoľná nezamestnanosť..... 148
 dokonalá konkurencia 57
 dopyt..21, 31, 33, 34, 42, 43, 44, 49, 50,
 51, 56, 65, 78, 80, 81, 98, 105, 131,
 137, 143, 158
 dotácia..... 56, 101, 113
 dovozné prirážky..... 107
 dôchodková politika..... 105
 dôchodkový efekt..... 145
 dôchodok 20, 21, 37, 42, 44, 45, 114,
 117, 133
 družstevné banky 74
 duálny obeh 87

E

ekonómia .18, 19, 25, 26, 27, 29, 31, 51,
 150
 ekonómia strany ponuky 24

ekonomická globalizácia.....152
 ekonomická integrácia 160
 ekonomická interdependencia 153
 ekonomická tabuľka.....19
 ekonomické myslenie.....15, 17
 ekonomické zákony.....15, 31, 37, 43
 ekonomicky aktívne obyvateľstvo..147,
 148
 ekonomicky neaktívne obyvateľstvo
147
 ekonomický rast 27, 30, 94, 98, 99, 100,
 101, 125, 126, 129, 131, 134, 137
 ekonomický subjekt ..14, 28, 31, 65, 81,
 89, 93, 97, 103, 152
 ekonomika.....16, 27, 30, 38, 39, 61, 89,
 108, 119, 123, 125, 131, 138, 146,
 152, 154, 168, 169
 elasticita (pružnosť) ponuky a dopytu
52
 embargo 108
 emisná banka.....69
 equilibrium.....49
 eskontná banka.....75
 Európska centrálna banka 72
 Európska únia 164
 Európsky menový systém.....10, 87
 Európsky systém centrálnych bánk..10,
 72
 Eurosystem.....73
 expanzia.....9, 126, 130, 131
 expanzia vkladov 76
 expanzívna fiškálna politika 99, 100
 experiment 29
 export 80, 113, 140, 156, 159
 exportu 18, 27, 140, 151
 extenzívny ekonomický rast 129
 externalita 57, 59

F

finančný kapitál 35
 fiškálna politika 23, 98, 99, 100, 104,
 109
 frikčná nezamestnanosť.....145
 fyzický (hmotný) kapitál 34
 fyziokratizmus 19

G

Graf 4 45

H

hospodárska politika 109, 133
 hospodárska únia..... 161
 Hranica produkčných možností . 39, 40
 hraničnú užitočnosť..... 45
 hrubý domáci produkt 10, 110, 114
 hrubý národný produkt 10, 116
 hyperinflácia 135
 hypotekárna banka..... 74

C

chrematistika 16

I

import..... 151
 Index cien priemyselných výrobcov 140
 Index spotrebiteľských cien 138
 indiferenčné krivky 46
 individuálna ponuka 47
 inflácia.....27, 81, 95, 99, 101, 102, 105,
 115, 135, 137, 138, 139, 141, 142,
 150
 infraštruktúra 100
 inkasá 154
 inputy..... 32, 33, 35, 154
 integračné zoskupenia..... 160
 intenzívny ekonomický rast..... 129
 intervencie na devízovom trhu 73
 intervencionizmus 23
 investície 21, 35, 56, 100, 101, 108, 110,
 112, 116, 137, 138, 152, 155, 158
 investičná banka 75

J

jadrovej inflácie..... 139
 joint ventures..... 152

K

kapitál	17, 33, 34, 35, 55, 112, 116, 125, 158
Kingstonský menový systém	86
klam kompozície	30
koeficient ekonomického rastu	126, 127
komerčná banka	102
konjunktúra	131
konkurencia	19, 56, 57, 58, 59, 61, 62
kovové peniaze	64
kredity	154
kvázi peniaze	66
kvóty	97, 107, 161

L

liberálna obchodná politika	107
ľudský kapitál	35

M

magický n-uholník	95
magický štvoruholník	109
makroekonómia	26, 110, 168, 169
marginalisti	21
marxizmus	22
Medzinárodný menový fond	10, 85
mena	79, 80, 81, 82, 83, 87, 108, 157, 159, 161, 166
menový kurz	79, 80, 81, 84, 85, 86, 108, 158, 165
menový systém	82
Mercosur	162
merkantilizmus	17, 18
metodológia	28
miera inflácie	141
miera nezamestnanosti	147, 148, 149
mierna inflácia	135
mikroekonómia	26, 169
mince	63, 64, 66, 70, 80
minimálna mzda	105, 147
monetarizmus	24
monetárna politika	23, 101, 103, 108, 109, 133, 138
monometalizmus	83
monopol	58

monopolistická konkurencia	58
mzdová politika	106

N

nadhodnota	23
NAFTA	10, 162, 163
nákladová inflácia	136
Národná banka Slovenska	70
národné hospodárstvo	89, 92, 93
národný dôchodok	10, 117
naturálna výmena	63
neanticipovaná inflácia	137
nedokonalá konkurencia	57
neoklasická syntéza	25
nepravá nezamestnanosť	146
neviditeľná ruka trhu	19, 25
neživotné poistenie	79
nominálny HDP	115
normatívna ekonómia	27

O

obchodná banka	74, 76
Odvetvová štruktúra	89
Oikonomikos	15
Okunov zákon	150
oligopol	58
omyl post hoc	30
operácie na voľnom trhu	71, 102
otvorená ekonomika	106
Otvorená ekonomika	151
outputy	32, 35, 36
oživenie	14, 131

P

pasívne saldo	113, 117, 157
pásmo voľného obchodu	160
peňažné agregáty	66
peňažný trh	65
peniaze	16, 17, 20, 56, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 76, 79, 84, 88, 135
per annum	11, 75
Phillipsova krivka	150
platobná bilancia	80, 85, 154, 156, 167
poistovne	78

ponuka..... 10, 21, 24, 30, 46, 47, 49, 51,
56, 65, 77, 78, 81, 101, 110, 122, 126,
132, 138, 143, 145, 147, 159

populačná teória.....20

potenciálny produkt 115, 116, 123, 130

potreby neekonomické.....36

potreby človeka.....145

potreby ekonomické.....36

povinná miera bankových rezerv....103

pozitívna ekonómia 27

pôda.....33, 125, 126

práca 34, 41, 111, 143

pracovná sila.....34, 108, 125, 143, 147,
148, 154

pridaná hodnota 114

príjmy štátneho rozpočtu 98

príkazová ekonomika 60

prirodená miera nezamestnanosti 148

produkčná medzera.....115

produktivitou 20, 34

Protektionistická obchodná politika
.....107

R

reálny HDP 115, 123, 124, 130, 131

recesia 130

reštriktívna fiškálna politika.....99, 101

revalvácia.....82

rovnovážna cena.....49

S

saldo 156, 157

Sayov zákon trhu 21

Sektorová štruktúra.....89

skrytá nezamestnanosť 146

spotreba ..26, 32, 37, 38, 46, 53, 59, 98,
110, 112, 125, 136, 137, 139, 140

spotrebné dane.....105, 113, 114

spotrebný kôš.....9, 139

statky. 21, 22, 32, 35, 36, 37, 44, 47, 50,
51, 53, 56, 57, 111, 112, 113, 116,
118, 135, 144, 151

subjektivizmus 30

substitúty.....47, 51, 58

subvencie.....100, 107, 133

súkromné banky..... 74

Š

špecializované banky 74

štandard zlatej devízy..... 84

štandard zlatej mince 83

štátne banky 74

štátne pokladničné poukážky 102

štátny cenný papier 102, 137

štrukturálna nezamestnanosť 145

T

tempo ekonomického rastu ... 126, 127,
128

teória komparatívnych výhod 20

teória verejnej 25

tieňová ekonomika.. 111, 119, 120, 134

transakčný dopyt 65

trh 19, 26, 44, 47, 49, 53, 54, 56, 57, 58,
59, 61, 62, 65, 78, 107, 140, 161, 163,
165

trhová ekonomika 61

trhová nerovnováha..... 50

trhový mechanizmus 54, 55, 57

U

úhrady 154

úhrnná pracovná sila..... 147

uchovávateľ hodnoty 65

ukazovatele ekonomického rastu... 134

univerzálne banky..... 74

úradné učenie cien 106

úrok. 21, 23, 35, 55, 65, 67, 75, 102, 112

úroková miera 71, 75, 97

úroková sadzba 65, 102

úverové kontingenty 71

uzavretá ekonomika 151

úžeru 16

užitočnosť.....21, 37, 44, 45

V

verejné statky 36

výdavky štátneho rozpočtu 98

výmenný prostriedok.....65
výrobné faktory.....51, 53, 55, 116
výrobný faktor.....33, 34
vzácnosť statku.....37

Z

zákon dopytu 42
zákon klesajúcich výnosov.....40
zákon ponuky.....46, 47
zámerné (diskrétne) opatrenia 100

záručná banka 75
zisk.....16, 17, 20, 21, 27, 35, 46, 56, 58,
75, 114, 158
zlatý štandard 83
zmiešaná ekonomika 61
zúčtovacia jednotka..... 65

Ž

životné poistenie..... 78

Vydal: Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Autor: Ing. Mária Sabayová, PhD.
Názov: ZÁKLADY EKONÓMIE pre neekonomické študijné odbory
Vytlačil: Centrum polygrafických služieb MV SR, Bratislava
Rok: 2016
Počet strán: 176
Náklad: 150 ks
Vydanie: prvé
Jazyková úprava: Ing. Matej Barta

ISBN 978-80-8054-664-9

EAN 9788080546649